

Ár: 1000 Ft

SZERZŐINK

Bányai Mátyás ny. gimn. tanár, Esztergom
Baranyi Ferenc költő, szerkesztő, Budapest
Bárdos István dr., művelődéstudomány, Esztergom
Cs. Nagy Lajos újságíró, Esztergom
Cséfalvay Pál (1934–2010) kanonok, művészettörténész
Dévényi Iván (1929–1977) tanár, műgyűjtő
Einczinger Ferenc (1879–1950) festő-, grafikusművész
Falk Zsigmond (1870–1935) író, szerkesztő
Gáspár Ibolya művészettörténész, Budapest
Gedeon Endre (?–?) reáliskolai tanár
Hegedűs Rajmund (1912–1987) tanítóképző intézeti tanár
Horváthy Péter matematikus, tanár, Tours (Franciaország)
Jaschik Álmos (1885–1950) festő-, grafikus-, iparművész
Jenkei János (1939–1985) újságíró
Juhász Antal tanár, Esztergom
Kaposi Endre (1939–2017) képzőművész
Kontsek Ildikó művészettörténész, Esztergom
Kubička Kucsera Klára művészettörténész, Besztercebánya
Láncz Sándor (1919–1995) művészettörténész
Lyka Károly (1869–1965) művészettörténész, kritikus
Mátrai Vilmos (1877–1961) iparművész, festőművész, rajztanár
Miltényi Tibor fotóművész, művészeti író, Budapest
Mucsi András (1929–1994) művészettörténész
Nagyfalusi Tibor (1937–2014) tanár, könyvtárigazgató
Obermüller Ferenc (1885–1966) reáliskolai igazgató
Ortutay András (1942–2015) történész, levéltáros
Pirigyi István (1921–2005) g.k. pap, teológiai tanár
Révész Emese művészettörténész, Budapest
Sanderson, George szerkesztő, Montreal (Kanada)
Szabó Bernadett művészettörténész, Budapest
Szeifert Ferenc (1930–2010) plébános, pálos konfráter
Szilágyi István tanár, Esztergom
Vaderna József (1951–1995) költő, újságíró
Varga Erzsébet (1951–1999) költő, műfordító, szerkesztő
Wehner Tibor művészettörténész, Budapest
Zolnay László (1916–1985) régész, történész
Zsembery Dezső ny. főorvos, műgyűjtő, Dorog

FOTOGÁFUSOK

Benedek Attila, Mudrák Attila, Varga Edit,
valamint intézményi és személyi archívumok

Köszönjük dr. Borbély Lászlónénak, dr. Etter Ödönnek,
dr. Zsembery Dezsőnek a művek közlésének engedélyezését.
Egyéb képek forrásai: Magyar Képzőművészet Egyetem,
Szépművészeti Múzeum, Magyar Nemzeti Galéria,
Balassa Bálint Múzeum, Keresztény Múzeum, Wikipédia,
folyóiratok: Vasárnapi Újság, Magyar Művészet, Pesti Napló stb.

Köszönjük a levéltárak, a múzeumok, az alkotók, a fotográfusok,
a kiadók, valamint a jogutódok segítségét és hozzájárulásukat
a képek közléséhez.

Az első borító Bajor Ágost, a hátsó borító Kaposi Tamás
festményének felhasználásával készült.

25nka
Nemzeti Kulturális Alap

ART LIVES

M Ű V É S Z E T - M Ű V É S Z E T - M Ű V É S Z E T

ART LIVES 2018.3

KÉP-TÁR VII. KÉPZŐMŰVÉSEK A XIX–XXI. SZÁZADI ESZTERGOMBAN II/1.

KÉP-TÁR VII. II/1. RÉSZ

„Esztergom ősi kultúrájának megfelelő ifjú Társaság mutatkozott be vasárnap a gimnázium dísztermében nagy és előkelő közönség előtt. Írók és művészek tömörültek egy társaságba, akik Balassa Bálint hős költő szellemének védnöksége alá helyezvén magukat, hogy a magyar irodalom és művészet szolgálatába álljanak, irodalmi és zenei költészetet és művészetet egyesítve kultiválják, fejlesszék.”
(Esztergom és Vidéke, 1926. december 16.)

25nka
Nemzeti Kulturális Alap

MŰVÉSZETI SZEMLÉ

FŐSZERKESZTŐ **Virág Jenő**
SZAKSZERKESZTŐK **Bárdos István**
Wehner Tibor
SZERKESZTŐ **Miglinezi Éva**
TECHNIKAI MUNKATÁRS **Varga Ágnes**
BORÍTÓ- ÉS LAPTERV **Sellyei Tamás Ottó**

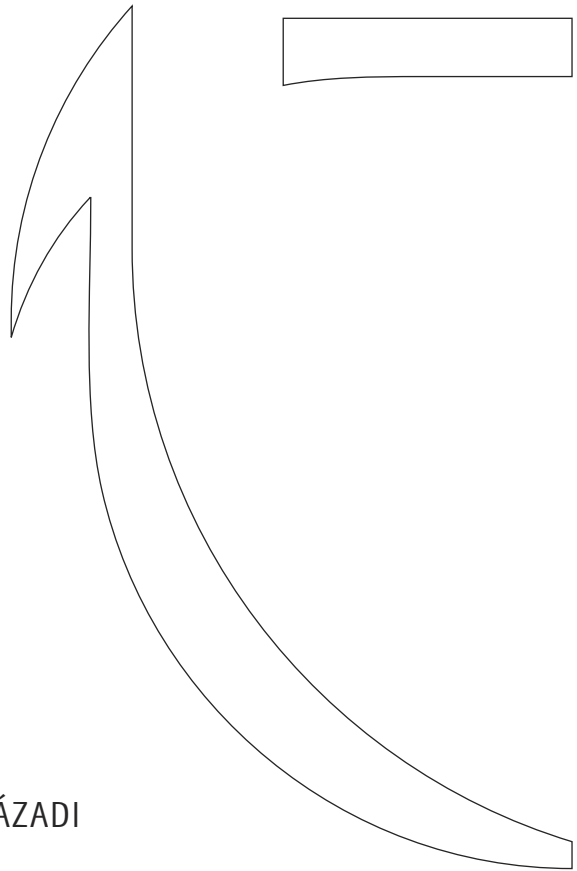
XV. ÉVFOLYAM 66. SZÁM

FOLYÓIRATUNK E SZÁMA A NEMZETI
KULTURÁLIS ALAP IPARMŰVÉSZETI
KOLLÉGIUMA ÉS ESZTERGOM VÁROS
ÖNKORMÁNYZATA TÁMOGATÁSÁVAL
JELENIK MEG.

© ART LIMES/KERNSTOK ALAPÍTVÁNY

KIADJA A KERNSTOK KÁROLY
MŰVÉSZETI ALAPÍTVÁNY,
TATABÁNYA
FK.: **Az alapítvány elnöke**
NYOMDA **Comorn Kft.,**
Budapest

Szerkesztőség levelezési címe:
Kernstok Alapítvány – Art Limes Szerkesztősége
2800 Tatabánya, Kós Károly utca 3. sz. 3.
Tel.: 06/30-417-6700
E-mail: viragjeno46@gmail.com
Honlap: www.artlimes.hu
ISSN 1785-3222

ART LIMES

KÉP-TÁR VII.

KÉPZŐMŰVÉSZEK A XIX–XXI. SZÁZADI
ESZTERGOMBAN II/1.

2018.3

TATABÁNYA

TARTALOM II./1.RÉSZ • A 2018/2. SZÁM FOLYTATÁSA

4. PORTRÉGALÉRIA

- 11 **Andráskó István**
Nagyfalusi Tibor: Bevezető: félközel, félfordulat
- 13 **Árvai Ferenc**
Vaderna József: Jelet hagyni – krómacéllal. Árvai Ferenc műhelyében
- 17 **Bajor Ágost**
Zolnay László: Az „Ismeretlen Esztergom”. Bajor Ágost esztergomi képiállítása
- 19 Szabó Bernadett: Egyetlen nap se múljék el vonal nélkül. Bajor Ágost emlékkiállítás Esztergomban
- 23 **Barcsai Tibor**
Dévényi Iván: Barcsai Tibor tárlata Esztergomban
- 25 **Barta Gyula**
Kubička Kucsera Klára: Képek a szülőföldről. Barta Gyula festőművész munkásságáról
- 28 **Bauer Soma**
Falk Zsigmond: Bauer Soma festőművész
- 31 **Burger Lajos**
Lyka Károly: In memoriam Burger Lajos
- 32 **Burián Erzsébet**
Irodalom és művészet. Királyfalvi Kraft Károly képiállítása
- 33 **Burián Irén**
Einczinger Ferenc: A múlt év krónikája. Képzőművészet (részlet)
- 34 Mátrai Vilmos: Képzőművészeti szemle (részlet)
- 35 **Czibalmos Paál Magdolna**
Láncz Sándor: Czibalmos Paál Magdolna festőművész kiállítása
- 37 **Czibalmos Szabó Kálmán**
Wehner Tibor: Lírai absztrakció és valóságidézés. Czibalmos Szabó Kálmán és Czibalmos Paál Magdolna festőművészek kiállítása
- 41 **Czuczay József**
Nagyfalusi Tibor: Czuczay József iparművész búcsúztatása
- 43 **Egerváry Potemkin Ágost**
Lyka Károly: In memoriam Egerváry Potemkin Ágost
- 45 Zsembery Dezső: Egy esztergomi festő emlékezete. Egerváry Potemkin Ágost 1858–1930 (részlet)
- 49 **Egyedi Béla**
George Sanderson: Tisztelgés Egyedi Béla előtt (részlet)
- 51 **Einczinger Ferenc**
Einczinger Ferenc: Önéletírás
- 53 Kontsek Ildikó: Az avantgárd művészet képviselője Esztergomban
- 59 **Erdélyi János György**
Baranyi Ferenc: Erdélyi János György – nekem

- 61 **Faragó József**
Révész Emese: Faragó szemléje. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest
- 65 **Fuchs Hajnalka**
B. K.: Kép- és szoborkiállítás a Kaszinóban. Az „Esztergom” tárcája
Kitüntetett művészek
- 66
67 Einczinger Ferenc: Új festmények a belvárosi templomban
- 69 **Gadányi Jenő**
Mucsi András: Gadányi Jenő és Esztergom
- 83 **Gerstner István**
Varga Erzsébet: Gerstner István tájképei
- 84 **Gróh Béla**
Szabolcs: Kálvária kápolna kifestése
- 85 **Gróh István**
Pirigyi István: A magyar görögkatolikusság történetének kiemelkedő személyiségei (részlet)
- 89 **Háber János**
Obermüller Ferenc: Cipruslombok egy tanári sírhanton. Háber János emlékezete
- 91 **Havas Sándor**
Jenkei János: In memoriam Havas Sándor (1926–1962)
- 93 **Heil-Huba Ferenc**
Horváthy Péter: Esztergomi tanárok – anno... Heil-Huba Ferenc (1910–1983)
- 95 **Hellebrand Béla**
H. I.: A kalapács művészete. Az „Esztergom” tárcája
- 98 **Hidegh Béla**
Képzőművészet. A művésznövendékek kiállítása (részlet)
„Balassa Bálint Irodalmi és Művészeti Társaság”
- 100
102 **Holló Kornél**
Dévényi Iván: Holló Kornél 1893–1969
Kaposi Endre: Holló Kornél emlékére
- 103
105 **Hollóné Fuchs Nelly**
Cs. Nagy Lajos: Kiskapu a Parnasszuson
Hollóné Fuchs Nelly: Levél
- 107
109 **Jaschik Álmos**
A dessauai Bauhaus mintájára Jaschik Álmos iparművész-tanár Szenttamáson
művésztelepet fog létesíteni. Válaszul egy üzenetre. Sárospatak, 1933. aug. 3.
Kaposi Endre: Jaschik Álmos és Esztergom
- 112
115 **Kaán János**
Gedeon Endre: Kaán János 1829–1912
- 119 **Kákonyi Asztrik**
Szeifert Ferenc: Kákonyi Asztrik 60 éves
- 123 **Kántor János**
Bárdos István: Kántor János képei
- 125 **Kaposi Antal**
Juhász Antal: Kaposi Antal és Végvári I. János kiállítása Esztergomban
Hegedűs Rajmund: Tanár és festőművész volt. Kaposi Antal emlékének
- 127

129	Kaposi Endre
	Mucsi András: Kaposi Endre
133	Wehner Tibor: A „beszélő tárgyak költészete” és a „várakozás különös hangulata”. Kaposi Endre művészetéről (részlet)
137	Kaposi Tamás
	Gáspár Ibolya: „A három Kaposi”
139	Miltényi Tibor: Kaposi Tamás
147	Keplingerné Bach Gizella
	Művészeti kiállítás. A Balassa Bálint Társaság művész-tagjainak kiállítása a Legényegyesület nagytermében
149	Kernstok Károly
	Ortutay András: Kernstok Károly politikai szerepe Nyergesújfalun 1918–19-ben (részlet)
	Dévényi Iván: A nyergesújfalui Kernstok-villa életéből
153	Lyka Károly: Kernstok Károly emlékezete
159	Királyfalvi Kraft Károly
	A gimnázium freskói
160	Bányai Mátyás: A volt bencés gimnázium és Királyfalvi Kraft Károly freskói
163	Kocsis Lajos
	Szilágyi István: Esztergomi arcképcsarnok. Kocsis Lajos (1908–1966)
167	Kocsisné Gerencsér Anna
	Cséfalvay Pál: Gyöngyszemek a HÍD Galériában (részletek)

TARTALOM II./2.RÉSZ • A 2019/2. SZÁM

Kollár György

Csoóri Sándor: Esztergom új festőt avat. (Elhangzott Kollár György kiállításának megnyitóján)

Wehner Tibor: Kollár György festőművész (1950–1992) (részlet)

Koszkol Jenő

Lyka Károly: In memoriam Koszkol Jenő

Zsembery Dezső: Főhajtás és emlékezés (részlet)

Környey László

Vaderna József: Megkésgett nemzedék? Környey László és Seres Béla kiállítása

Lábik János

Bárdos István: Akit tenyerén hord a Jóisten. A 80 éves Lábik János festőművész köszöntése

Laluja András

Kiss Sándor: Lajuja András

László László

László László: Születtem...

Magasi Németh Gábor

Kontsek Ildikó: Magasi Németh Gábor (1883–1953) esztergomi festőművész

Magyarász Imre

Rozgonyi Iván: Ha minden kötél nem szakad. (Magyarász Imre festőművész, 1967)

Kaposi Endre: Száz éve született Magyarász Imre festőművész

Maksay Nelly

Kiállításunk gazdagsága. Képző- és iparművészet (részlet)

Martsa István

Féja Géza: Martsa István szobrai. (Elhangzott a művész 1973. július 14-én megnyílt esztergomi kiállításán)

Csap Erzsébet: Martsa István emlékkiállítása

Mezey Ilonka

A vízivárosi zárda ünnepei (részlet)

Riporter: Az amatőr kiállítás

Mihalovits János

R. F.: Mihalovits János 1894–1968

Morvay László

Zalán Tibor: Nagyvárad Keresztút. Morvay László tűzzománcai

Nagyfalusi Tibor: 1947 Morvay László 2004

Novák Lajos

Csohány Kálmán: Novák Lajos művészete. (Elhangzott a festőművész esztergomi kiállításának megnyitóján)

Virág Jenő: „Ami nem mond semmit, az ellen én hadakozom...”

Megőrzött beszélgetés Novák Lajos (1927–1989) festőművésszel

Paczolay Imre

Taps, siker, újraszás...

Zolnay László: Az esztergomi képzőművészek első együttes kiállításáról (részlet)

Kaposi Endre: Paczolay Imre emlékére

Pánczél Béla

Dévényi Iván: Látogatás esztergomi képzőművészeknél

Pázmándy István dr.

Volt esztergomi hadifogoly eredeti rajzai a krasznajarszki fogolytáborról

Dr. Zwilling Ferenc ügyvéd esztergomi képei

Peternák Gusztáv

Sebő József: A bronz költője. Látogatás Peternák Gusztáv éremművésznél

Pirchala Imre

Salamon Nándor: Esztergomból indult ... és visszatért. Pirchala Imre festő pályarajza

Puxbaum Jenő

Györke Zoltán: A festőművész magánya

Furlán Ferenc: Puxbaum Jenő kiállítása

Radácsy Antal

Kádár Péter: Esztergomi amatőrök

Rainerné Istvánffy Gabriella

H. I.: Kéпкиállítás Esztergomban. Rainerné Istvánffy Gabriella képeinek kollektív kiállítása a Kaszinó dísztermében

Juhász Gyula: Rainerné Istvánffy Gabriella a városi múzeumban

Robitsné Csiszár Margit

Lyka Károly: A jövő művészei a Nemzeti Szalonban (részlet)

Vaderna József: Megkésett felfedezés. Robitsné Csiszár Margit kiállítása

Schönbeck Mihály

Riporter: Amatőr-kiállítás (részlet)

Seres Béla

Csolnoki Nagy Lajos: Napfényes találkozások. Seres Béla és Környey László kiállítása Esztergomban

Simonyi Lajos

Forgács Miklós: „...Önmagam nyújtom felétek”. Száz éve született Simonyi Lajos festő-művész és pedagógus, Ipolyság első díszpolgára

Szabó István

Cs. Nagy Lajos: Megmutatni a melegséget... Látogatóban Szabó Istvánnál
Kaposi Endre: Negyed század Esztergomban. Emlékezés Szabó István festőművészre

Szilasi József

Képzőművészeti kiállítás Dorogon
ifj. Vitál István: Képző- és iparművészeti kiállítás

Szölgyény Endre

Egy esztergomi művész sikere

Tamási Lajos

Bárdos István: Tamási Lajosról röviden (részlet)

Tipary Dezső

Kárpáti Aurél: Látogatás Tipary Dezsőnél. Egy vidéki festő-műteremben. Esztergom, május vége
Bodri Ferenc: Babits körül. Művészsors a Duna-tájon
Gömör Béla: Tipary Dezső élete és művészete (részlet)

Végvári I. János

Bodri Ferenc: Végvári I. János művészetéről
Wehner Tibor: Esztergom–Róma–Esztergom. Beszélgetés Végvári I. János festőművésszel
Csoóri Sándor: Előszó. Végvári I. János festőművész kiállítása

ifj. Vitál István

Kaposi Endre: Vitál István festőművész emlékére

Vörös Béla

Németh Lajos: Vörös Béla szobrairól
Wehner Tibor: Beszélgetés Vörös Bélával

Zubriczky Lóránd

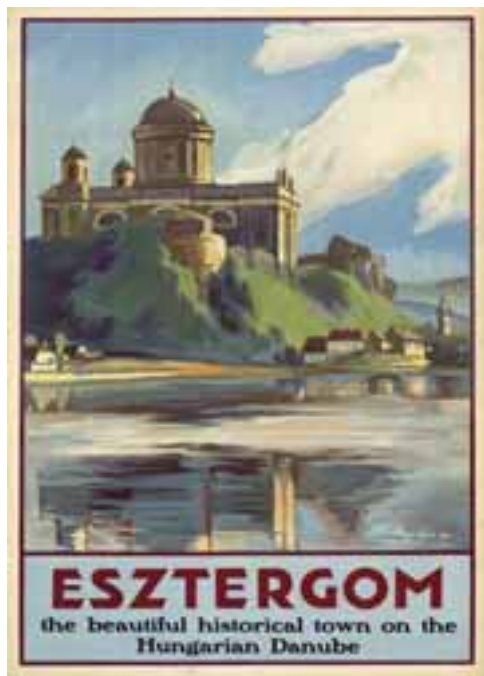
Lendvai Károly: Párisi levél (részlet)

5. KIÁLLÍTÁSJEGYZÉK

Bárdos István: Képző-, ipar- és fotóművészeti kiállítások Esztergomban 1899–1944
Nász János: Esztergomi kiállítások jegyzéke 1946-tól 2000-ig

6. BIBLIOGRÁFIA

Wehner Tibor: Esztergom XIX–XXI. századi művészetének válogatott irodalma

Bajor Ágost

Deéd (Dex) Ferenc

Pirchala Imre

Einczinger Ferenc

Szentgyörgymező pecsétje

Szenttamás pecsétje

Vízváros pecsétje

Esztergom szabad királyi város pecsétje

Andráskó István:
Edercsi öböl

Andráskó István: *Esztergom*

Andráskó István: *Santa Barbara*

Nagyfalusi Tibor

BEVEZETŐ: FÉLKÖZEL, FÉLFORDULAT

A nemrég ünnepelt 80. születésnap, a majdnem 60 éves művészpálya éppen elég alapos indokkal szolgálna – az április 7-én nyíló kiállítás mégsem visszatekintő (ún. retrospektív), nem korszakról-korszakra kalauzol végig az életművön. Ez a tárlat az alkotóereje teljében élő festő tudatos válogatása, csupa olyan képből, amelynek ő a tulajdonosa is. 52 alkotás – akvarell, pasztell, olaj – a több százból, amit műtermében máig megőrzésre érdemesített. A *Hírlap*nak elmondta: azért tett le a jeles jubileum kínálta lehetőségéről, mert nagyon „körülményes” lett volna országból-világból, köz- és magántulajdonból összegyűjteni azokat a régebbi műveket, amelyek válogatott sora a teljes pályaképet a leghitelesebben mutathatná be. Való igaz, de ez csupán a gyakorlati ok. Van egy mélyebb is, tehát még igazabb, amelyért lapozzanak vissza még egyet, a belső borítóiig. Egy fotót találnak ott, Mudrák Attila (és kamerája) nagyszerű telitalálatát. Javaslom – mint festők régi barátja és e katalógus-füzet szerkesztője – nézegessék velem pár percig. Így közösen kiolvashatjuk belőle: a 80 esztendő művészt nemcsak az időrabló bonyodalmak tartották vissza, hogy belevágjon egy „gyűjteményes retrospektív”-be. Hanem leginkább az, hogy semmiféle szükségét sem érezte és érzi az ilyennek. Lám, milyen jól derül rajta: mosolya elég széles, hogy mindent átfogjon. Hogy egybefogva azt, ami *mögötte* van, azzal, ami *előtte*: az *Egész* egységére derítsen fényt. Arra, ami a fotó *félközeli* kívágásában látható. Festők mögött és fölött egy festmény: a mesteri *fényképben egy festett kép*, persze a Mester műve. Ennek terében még két – ha úgy tetszik: három – festmény. *Három az egyben*: festőjük lényegre törően megszerkesztett üzenete. Bevezető – az életmű egységéhez. A (balatoni? dunakanyari?) *táj* – a sötétben egymásba hajló víz és ég – háttere előtt két álló *női akt*: ugyanaz, két *változatban*. Az első közelképe szemünknek merő

kihívás: nyers meztelenséggel, fölényes pózban a képsík felén uralkodik. Betölti, sőt bele sem fér. Ami arcából mégis ott van, azt haja takarja el. Ez a „titkosítás” és főként a test negyedfordulata azonban már *felhívás* figyelmünknek: irányuljon *befelé*, nézzen a mű terének *mélyére*, „járjon utána” a bensőbb üzenetnek. A „valódiban az igazat” – a *látványban* a művész *látását* keresse. A *tükröt*, amelyben természet és ember örök-változó kapcsolata vele együtt szemlélhető. Íme, a második akt: az elsőről egy újabb kép a festményen belül. *Félközeli – félfordulatban*. A külső látványtól befelé távolító, a tolakodó részleteket visszafogó ábrázolás. Állványra emelt kifestett vásznon: festők tükrében. A nyers natura *égibb* mása: az Örök Szépség – piederstálón. Még rejtettebb arccal, a fekete hajfüggöny teljes takarásában. Mögéje csak képzeletünk hatolhat, hogy az Egyetlen Arcot számtalannal helyettesítse: minden szem és lélek mindig a saját változataival. Az elvontan „tökéletes” Szépet éppen ez a személyesség emeli örökké, egyúttal elérhetetlenné. Az alkotó és befogadó ember felé egyaránt éppen ezért sugárzik lebíratatlan vonzerővel. Ahogy ezen a festményen is. És nem csupán a két akt-változatból – az őket egybefogó tájból úgyszintén. *Víz és ég* távoli találkozásának sötétjében, a kép *legmélyén*, legbelül egy *meleg színcsík* dereng. Hajnalé? Alkonyaté?... Egyre megy: így is, úgy is a Nap üzenete: erre talán valamilyen *part* sejtethető... Festők a Szépség csillapíthatatlan szomjú vándora. Miként Szindbád (legkedvesebb magyar írójának, Krúdynek egyik főhőse), ő is „örök hajós”. Akkor is ezen *éri tetten* a kamera, amikor – lám, mint érdemes jubiláns – éppen *tétlen ül*. *Előre* néz, felénk. Szemével, mosolyával kontaktust keres, utat nyit, befelé tessékel. Ahogy *mögötte*, *fölötte* a képben: az *életmű egészének foglalatában*, amely így *emlékmája* lehetne, vizuális mottója a most nyíló tárlatnak is. *Egy festő ars poetica-képe*, akit mindig

Andráskó István: Léthe

csak a természet személyesen emberi arca érdekelt. Ennek titkát kutatta kitaróan: hogyan teremtheti meg a *kint és bent* érzéletes egységét. *Láttatni a láthatóban*, képről képre, az ő sajátos tükrében próbálkozni azzal a félfordulattal: hátha tökéletesebbre sikerül? ... Mindig ezt tette, ma is *erre tett* kész; testiekben gyengülvén, ez adja életerejét. Eleget hagyott felhalmozva maga mögött ahhoz, hogy már csak előre nézzen. Ami belőle „retrospektív”: az ő *festő-tettei* ugyan, de nem az ő *dolga*. A különbségek szakszerű mérlegelésével és bemutatásával vesződjön csak a ráérő utókor. (Addig is, fogadják szöveg-válogatásomat e katalógusban: mint egy majdani retrospektív egyelőre csak *olvasható* változatát.) Múltjának-jövőjének gyűjteményes bonyodalmain már csak mosolyogni van ideje. És abból válogatni, amit – az életkorához illően növekvő szigorral – méltónak ítél valamicske „örök-létre”. Derűjét kínálja fel – élete sok-sok borújából kimentve. Ahogy ezt az 52 képet, az ezernyiből. A *menyiség*ből, az itt-ott zavarosnak látszó sokféleségből – az egységes *minőség*et. Ezek, lám, kedvére valók. Előre néz, ránk: vajon nekünk, tárlatlátogatóinak is kedvére lesznek? ... Nem az foglalkoztatja, amit *hátrahagyott*; a *hátralévő* is kevésbé. (20 vagy 80 év: egyaránt gyorsan elröppenő *kérészet*, a bölcssek távlatával mérve...)

Andráskó István:
Szent Mihály-hegy télen

Andráskó István: Modell (Ülő lány)

Legkevésbé a bármiféle – egyképpen mérhetetlen – *öröklét* érdekli. Ami fontos számára, ami élteti: a folytonos *készenlét* – a *következő* képre. A következők sorából leginkább arra az egyre, amellyel úgy igazán elégedett lehet. Vagy legalábbis elégedettebb, mint eddig azzal a néhányval. ... Én is kívánom: *sokkal* többre legyen még elég ideje.

(Andráskó 80. András István festőművész kiállítása. Esztergom, 2010. Balassa Bálint Gazdasági Szakközépiskola és Szakiskola. Katalógus.)

Vaderna József

JELET HAGYNI — KRÓMACÉLLAL

ÁRVAI FERENC MŰHELYÉBEN

A fém, mint anyagot több ezer éve használják a szobrászok. Mi változott? Talán a megmunkálás módja, az ember fantáziája, a megfogalmazandó valóság. Árvai Ferenc szobrászművész csak fém, mint tudja elképzelni gondolatait. A fém jelenti számára az egyedüli utat a szobrászatban. Ez a fajta elkötelezettség talán robusztusságából, hirtelen indulataiból is fakad. Meg abból, hogy valamikor bányában dolgozott. Aknász volt. Azóta sem felejtette el a szakmai ismereteket, de a bányászéletet sem.

Azt hiszem, hogy nehéz lenne bármilyen fogalmazványt csak tömondatokban leírni. Árvai Ferenc egyszer azt mondta nekem: – Tömondatokat fogalmazok – fém, mint. Nincsenek agyonkalapálva és gyötörve szobrai, de hallatlan feszültséget teremtenek maguk körül. Hajlítáσαι finomak és dinamikusak egyszerre. Így aztán a fémszobrok egvenértékűek lehetnek a márvánnyal is, ha az ünnepléységről van szó. Bemutakozó kiállítása 1968-ban volt Dorogon, ahol később *Bányász emlékművet* készített a bányász, mint 200 éves, s Dorog 800 éves fennállásának tiszteletére. Többször állított már ki Budapesten, Oroszlányban, Várpalotán, Esztergomban. A névsorból is látszik, hogy a bányászokkal, a bányászattal keresi kapcsolatait. Láthatták őt a televízió nézői is, amikor Juhász Ferenc költővel és Eck Imre koreográfussal együtt vallottak Janus Pannoniusról. Amikor befejezte a főiskolát, Beck András, Szabó István, Pátzay Pál voltak a mesterei. Azt vallja, hogy az a legnehezebb időszak, amikor az ember magára marad a világban. Töpreng, hogy milyen irányt válasszon? Hogyan tudja a szakmai alázatot hátterbe szorítani? Mert a gátlások leküzdése nélkül a művészetben semmi sem sikerülhet. Évekig tartott, míg Árvai Ferenc megtalálta saját hangját, elképzeléseit.

Mindehhez hozzásegítette közvetlenül a főiskola után nyert pályázat: rábízták a tokodaltárói *Bányász* című szobor elkészítését. Ez vörösréz, mint készült,

s már a hegesztett fémek rokonának is tekinthető. Egyébként egyetlen kőszobra van, Kecskeméten látható: Bíró Lajos portréjával a nagy Ázsia-kutatónak állított emléket.

Egyik csúcspont a pályán a szentendrei *Echo* című szobrát tartja, amit a szentendrei *Hásonás* névre kereszteltek. Nincs nagyobb bizonyíték, mint a névadás, hogy ezt az alkotást szeretik. A szobor sárgaréz, mint készült. Jelenlegi munkái közé tartozik, hogy áttegye króm, mint.

Másik kedves műve az esztergomi Labor MIM előtt álló *Szenzor* című szobor. Amint a neve is mondja: érzékelő. „Hímneműre” szánta az alkotást, mégis inkább nőnek sikerült. A *Szenzort* ajándékba adta a vállalatnak és Esztergomnak egy szocialista brigáddal való együttműködés emlékére. Ez a brigád segített megalkotni az országos visszhangot kiváltó *Sárkányrepülő* című munkáját. A szobor króm, mint készült, a Budapesti Műszaki Egyetem Járműgépészeti Intézete rendelte.

Külföldön is több plasztikája található. Állították fel alkotását Jugoszláviában, Bulgáriában, Szovjetunióban, Csehszlovákiában, de áll Kubában is egy Che Guevara szobor.

A megyében felállított harmadik alkotása a dorogi *Jubileumi emlékmű*, melyet 1981-ben készített. Fő témája a levegőben úszó Prometheus. A mitológiai képpel, a lánghordozással a két évfordulót akarta egy témában megalkotni Árvai. Azóta sem szakadt meg Doroggal a kapcsolata. Tárgyalások folynak arról, hogy Dorogon nyári műtermet is kialakítanak, ahol dolgozni, hegeszteni tud. Ennek fejében 3 évenként egy-egy alkotást felajánl a nagyközségről. Árvai Ferenc Dorogon volt gyerek, ott nőtt fel és indult el a pályán. Számára inspiratív a hely. Egy készülő munkájáról feltétlenül szólni kell: most tervez a budapesti TOT-székház elé plasztikát, mely szintén króm, mint készült, s az emberek szövetkezését akarja megfogalmazni.

Árvai Ferenc:
Kitelepítettek emlékműve,
1997 (Dorog)

Árvai Ferenc:
Prométheusz
(*Bányászemlékmű*),
1981 (Dorog)

Árvai Ferenc:
1956-os emlékmű,
2001 (Budapest)

A fémszobrászat új irányzatai a század harmincas éveiben keletkeztek – a Bauhaus teremtett új lehetőségeket és ötleteket, sőt új művészeti, gondolati rendszereket. Árvai gondolatísága innen eredeztethető. Mindenütt az emberi mértékeket és arányokat keresi. Az anatómiai tanulmányokat csak a szakma alapjának tekinti. Nála a valóság értelmezi az emberi test lényegét. Egyedülálló gondolkodónak tartja magát a magyar plasztikában. Nem tartozik semmilyen csoportosuláshoz.

A magyar valóságot akarja minél teljesebben megjeleníteni. A politikát, a kultúrát, a létezést egyaránt. Az egyetemesség csak látszólag nem hordoz nemzeti ízeket. Kalocsán született, a népi motívumok már gyermekkorában érdekelték. Alkotásainak díszítő elemei innen is eredeztethetők. A gyerekkori nosztalgia sokszor válnak szellemi tartalommal. Figurával írt gondolati szépségek, az új corpus lehetőségeinek a keresése, az emberi érintkezés kutatása jellemzik Árvai művészetét. Úgy tartja, hogy a közepszerűség sohasem hatott megtermékenyítően. Jelet hagyni nem könnyű dolog, hiszen a művészet olyan állapotokat rögzít, melyek folyamatok is egyben. Lehet, hogy éppen ezért marad kevés igazi jel? De minden művészt ingerel a gondolat: egy darabban, alkotásban is ki kell fejezni az egészet. Nem szabad tehát elvetni semmilyen kísérletet, kutatást.

A szobor okos érzélem legyen, ne impotenciát, hanem szerelmet sugározzon – mondja Árvai Ferenc, mert a művészet nem más, mint egy magasabb rendű megtermékenyítés. Szobraira egyszerűbb és hitelesebb megfogalmazást aligha találhatnánk.

(*Dolgozók Lapja*, 1983. szeptember 21.)

Árvai Ferenc: *Szenzor*, Esztergom, 1981
(1997-ben áthelyezve Kalocsára)

Bajor Ágost: Őnarckép

Bajor Ágost: Kálvária-domb

Bajor Ágost:
Kis-Duna a Bazilikával

Zolnay László

AZ „ISMERETLEN ESZTERGOM”

BAJOR ÁGOST ESZTERGOMI KÉPKIÁLLÍTÁSA

Képzőművészeti életünk egyre szabadabban bontakozó lendületének jele az, hogy az esztergomi alkotmány-ünnep során a város s a helyi múzeum két modern képzőművészeti kiállítással gazdagítja alkotmányunk ezévi esztergomi ünnepét. Nyergesi János és Bajor Ágost műveivel ismerkedhetnek meg a kiállítás látogatói. Bajor Ágostnak, Esztergom szerelmesének *Ismeretlen Esztergom* című, közel száz képből álló sorozata lesz az esztergomi alkotmány-ünnep egyik képzőművészeti ajándéka. Művészetét az utóbbi évtizedben kizárólag szülővárosának s Komárom megye tájainak szentelte. Ennek az alkotómunkának gyümölcse az *Ismeretlen Esztergom* című – muzeális értékű – gyűjtemény: a művész ajándéka képzőművészetünknek és szülővárosának.

A művész régebbi alkotásait nézzük. Elmélyült művészete a valóságos emberábrázolást és a valóságos világ – mindenkor, mindenki által érthető – ábrázolását tűzte céljául. S Bajor művészete, törekvése talajáról soha nem lépett le... Nemcsak a Múcsarnok, az Ernst Múzeum, a Nemzeti Szalon, de a külföld nemzetközi nagy kiállításai is sorra nyitották meg ajtaikat Bajor művészete előtt.

Esztergomiak rúgnak az idő, amelyet a művész 1923-tól a második világháborúig külföldi tanulmányutakkal, főként a kékegű Itáliában töltött. A kifinomult rajzkészséget követelő rézkarc mellett tusrajzai, olajfestményei is tehetsége nemzetközi elismerését vívták ki. *Capri* című festményét 1928-ban a római magyar reprezentatív kiállításon az olasz állam vette meg, a következő évben Bajor rézkarcai vitték el a barcelonai világkiállítás bronzérmét. Idehaza állami vásárlások, a Szépművészeti Múzeum vételei tanúskodnak művészete méltánylásáról.

Olaszországon kívül Csehszlovákia, Ausztria, Németország, Anglia művészeti életét tanulmányozta. 1927-ben Krakkó és Bécs, majd a firenzei grafikai kiállítás, 1928-ban Malmö, Koppenhága, Róma, 1929-ben Genf, Barcelona, Filadelfia, 1937-ben és

1939-ben London kiállítást látogató közönsége ismerte és szerette meg Bajor bensőséges művészetét. 1932-ben a Nemzeti Szalonban, 1937-ben Esztergomban, 1943-ban a budapesti Műbarát helyiségében mutatta be művei gyűjteményét. A rézkarc, a tusrajz, az olajfestés mellett a vízfestésre is rátér: az ember és mestersége szeretetéről tanúskodó félminiatűr portréival képzőművészetünkben új műfajt valósított meg.

A II. világháború vége, a nyilas rémuralom, majd a felszabadító ostrom Bajor Ágostot Budapesten érte, gellérthegyi műterme, régi művei jelentős részével együtt megsemmisült, s a hajléktalanná lett művész visszatért Esztergomba.

Esztergom fényei, hangulatai az ókori Pannónia és Itália – Bajor által annyira szeretett – emlékeit élesztették a művészből. A szépség örökkévalóságát, az ég tiszta kékjét Bajor ugyanúgy megtalálja és feltárja az ókori alapítású pannóniai Esztergomban, mint egykor a szicíliai Taorminában, vagy Capriban.

Kikristályosodott művészetének utolsó évtizede a kiállításunk anyaga... Erről azonban már képei szólnak a kiállítás látogatóinak.

(Komárom Megyei Dolgozók Lapja, 1954. augusztus 20.)

Bajor Ágost: Imaház utca, 1953

Bajor Ágost: A régi megyeháza, 1956

Bajor Ágost: Az esztergomi katedrális, 1916

Bajor Ágost: A Meszéna-ház, 1950

Szabó Bernadett

EGYETLEN NAP SE MÚLJÉK EL VONAL NÉLKÜL

BAJOR ÁGOST EMLÉKKIÁLLÍTÁS ESZTERGOMBAN

Bajor Ágost (1892–1958) a XX. század első felének nemzetközileg elismert festő- és grafikusművésze. Esztergomban született, itt végezte a reálgimnáziumot, majd 1911–1916 között a budapesti Minta-rajziskola és Rajztanárképző növendéke lett, rajztanár-grafika szakon végzett. Tanárai a kiváló grafikusművész, *Olgvai Viktor*, a neves festőművész, *Zemplényi Tivadar* és *Edvi Illés Aladár* Munkácsydíjas festőművész. Főiskolás éveiből számos grafikai tanulmány, portré, tájbrázolás, akttanulmány maradt fenn különböző technikákban. Bajor Ágost a hidegtű technika és a rézkarc területén nyújtott kiemelkedő teljesítményt.

Az I. világháború után, az 1920–30-as években több hosszabb-rövidebb tanulmányutat tett Európában, főképpen Itáliában. Utazásairól 18 rajzokkal teli albummal tért haza. 1923-tól Pesten telepedett le és bérelt állandó műtermet, gyakran rendezett műtermi kiállításokat. Babits Mihály, Kárpáti Aurél, Lyka Károly baráti köréhez tartozott. A Nemzeti Szalonban rendezett Egyházművészeti kiállításon 1926-ban, Csernoch János hercegprímásról készült portróját Csernoch-díjjal jutalmazták. 1943-ban a magyar művészek olaszországi tárgyú képeinek kiállításán Enit-díjat kapott olajfestményeiért. Rendszeresen kiállított a Műcsarnok, a Nemzeti Szalon tárlatain, számos alkotása szerepel külföldi gyűjteményekben Itáliától kezdve egészen a Victoria és Albert Múzeumig. Szülővárosa múzeumain kívül a budapesti Szépművészeti Múzeum egy *Őnarcképet* és egy *Ősszelőtt templomot* ábrázoló olajképet őriz, a Képzőművészeti Egyetem Grafikai Gyűjteményében több korai rézkarca is megtalálható.

A II. világháborúban hadifestőként az orosz fronton szolgált. Az itt átélt események ihlették számos katonaportróját, katonaeletképét is. Ezekkel, az *Oroszországi emlékeket* bemutató rajzaival szerepelt az 1943 tavaszán megrendezett Haditudósítók kiállításán, Budapesten. 1947-ben végleg hazaköltözött

édesanyjához Esztergomba. A város egyben ihletője és mentsvára, lelki feltöltődési helye is volt, talán ez a szeretet és ragaszkodás *Szönyi István* Zebe-gényhez fűződő viszonyára emlékeztet. Visszavonultan élt, de folyamatosan alkotott, ars poeticáját ex librisén olvashatjuk: „*Nulla dies sine linea*” – egyetlen nap se múljék el vonal (azaz alkotó munka) nélkül. Fáradhatatlan szorgalommal dolgozott, járta Esztergom zegzugos utcáit, minden apró részletét megfigyelve és megörökítve, így született meg az 1950-es években a közel 80 darabból álló *Ismeretlen Esztergom* című sorozata. Ezek a színezett rézkarcok a lírai és topografikus művészi szemlélet elegyei, valamint helytörténeti szempontból értékes kordokumentumok. A táj és a természet iránti végtelen tisztelete és alázata mutatkozik meg tájképein, legyen az Taormina vagy Esztergom megragadó látványa. Élete utolsó éveiben súlyos betegségben szenvedett, látása nagyon meggyengült és ez meggátolta abban, hogy kedvelt műfajában, a rézkarcban dolgozzék. Az 1950-es évek közepétől inkább nagyméretű olajképeket, portrékat és akvarell-tájképeket készített.

A jelenlegi kiállítás anyaga több részből állt össze: gerincét az a képanyag alkotja, amely a novemberben az Esztergom Barátainak Egyesülete 20. évfordulójára rendezett tárlaton volt látható a Megyeháza Dísztermében. A novemberi kamarakiállítás annyiban volt rendhagyó, hogy nem a múzeum anyaga, hanem – felhívás alapján – Esztergom polgárainak otthonában őrzött Bajor Ágost-alkotások kerültek bemutatásra. A továbbiakban ez egészült ki újabb kölcsönzött alkotásokkal, illetve egy, a 2003-as év folyamán a Balassa Bálint Múzeum tulajdonába került hagyatékkal, amit Bartal Kálmánné hagyott örökül. Ebből a hagyatékból több alkotás is látható a kiállításon, többek között a korai 1910-es évekből származó aktok, valamint későbbre datálható toll- és szénrajzok, portré és tájkép témában.

Bajor Ágost:
*A Mozi és
a „Stühmer-sarok”, 1956*

Bajor Ágost:
Esztergom, 1953

Bajor Ágost:
*A Múzeum cukrászda a Szenttamás-hegyi
kápolnával és Kálváriával, 1949*

A kiállítás még néhány – a múzeum tulajdonában lévő – olajképpel bővült. Ezek közül kiemelkedik *Csodálatos mandarinként öltözött önarcképe*, melynek felszabadult színvilága a fauve-okéra, különösen Matisse koloritjára emlékeztet. Emellett látható két korai, hidegtű technikával készült alkotás is: az 1914-es *Szenttamási utcarészlet* és az 1920 körüli *Szenttamási utca lovakkal* címmel. A kiállítás érdekessége egy ún. hírfal, amin korabeli újságkivágások, hírek, cikkek, rajzok láthatók kordokumentumként Bajor Ágostról. Kuriózumként szerepel egy igen nagy jelentőségű, már csak rossz fénymásolaton létező kép vagy inkább freskó, amit a művész az 1938-as Eucharisztikus Kongresszus alkalmára festett. A mű létezik eredetiben is, de jelenleg nem látható, mivel máig az esztergomi Polgármesteri Hivatal lépcsőházában van – *lemezelve*. Érdemes lenne ezt egyszer újra a nagyközönség számára

láthatóvá tenni. Ezen kívül festődoboz, festőállvány, a Ferences Gimnáziumban használt tanmenetei, saját albuma, illetve archív fotók is kiállításra kerültek a tárlókban. A művész életművének feltárása, kutatása helyi szinten már megkezdődött a múlt év folyamán. A múzeumban lévő anyag feldolgozása, fotózása, digitalizálása azóta is folyamatosan tart. A kutatás egyik célja felmérni az Esztergomban található alkotásokat, majd ezt a feltáró tevékenységet széles körben kiterjeszteni az ország egész területére.

A múzeum tervei között szerepel egy, a kiállítás anyagát bemutató (szerény) katalógus megjelenítése. Reményeink szerint erre a közeljövőben sor kerül.

(*Esztergom, Balassa Bálint Múzeum*, 2004. II. 13. – IV. 30.)

(*Új Művészet*, 2004(4)34.)

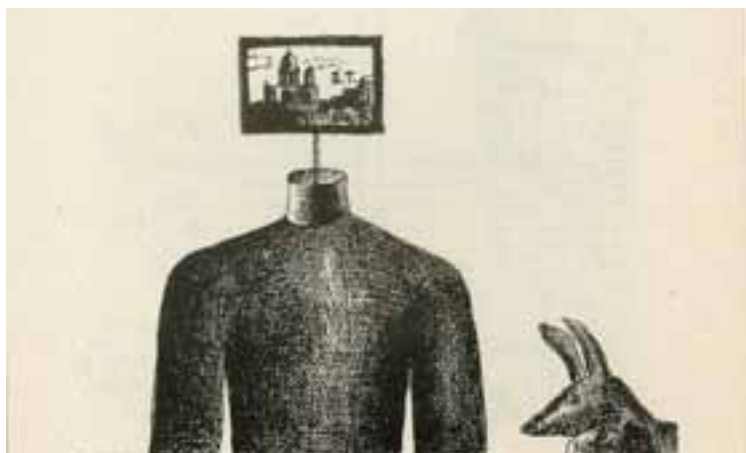

Bajor Ágost: *Kis-Duna a Bazilikával*

Barcsai Tibor:
Esztergomi lovag kutyával,
1982

Barcsai Tibor:
Önarckép

Barcsai Tibor: *Két angyal válaszáton,* 1983

Dévényi Iván

BARCSAI TIBOR TÁRLATA ESZTERGOMBAN

Az esztergomi Zodiakus Klub helyiségében – ahol az előző hónapokban Lossonczy Tamás, Angéla Borgers antwerpeni festőnő, Czóbel Béla és Borsos Miklós „minitárlatait” láthatta a közönség – április első felében Barcsai Tibor festő és grafikus munkái kerültek bemutatásra.

Az 1937-ben Pécsen született Barcsai Ungvárott végzte művészeti stúdiumait. 1966-ban repatriált, azóta Esztergomban él. 1968-ban nyílt meg első önálló tárlata az esztergomi Technika Házában; tagja a helybeli fiatal képző- és iparművészeket (Kaposi Endre, Szentessy László, Süttő Ferenc, Székely Ildikó stb.) tömörítő „Sigillum” csoportnak. Rajzait több folyóirat és lap közli (Élet és Irodalom, Látóhatár, Jelenkor, Új Forrás, Életünk, Népszabadság stb.); néhány grafikáját a Magyar Nemzeti Galéria iktatta gyűjteményébe. Munkái legutóbb (június-július) a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat budapesti szervezete által rendezett *Környezetünk* című kiállításon szerepeltek, Miháلتz Pál, Bálint Endre, Berki Viola, Szabó Vladimír s mások alkotásainak társaságában.

Az esztergomi tárlat anyaga mintegy tíz olajfestményt és húsz tusrajzot tartalmazott. A képek és rajzok az avantgarde művészet több áramlatának, irányzatának (kubizmus, konstruktivizmus, szürrealizmus, nonfiguratív piktúra) tanulmányozásáról és vívmányainak értékesítéséről tanúskodnak, szó sincsen azonban arról, hogy Barcsai egyik vagy másik izmusnak vagy a XX. századi modern művészet valamelyik prominens egyéniségének önállóan epigonja lenne... Nem leckefelmondó művész; a sokarcú jelenkori művészet ösztönzéseinek felhasználásával szuverén művészi világ létrehozására törekszik.

A tárlaton látott képek, rajzok legtöbbször ábrázoló (figuratív) munka; emberi alakokat, épületeket, tájakat, tárgyakat és a külvilág más jelenségeit ismeri fel rajtuk a szemlélő. A reális motívumokat azonban groteszk

és fantasztikus módon kapcsolja, montírozza össze a művész, akinek ilyen jellegű, bizzar, sejtelmes hanglejtésű festményeire talán leginkább a *mágikus realizmus* megjelölést lehetne alkalmazni. Középkori várak, ódon katedrálisok, titokzatos városok, bitófák, barokk gyertyatartók, vitorláshajók, léggömbök s más romantikus, a Verne Gyula-regényekből jól ismert „kellékek” szerepelnek Barcsai sok festményén, grafikáján. Ezek azonban nem a szürrealizmus pesszimizmusát, élettagadását, végletes tragikumélményét fejezik ki, hanem inkább a művész fanyar humorát, csúfondárosságát, ironikus és játékos kedvének csapongását... Barcsai Tibor kiállítási anyagának darabjai között néhány nonfiguratív (absztrakt, nem-ábrázoló) munkával is találkoztunk. E művek geometrikus elemekből épülnek fel, s harmóniát, kiegyensúlyozottságot sugároznak. Kvalitás, értékszint tekintetében nehéz lenne különbséget tenni a meghökkenítő és nyelvöltögető asszociációkra épített „mágikus realista” és az absztrakt Barcsai-művek között: koncentrált, elmélyült alkotói tevékenység gyümölcse a képek, rajzok mindkét csoportja. Barcsai Tibor meggyőződése szerint nem jelent következetlenséget vagy stílustörést, ha egy képzőművész olykor a természetelvű szemléleten belül, máskor viszont a természeti látványtól elszakadva fejezi ki festői, grafikus vagy szobrászi ideáit, közlendőit. Barcsai Waldemár George francia esztétával ért egyet, aki szerint „*nincsen áthatolhatatlan válaszfal az absztrakt és a figuratív művészet között.*”

A Mucsi András művészettörténész által kitűnően megrendezett tárlat anyagának változatossága, igényessége és eredetisége figyelmet és rokonszenvet érdemel. A gazdag képzelőerejű, kísérletező kedvű, invencióval teli fiatal művész munkássága kétségtelenül színesebbé, pezsgőbbé, elevenebbé teszi Komárom megye képzőművészeti életét.

(Új Forrás, 1972(2)141–142.)

Barcsai Tibor:
Esztergomi kiválóság mellszobra,
1988

Barcsai Tibor:
Esztergomi lovag

Barcsai Tibor:
Selmezbánya

Kubička Kucsera Klára KÉPEK A SZÜLŐFÖLDRŐL

BARTA GYULA FESTŐMŰVÉSZ MUNKÁSSÁGÁRÓL

Barta Gyula az idén ünnepli 80. születésnapját – ezért úgy gondolom, nincs jobb alkalom egy életműdíj átadására. Életrajzával foglalkozva arra lettem figyelmes, hogy élete eseményeit kedvező módon befolyásolta kitartásának, szerencséjének és az objektív folyamatok kellő időben történésének összjátéka, mai szóval a koincidencia. Barta Gyula 1922. november 23-án született Párkányban. Egy olyan generációhoz tartozott, amely a legkevésbé kedvező körülmények között indult el pályáján. Az akkor még élő, tiszteletnek örvendő „nagyok” saját fiatalságuk idején még nagyobb probléma nélkül tanultak bécsi vagy budapesti képzőművészeti akadémiákon, esetleg más európai iskolákban, viszont az utánuk jövőket (a harmincas években születetteket) már a pozsonyi vagy prágai főiskolák fogadták be. De akik a háborús években léptek a pályára, elég kilátástalan helyzetben voltak. Bartának nálunk tulajdonképpen nincsenek magyar generációs társai. Az itt született, tőle valamivel idősebb, Prágában tanuló fiatalok (Pleidell János, Fischer Ernő, Luzsiczka Lajos) a háború után áttelepültek Magyarországra, több szárnypróbálgató fiatal pedig elkallódott. Barta Gyula azonban kitartó volt. 1938 és 1941 között az esztergomi, majd a dunaszerdahelyi gimnáziumot látogatta, 1941–42-ben Budapesten Gallé Tibor magániskoláját. A háború után itthon maradt. Akkor Pozsonyban még nem volt Képzőművészeti Főiskola, de minden tanulási alkalmat megragadott és kívárta, amíg a pozsonyi főiskola megnyitotta kapuit. Itt Mudroch tanárnál fejezte be festészeti tanulmányait.

Tanulmányai befejezését több mint ötven év alkotómunka követi. Barta Gyula munkásságára jellemző, hogy nem várja az inspirációt – a festészet életének eleme, lélegzetvétele. Nem múlt el egy napja sem anélkül, hogy annak jelentős részét ne töltötte volna el ecsettel, ceruzával a kezében, élvezve az egyre nagyobb könnyedséget, mesterségbeli tudást, ami

az évtizedek munkájának velejárója – persze csak abban az esetben, ha az alkotó nem reked meg a pályán.

Társadalmi szempontból az elmúlt ötven évnek két fázisa volt – pályájának első szakaszában művészeti munkáját jelentős társadalmi tevékenységgel társította –, a művészeti életben fontos funkciókat töltött be, felsorolhatatlan mennyiségű hazai és külföldi csoportos kiállításon vett részt, egyéni kiállításainak számát is tucatokban mérhetnénk. Éppen ilyen fontos azonban életének utolsó két évtizede, amikor bölcsen visszavonult, és életének jelentős részét a számára legkedvesebb vidéknek szentelte – szülőföldjének, a Duna-partnak.

Barta Gyula a realista ábrázolást és realista művészetet sajátította el tanulmányai folyamán, ez volt a társadalmi elvárás munkásságának első évtizedeiben is. Lényegében egész életművében végigkövethetjük a látható valósággal való szoros kapcsolatot és a figuralitáshoz való ragaszkodást. Ennek az alapvető hozzáállásnak azonban sokfajta megnyilvánulása volt. Elsősorban a művész sok műfajt sajátított el és próbált ki. Meg kell említenünk az építészethez kapcsolódó murális (fali) alkotásait, szám szerint több mint százat, melyeket változatos technikákkal valósított meg gyárakban, szállodákban, házasságkötő termekben, köztereken. Főleg pályája első évtizedeiben mint könyvillusztrátort, grafikust, plakáttervezőt is számon tartottuk. A legmaradandóbbat azonban a festészet területén alkott. Főleg két időszaka kimagasló – az első a hatvanas évek végén és a hetvenes évek elején, a másik a nyolcvanas évek végén.

Az első az 1968 körüli társadalmi fellendüléssel függ össze, melyet nálunk a művészetben az európai kortárs modern művészet felfedezése és a hozzá való csatlakozás jellemezett. Barta Gyula ekkor fordul a táj és annak civilizációs elemei egységének megalkotása felé, és egy sajátos, mind színben, mind

Barta Gyula: *Tél a falu mögött*, 1987

Barta Gyula: *A szolnoki Tabán*, 1922

formavilágban letisztult, absztrahált képzőművészeti nyelven tolmácsolja ennek poézisét. A sík felületen az építészet, a gépi civilizáció elemeit a pozsonyi Slovaft, a komáromi hajógyár, a csallóközi síkság felett tornyosuló új gépezetek égre rajzolt sziluettjei nyújtották. Ennek az időszaknak a szakmai sikere a Cyprián Majerník-díj volt, 1975-ben.

A nyolcvanas évek végének eredményeit legösszefogóbban az 1988-as komáromi egyéni kiállítása mutatta be. Témái szerint visszatért a tájképhez – számtalan variációban festi meg a Duna-parti tájat, méltóságos íveléseit, mind dombos, mind sík partjait, az égbolt számtalan változását. De az előző évtized szakmai eredményeit sem felejtí – új tájképeiben nem az ábrázolás, hanem a kép egysége a fontos, a számtalan tanulmány és ismétlés alapján az egyre kifejezőbb forma, színakkord, kompozíció. Az említett kiállítás alcíme: *Képek a szülőföldről* volt. Barta Gyula művészi útja találkozott közönségének és

kultúrközösségének szeretetével és elismerésével – bensőségesen átélte és kitűnő festői tudással megfestett képei valóban közkinccsé váltak.

Barta Gyula 1989-ben az első között jelentkezett a szlovákiai magyar képzőművészek csoportosulásához és a mai napig aktív tagja. A legutóbbi években főleg szűkebb pátriájában állt ki – Komáromban, Párkányban – egyéni és csoportos kiállításokon. Munkásságában tovább szövi a nyolcvanas évek végén megkezdett szálát. A mai napig nem rekedt meg, felfedező kedve sem csökkent, élvezi a mindennapi alkotást, csiszolja és mélyíti mondanivalóját, sajátos humora sem hagyta el.

És újból megjelenik a kedvező koincidencia – életkora megengedte, hogy kivárja, míg végre létrejött az életműdíj a szlovákiai magyar képzőművészet terén is. Az első az övé lett.

(Irodalmi Szemle, 2002(6)62–63.)

Barta Gyula: *Krajina III*, 1960 körül

Falk Zsigmond**BAUER SOMA FESTŐMŰVÉSZ**

Munkáiból már többször hozott képeket az *Ország-Világ*. Olvasóink érdeklődése Bauer Soma működése iránt mindjobban élénkült, és így helyesnek véltük az e heti számunkban közölt újabb Bauer Soma-képekhez a művész egyéniségét és eddigi érdemdús működését részletesebben megírni.

Bauer Soma megteremtett valódi művész, aki ezt az adományát szorgalommal és szívós kitartással tudatos biztossággá, célkitűzéssel párosult lelkes hivatássá fejlesztette. Hőn szeretett hazájának büszkesége Bauer Soma, aki a magyar kultúra fejlesztésében hűségesen megtette és most is megteszi honfiúi kötelességét.

Bauer Soma rajztanár és festőművész Esztergomban született; az egri cisztercita-rend főgimnáziumában tett érettségit, rajztanári oklevelét Budapesten, a Képzőművészeti Főiskolán nyerte. 1885-től működik, előbb Alsókubinban, ahol kulturális téren, valamint a magyarosítás érdekében sokat dolgozott; 1888-tól kezdve pedig félbeszakítás nélkül az újpesti áll. polgári leányiskolánál, hol az iskola életének minden fontosabb mozzanatában tevékeny részt vesz, sokszor rendező, vezető szerepet vállal.

Tevékenysége itt sem merül ki a rohamosan fejlődő iskolában előforduló mindennapi és rendkívüli

teendők elvégzésében, s bár ezeket a teendőket is oly szakavatottsággal, buzgósággal végzi, hogy a milléniumi és a londoni magyar kiállításon való részvételével teljes elismerést szerez úgy a polgári leányiskolának, valamint az újpesti iparos tanonciskolának is, hol 35 éven át mint szaktanár működött. E mellett mégis talált időt és módot arra, hogy művészi tehetségét is fejlessze. Beutazta Közép-Európa művészeti középpontjait: járt Németországban, Bajorországban, Észak-Olaszországban, Svájcban, Ausztriában, Németalföldön, Angliában, mindenütt tanulmányozva a rajzoktatás előhaladását, fejlődését, művészi tárlatokat, s tapasztalatait itthon értékesítve, azokról hetilapokban cikkeket is közölt.

Újpest r. t. városában három ízben rendezett műtárlatokon kiállított arcképei, nemkülönben a budapesti Nemzeti Szalonban és virágcsendéletei, tanulmányfejei általános tetszést és elismerést szereztek a kiállító művésznek, különösen mint elismert specialista díszoklevelek s hasonló művészies kiállítású díszművek készítésében arat elismerést, s ilyeneket néhai I. Ferenc József és az elhunyt Károly király Őfelségeikén kívül számos főrangú egyén számára készített díszfeliratokkal szerez magának jó hírnevet.

Bauer Soma: Cementmunkás

Bauer Soma: Temetőőr

Bauer Soma: Kertmunkás

Társadalmi téren is kivette részét a művelődést, haladást célzó mozgalmakban; szorgalmas, tevékeny tagja sok kulturális és jótékonyági egyesületnek; típusa a buzgó tanító, jó ember, gyengéd, önfeláldozó családapának, szíves, szolgálatkész kollégának, aki ma is épp olyan lelkesedéssel és szeretettel csügg pályáján, mint amikor azt megkezdte, így töltött be 38 esztendőn fáradszematlan munka közepett, üdülést csak a szeretett és szerető családja körében keresve. Az elismerés akkor nyilvánult, amikor Ő császári és apostoli királyi Felsége Bécsben 1916. évi július hó 12-én kelt legfelsőbb elhatározásával buzgó hivatali működésével szerzett érdemei elismeréséül a polgári iskolai igazgatói címet legkegyelmesebben magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszter felterjesztésével adományozta neki. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 13411/1923. VI. ü. o. sz. a. a következő leíratot intézi a nyugdíjba vonuló Bauer Somához:

„Igazgató úr közel négy évtizedes tanári munkásság után nyugalomba helyeztetett. E hosszú időn át példaadó buzgalommal, kiváló szaktudással és ezeknek megfelelő eredménnyel látta el a polgári leányiskolai növendékek oktatását és nevelését. Amidőn igazgató úr a tényleges szolgálatból kilép, kiváló működéséért teljes elismerésemet és őszinte köszönetemet fejezem ki. Budapest, 1923. január 26. A miniszter helyett: Schwöder h. államtitkár.” A nyugalomba vonult tanár szabad idejét olyképp értékesíti, hogy különféle aktok, tanulmányfejek, csendélet-képek és arcképfestészet munkáiban talál gyönyört és megnyugvást. E lapokban már néhány sikerült alkotását bemutattuk a szerény művésznek, aki dacára előrehaladott korának, fiatalos hévvel, lelkesedéssel és igazi ambícióval dolgozik, most még jobban, mint tanári ténykedése alatt.

(Ország-Világ, 1924. június 1.)

Bauer Soma:
Révedezés

Burger Lajos: *Kossuth Lajos*, 1897

Burger Lajos: *Női arckép*, 1890

Burger Lajos: *Mulandóság*, 1888

Burger Lajos: *Ghyczy Béla honvéd-altábornagy arcképe*, 1887

Lyka Károly

IN MEMORIAM BURGER LAJOS

Visszavonult, szerény s zárkózott ember volt Burger Lajos; annyira kikapcsolta magát a nyilvános életből, hogy még halála híre sem jutott el sem a közönséghez, sem pályatársaihoz. Mi is csak most értesültünk róla, hogy ez év február havának 12-én elköltözött az élők sorából. Befelirányított, filozófiai szemléletű, töprengő temperamentum volt, éppen nem a cselekvés embere s talán vérmérsékletének ez a sajátossága magyarázza meg azt, hogy miért festett oly keveset. Minden gondját lelke kiművelésére, műveltségének gyarapítására fordította, e mellett ideges, tépelődő természet volt. Egy ilyen, a cselekvő lélettől távol álló ember talán régen belepusztult volna az élet küzdelmeibe, ha a sors nem biztosít számára a két Andrássy Gyula grófban pártfogókat. Az ő házukban lakott Budán, nyaranként pedig a tiszadobi grófi kastélyban volt műterme. Művészi munkálkodása messze túlnyomó részt arcképek festésére szorítkozott, más tárgyat csak nagyritkán dolgozott fel s kivételesen állított ki, ilyenek voltak a *Mulandóság* (1888), amely a Könyves Kálmán (Magyar Műkiadó Rt. – szerk.) reprodukciójában jelent meg, ilyen volt *Petőfi halála*, amelyet az ezredévi kiállításra festett. Ilyen a *Pipázó férfi*, amelyet azonban már kevésbé képnek, mint inkább tanulmánynak festett. Ez most a Székesfehérváros birtokában van. Ily műveken kívül néhány másolatot is festett renaissance mesterek műveiről, mint a Képzőművészeti Főiskola stipendistája: ezek ennek az intézetnek tulajdonába kerültek. Tanulmányainak során a Benczúr-mesteriskolában töltötte a legtöbb időt s művészetében talán

ez hagyta a legtöbb maradandó nyomot. Sajátságos lelki alkatánál fogva, amely oly kevésbé kívánta a cselekvést, inkább kívülről jövő ösztökélésre festett. Innen van, hogy oeuvrejének túlnyomó része képmás. Már első nyilvános fellépése is ilyen: Károlyi Gábor gróf képmásával jelent meg először a Műcsarnokban, 1886-ban. Azután végigfestette a fiumei kormányzók arcképeit a fiumei kormányzói palota számára, közéleti embereink közül megfestette Pauler Tivadart a Tudományos Akadémia, Rupp Zsigmondot a budai Polgári Kaszinó, Pálffy Ferencet a szegedi városi múzeum, Török Jánost a temesvári városháza számára, ezenkívül néhány budapesti család tagjainak arcképét.

Burger Lajos Esztergomban született 1859. január 6-ikán. Első tanulmányaihoz 1877-ben fogott Budapesten, a Képzőművészeti Főiskolán, azután egy ideig Münchenben, míg 1884–1891 között ismét Budapesten tanult, a Benczúr-féle mesteriskolán. Közben sokfelé utazott, 1900-ban Firenzében, azután állandóan Budapesten működött. Művészeti életünkben semmi módon sem vett részt, bár pályatársai becsüléssel tekintettek reá. 1927 nyarán súlyos baleset érte: egy villamoskocsiról leesett s a kerekék összeroncolták egyik lábát. A magányos, remeteéletű művészről azóta sem szivárgott ki semmi hír a nyilvánosságba. Még halála híre is csak hónapok múlva kelt szárnyra. Oly zajtalanul távozott innen, mint amilyen egész élete, egész szereplése volt.

(*Magyar Művészet*, 1929(6)351.)

Irodalom és művészet

KIRÁLYFALVI KRAFT KÁROLY KÉPKIÁLLÍTÁSA

A kaszinó nagytermében, mint annak idején megírtuk, Királyfalvi Kraft Károly városunkban élő neves festőművész újabb munkáiból képkkiállítást rendezett, amely a napokban zárul be. A kiállítás látogatottsága nagyobb is lehetett volna, ám akik megtekintették, sok szellemi élvezetet találhattak az ízlésesen elrendezett tárlaton, amely nemcsak Királyfalvi Kraft műveit tartalmazza, hanem egyik tehetséges esztergomi tanítványát, Burián Babyét is. Ahogy a kiállításba belépünk, azonnal szembeötlik a művész életnagyságú önarcképe Van Dyck jelmezben. Mellette a falon Burián Baby szép képei vannak kiállítva. Közülük különösen megragadta figyelmünket önarcképe és az alatta függő csendélet. Egy villanyfényes interieur-je is nagy figyelemre tarthat számot. Plein-air képén nem spórol a napfénnel úgy, mint mestere, akinek viszont borongós hangulatú festményei keltenek osztatlan érdeklődést. Királyfalvi kisebb képei között a leghatásosabb, sőt egyenest klasszikus alkotásnak ítéltük *A nagy feladat* címűt, amely a mester arckép

és interieurfestői tehetségét egyaránt teljes erejében tünteti fel. A kiállítás főérdekessége gyanánt a rendezés Vimmer Imre volt polgármesternek a városháza részére megfestett arcképét emelte ki. A meglepő hűséggel festett alkotás a városháza legjobb képei közé fog tartozni. Mellette még két női arcképtanulmány hirdeti, hogy Királyfalvi Kraft mester főerőssége az arcképfestés. Távobabb a főszékesegyház belseje van megfestve szürke márványfalaival, padlóján szép verőfénnel. A tájképek közül a *Londoni dokkrészlet*, a *Hullámverés*, a *Napfény a dalmát tengerparton*, a *Rózsadomb* és egy esztergomi Kisduna-részlet az emlékezetesebb alkotások. Az aránylag nagyobb számú csendélet közül a *Nippeké* a korona. A ceruzarajzot József főherceg szép portréja képviseli. Ha a képeket megértéssel szemlélhetjük, a félszázra tehető képcsoport nézegetésével egy kellemesen és hasznosan eltöltött fél óra emléket vihetjük magukkal.

(Esztergom, 1917. január 6.)

Einczinger Ferenc A MÚLT ÉV KRÓNIKÁJA

KÉPZŐMŰVÉSZET (RÉSZLET)

E rovat hivatva van Esztergom művészeti megnyilatkozásainak adatait összegyűjteni, s mivel a lefolyt év e téren a múltiakhoz viszonyítva különösen eseménydús volt, ezúttal ez év adatait és szereplőit foglaljuk össze.

Bizalommal vagyunk eltelve aziránt, hogy lapjainkon a jövőben összegyűjthetjük majd városunk korábbi művészi életére vonatkozó adatait is, hogy e kultúrtényező ez ideig fel nem tárt képe idővel lehető teljességében állhasson a kutató előtt. (...)

Értékes művészeti tevékenységet fejtettek ki még: Bayer Ágost festőművész, ki olaszországi útján szerzett impresszióit adta rézkarcaiban közre, a fény- és árnyékhatások játékát szinte színes ütemekben hangsúlyozva. Dr. Pázmándy István szintén a grafikai művészetnek hódolt. Burián Irén pompás arcképtanulmányaival tűnt ki. (...)

(Esztergom Évlapjai, 1925. 117–121.)

Burián Irén: *Tanulmány*, 1924

Burián Irén: *Arckép*, 1933

Mátrai Vilmos**KÉPZŐMŰVÉSZETI SZEMLE****(RÉSZLET)**

(...) A Nemzeti Szalon jelen évadjának hosszú kiállítási sorozatán június első felében eljutott utolsóelőtti tárlatának, az Alkotó Művésznők Egyesülete debütjének bemutatásához. Az új alakulás, a már meglevő és régen működő Képzőművésznők Egyesületével szemben, úgy látszik, a modernséget óhajtja kultiválni. A nőkben, mint e kiállítás is mutatja, még kevesebb az önállóság, mint a férfiakban. A mai fölfordult világban, amikor a vezető nagy zsenik hiányában doktrinér elgondolások, íróasztal mellett kiagyalt elméletek, nehezen kiizzadt izmusok izgatják, szédítik az amúgy is kellően meg nem alapozott, iskolázatlan, meggyőződéstelen művészi agyvelőket, nem csoda, hogy a nők, akik hajlamosak az utánzásra, a kész dolgok átvételére kapkodóan fordulnak ide-oda, követésre méltó példákat keresve. Sohasem láttam még kiállítást, ahol a fölfogások ilyen kaleidoszkópszerű tarka összevisszasága, az eredetiségnek ilyen majdnem teljes hiánya lett volna.

Dicséretes kivétel Feszty Masa, kinek lélekből fakadó, őstehetségű művészetét az Ernst-múzeumi kiállítása alkalmából már szintén méltattuk. Itteni nagy aktképe már ott is szerepelt. Komoly tehetség I. Éber Anna is, ki alapos rajztudását eredeti kompozícióiban érvényesíti. Kiválnak még H. Burián Irén (*Feketekalapos hölgy*), Hellebrandt Ilona, E. Fodor Böske. (...)

(*Katolikus Szemle* 1931(45)537)

	GYULAY DEZSŐ		
112	Szent Antal bucsuzik a remeteségtől	750.—	
	HAEFFNER JENŐ		
113	Részlet Nürnbergből	250.—	
	HAERYNG PÁL		
113a	Volskai részlet	olajf.	400.—
	HAGYIK ISTVÁN		
114	Menekültek	olajf.	1000.—
115	Falu széle	olajf.	500.—
	HAIDEKKERNÉ BURIÁN IRÉN		
116	H. Schuschny Erna arck.	olajf.	Mgtul.
117	Női arckép		400.—
	boldogfai HAJGATÓ FERENCZ		
118	Obudai hegyek	olajf.	80.—
119	Római-fürdői részlet	olajf.	100.—
	HALASI HORVÁTH ISTVÁN		
121	Vízimalom	pasztell	200.—
122	Tél	pasztell	100.—
123	Őszi verőfény	pasztell	250.—
	HATVANI PERLUSZ GYULA		
124	Téli táj	olajf.	200.—
	HAVALDA ENDRE		
125	Szőlőligeti kertes ház	pasztell	90.—
126	Virágcsokor	olajf.	60.—
127	Női tanulmányfej	pasztell	60.—
	Dr. HELLER ANDRÁS		
128	A templárius kapu	olajf.	160.—
129	Kikötőben	olajf.	200.—
	HENCZNÉ DEÁK ADRIENNE		
130	Krizanthenum	olajf.	500.—
	HERMANNÉ SCHUSCHNY ERNA		
134	Májusi hangulat	olajf.	500.—
135	Zöld symphonia	olajf.	500.—

Részlet a Nemzeti Szalon 1931-es kiállításának katalógusából

Láncz Sándor

CZIMBALMOS PAÁL MAGDOLNA FESTŐMŰVÉSZ KIÁLLÍTÁSA

Kiállításunkon ismét városunkból elszármazott művészek munkáit mutatjuk be. Czibalmos (Bohátká) Paál Magdolna festőművész és férje, Czibalmos Szabó Kálmán festőművész az Egyesült Államokban él és dolgozik. Művészi alkotó munkájuk mellett jelentős közéleti tevékenységet fejtenek ki a Pannónia szervezetben, az Amerikai Magyar Képzőművészek Világszervezetében: Czibalmos Szabó Kálmán 1972–1980 között a Világsszövetség Igazgató Tanácsának elnöke volt, Czibalmos Paál Magdolna pedig az Igazgatósági Tanács tagja.

Czibalmos (Bohátká) Paál Magdolna 1920-ban született Esztergomban. 1944-ben ment feleségül Czibalmos Szabó Kálmánhoz. Művészeti tanulmányait Bajor Ágost festőművésznél kezdte, majd Hans Bayer és Radatz magániskolájában végezte Bajoriában, Németországban. Ezután Párizsban, Firenzében, Rómában és Londonban tett tanulmányutakat. 1949-ben telepedett át férjével együtt az Egyesült Államokba.

Művészetében a portré dominál. Ennek a XX. század művészetében nem túlzottan frekvenciált műfajnak azonban éppen a német művészetben nagy hagyományai vannak – a modern német művészetben is –, s a századforduló körül olyan jelentős mesterek művelik, mint Max Liebermann, Max Slevogt, Käthe Kollwitz, majd később az expresszionista piktúra kiemelkedő mestere, Oscar Kokoschka. Czibalmos Paál Magdolna arcáiban a slevogti tradíciót folytatja: a dorogi Eitler Mária hegedűművészt zeneszerszámmal állítja elének, Leopold Stokowski karmestert pedig abban a szituációban örökítette meg, amint széles mozdulattal zenekarát vezényli. Ötvenhárom éves németországi tartózkodása alatt a művésznő számos vezető német személyiségnek az arcképét festette meg, majd az Egyesült Államok keleti partjain is egyike lett a legkeresettebb portréfestőknek. Munkásságának uralkodó vonása a színek érzékeny kezelésén alapuló líraiság:

ezt bizonyítják anyát és gyermekét vagy két unokát ábrázoló kettős portréi. Virágcsendélete a színek gazdag ellentéteivel ragad meg, női aktjain pedig erős expresszivitás uralkodik.

Czibalmos Paál Magdolna művészi munkásságát számos díjjal és elismeréssel jutalmazták, öt alkalommal nyerte el a Staten Island Museum of Art, New York portré-díját, 1967-ben az Olasz Kulturális Klub aranyérmét, 1971-ben pedig a Pannónia aranyérmét nyerte el. 1961-ben J. F. Kennedy elnök elismerő levele méltatta tehetségét.

Művei – férjéhez hasonlóan – számos kiállításon szerepeltek az Egyesült Államokban és Európában. 1982-ben részt vett a *Tisztelet a Szülőföldnek* című műcsarnoki kiállításon.

Az esztergomi kiállításon bemutatott anyagot a művésznő a múzeumnak ajándékozta.

(Czibalmos Paál Magdolna festőművész kiállítása. Esztergom, 1985. Balassa Bálint Múzeum. Katalógus.)

Czibalmos Paál Magdolna: *Dorogi Eitler Mária hegedűművész*, 1958

Czibalmos Paál Magdolna: *Fiatal lány*, 1964

Czibalmos Paál Magdolna: *Tina portréja*, 1972

Czibalmos Paál Magdolna: *Maria-Luisa Machia*, 1956

Czibalmos Paál Magdolna: *Fiatal anyja*, 1980

Wehner Tibor

LÍRAI ABSZTRAKCIÓ ÉS VALÓSÁGIDÉZÉS

**CZIMBALMOS SZABÓ KÁLMÁN ÉS CZIMBALMOS PAÁL
MAGDOLNA FESTŐMŰVÉSZEK KIÁLLÍTÁSA**

Hosszú-hosszú évtizedek hallgatása, eseménytelensége után az első konkrét jelzés, nyilvános, demonstratív kapcsolatfelvétel egy nagyszabású, 1982-es tárlathoz volt köthető. Ekkor, a budapesti Műcsarnokban, a *Tisztelet a szülőföldnek* című kiállításon, annyi más jelentős, külföldre szakadt magyar művész – mint Victor Vasarely, Kepes György, Pierre Székely és Vörös Béla – művei mellett a Czibalmos-házaspár alkotásai is a magyarországi közönség elé kerülhettek.

A közeledések, a kapcsolatfelvétel következő két, fontos évszáma 1984 és 1985 volt, amikor a Czibalmos-házaspár Esztergomban is bemutatta műveit, amelyeket a kiállítás előtt a Balassa Bálint Múzeumnak adományoztak. E nagyvonalú, 38 vászonból álló ajándék mellé az 1990-es évek végén újabb 18 kép érkezett, így napjainkra remek, a két életművet szépen reprezentáló együttest tudhat magáénak a város múzeuma.

A művészi életpálya terméséből az 1985-ben a Balassa Bálint Múzeumban rendezett kiállítás alkalmából már pontosan volt regisztrálható, hogy a város két szülötte: az 1914-ben született Czibalmos Szabó Kálmán és az 1920-ban született Czibalmos Paál Magdolna a magyarországi tanulmányok után – többek között mindketten voltak Bajor Ágost tanítványai is – 1945-ben távoztak Magyarországról. Útjuk Németországon keresztül az Amerikai Egyesült Államokba vezetett, ahol mindketten aktív alkotótevékenységet fejtettek ki, s műveikkel rendszeresen jelen voltak az amerikai, s a nemzetközi művészeti fórumokon. Czibalmos Szabó Kálmán munkásságában kiemelt szerepet kapott a nagyszabású murális feladatok teljesítése: iskolákban, zárdákban, templomokban számos monumentális pannót, falképet készített. Az oly sikeres, művekben oly gazdag pályafutás jelenkori szakasza ismét Esztergomhoz kapcsolódik:

Czibalmos Szabó Kálmán az 1990-es évektől újra Esztergomban él, míg Czibalmos Paál Magdolna életútja, művészpályája 1992-ben véglegesen lezárult, így sajnos már csak alkotásai térhettek vissza szülővárosába.

Mint e kiállítás műveit csak futólag áttekintve is felismerhető, ellentétes törekvések szellemében dolgozó művészekként alkotta meg alkotásait e művészpárpár: Czibalmos Szabó Kálmánt a táblaképfestészetben az elvonatoztatás, az absztrakció vonzotta, míg Czibalmos Paál Magdolna nem szakadt el az emberalaktól, a természet és a tárgyak világától. Czibalmos Szabó Kálmán hol a szigorú geometrikus jellegű formákra, hol a szabad, belső törvényei szerint felépülő foltok dekoratív kifejezésére alapozza kompozícióit. Láncz Sándor művészettörténész – az 1985-ös kiállítás rendezője – e piktúrát úgy jellemezte, hogy „... a motívum mind erősebb kikapcsolásával a színkép sugártörésének mértani felhasználását tartotta megörökítendőnek. Innen lépett tovább a teljes elvontsághoz: a lírai absztrakciónak a fény előidézte mozgást megörökítő változatát művelte. Legújabb képein pedig a szín strukturális absztrakciója uralkodik, amely az ecsetkezelés szubjektív gesztusa révén az asszociatív értékek sokféle fantáziaformáját nyeri el.” Ez a kissé bonyolult megfogalmazás, a szakmai terminusok sora ne riasszon senkit: a megfigyelve, szenvedélyes érzelmábrázolások dekoratív együtteseként értelmezhető ez a műegyüttes. Vagy hagyatkozhatunk akár magára a művészre is, aki így vallott: „Festményeim lényegét a természet inspirálta látvány leegyszerűsítésében, a színek megkötött formák nélküli származásában találtam meg.”

A valóságidézés, a közérthetőség okán némileg könnyebb a befogadó dolga Czibalmos Paál Magdolna műveivel: portrék, aktok, anya-gyermek-ábrázolások,

és az itt most nem szereplő csendéletek alkotják életműve gerincét. Megjelenítéseit – ugyancsak Lánosz Sándor meghatározása szerint – a színek érzékeny kezelésén alapuló líraiság, esetenként a színellentétek leleményes alkalmazása jellemzi, míg aktjait az expresszív előadásmód élteti. Legszebb művein a folatok feloldják a formákat, alakjai már-már álomszerűekké alakulnak.

Bár a kiállításon felvonultatott művekből közvetlenül nem, vagy talán csak a mélyrétegekből olvasható ki, Czibalmos Szabó Kálmán számára

a hosszú távollét ellenére Esztergom mindig kimeríthetetlen idea-forrás volt és maradt, s tanulságos, ahogy a festő nyilatkozott: e nagy történelmi múltú város sorsa minden porcikáját átjárja. Törvényszerű hát, hogy a művész, hogy a két alkotó képei viszsztatértek Esztergomba, hogy a város és művészszülőttei öt évtized elmúltával ismét egymásra találtak.

(Esztergom, Balassa Bálint Múzeum, 2000.)

(Art Limes (Wehner-vernissage) 2009(3)9–10.)

Czibalmos Szabó Kálmán: *A művésznő és férje*, 1980

Czibalmos Paál Magdolna: *Annamária Robinson*, 1961

Czimbalmos Szabó Kálmán: Séta az erdőben, 1972

Czimbalmos Szabó Kálmán: Önarckép, 1958

Czimbalmos Szabó Kálmán: Vándorló gondolatok, 1968

Czuczay József: Levélszekrények

Czuczay József: Napóra

Nagyfaluasi Tibor

CZUCZAY JÓZSEF IPARMŰVÉSZ BÚCSÚZTATÁSA

„Amit még utoljára” mondani akart: szinte bizonyos, hogy nem lehetett más, mint amit mindig... Amit a vas, a réz – a szervesen világból a kő után leg-
régebben emberhez szelídített anyagok – beszéltek el. És amit a tűz, az üllő és kalapács tudott elmon-
dani: nem *nélküle*, nem is *helyette*, hanem *Vele* együtt, lelkével, kezével. Egész élete a munkáról szólt, a Teremtő Mesterségről. Természetes, hogy ő maga is ezt tette szóvá a legszívesebben. Húsz éve – megyei lapunk újságírójának kérdésére – például ilyenformán: „Az iparművész megnevezés ide-
genül cseng a fülemben, talán a régi mesterségek, a mesterek tisztelete váltja ki ezt belőlem. Tapasz-
talatból tudom, hogy a valamikori mesterek mun-
kája nemhogy elérte, de sok esetben túlszárnyalta az iparművészi alkotás szintjét. Ezért jobban ked-
velem, ha mesternek: műkovácsnak titulálnak.” Tíz

ével előbb, 1968-ban szinten a *Dolgozók Lapjában* szólt meg nyilvánosan (éppen november 7-én, amely most a végső búcsúvétel napja lesz): „Az iparművész munkája nemcsak ihlet dolga. Van egy kereskedelmi, praktikus igény is. A kereskedelem szabta határokon belül kell megtalálnunk azt az utat, ahol érvényesíthetjük egyéni elképzeléseinket. (...) Ami az én munkámat illeti: úgy érzem, van egy egyéni felületkezelési stílusom, amit az ősi kovács-
mesterség elemeiből vettem át. Ha ezek összhang-
ban vannak a termék rendeltetésével, akkor úgy érzem sikerült a munkám. (...) Az anyag, a vas nem korlátja, hanem lehetősége művészetünknek. Nem a forma oldaláról kell kiindulnunk, hanem az anyag-
ból. A témát kell leegyszerűsíteni addig, amíg anyag-
szerűen megfoghatóvá válik. (...) Ami pedig a kedvtelésemet illeti: tökéletesen egybeesik

Martsa István: Auschwitzi mártírok emlékműve, 1965 (Esztergom) – Czuczay József kivitelezésében

a munkámmal. Ez a passzióm, sportom, szórakozásom.”

Mindezt – amit 30 éve üzeni akart, a riporter még az ősi házban hallgatta s jegyezte le. A szép vascéggel jelzett Lőrinc utcai műhelyben, ahol egy távoli rokona – a máig féltve őrzött számadáskönyv tanúsága szerint – már 1846-ban „üzte a tisztas ipart”, a megélhetés érdekében szitákat, rostákat gyártva. 1877-ben Erdélyi István vette át a műhelyt; tőle pedig 1906-ban a Léváról idetelepült „első legény”: Dosztál Béla. Ő Czuczay József anyai nagyapja, aki a „márkát” őrző Erdélyi nevet is felvette. Fia, ifjabb Erdélyi Béla már „műlakatosnak” tanult ki, és ebből igyekezett egy másik főprofil kifejeleszteni. Azonban alighogy megkapta „fővárosi lakberendezési üzletektől” – az első jelentősebb megrendeléseket, közbeszólta a háború. A súlyos megélhetési gondok nemcsak a profilon fordítottak – a „luxustól” ismét a sziták felé –, hanem a 17 éves unokaöccs életútján is. Czuczay József a helyi tanítóképző két teljesített évfolyama után 1945-től a tüzes-kormos családi műhelyben inaskodott. Alászállt?... Hazatalált a vasvilágba, amelynek az újjáépítés, a gazdaság erősödése szintén meghozta a felívelést. A műlakatos-inas a pécsi felső-ipari iskola elvégzésével képezte magát „első

legénnyé”; 1951–54 között az esztergomi Szerszám-gépgyárban dolgozott gyártástervezőként, majd az időközben elhunyt nagybátyja örökébe lépett.

Az ő tevékenységével vált határozottan uralkodóvá a műkovács-profil, ami egyszerre volt köszönhető az ifjú mester kiemelkedő tehetségének és a különleges megrendeléseknek. Az állami szervezésben akkortájt beinduló kisipari exportnak, baráti megbízásoknak, illetve az uralkodó elit mecénási hajlandóságának, tehetőségének. (Ahogy mindig is – csak akkor éppen kizárólag közpénzekből...)

Országsszerte 14 vadászház berendezésének fém-munkái, Bécsben számos műemléki rekonstrukció (Theater an der Wien, Rathaus, Centrál Kávéház, a Burg tűzvész pusztította szárnya stb.) „hallatják” látható üzenetét... Amikor most szombaton végső búcsújának helyszínei felé tartunk, tegyük egy kis kitérőt a Technika Háza elé. Martsa István auschwitz emlékműve – Czuczay Józsefé is: ő „műfordította” gipszből, lánghegesztővel megdolgozott kazánlemez-szoborrá. Köztéri marandósággá – Esztergom nevű városvilágunk örök alkotórészévé...

(Esztergom és Vidéke, 1998. november 5.)

Czuczay József: Ivókút

Lyka Károly

IN MEMORIAM EGERVÁRY POTEMKIN ÁGOST

Nehéz küszködésekkel teljes élet zárult le Eger-váry Potemkin Ágost festőművész halálával. Festőnek indult, egy ideig vidéki vándortársulatoknál színészkedett, majd újságcikkek írásával tengette életét, míg megint visszatérhetett eredeti pályájához, a festészethez. Oly sanyarúak voltak élet-körülményei, hogy sohasem szentelhetette ennek sem teljes erejét. Mindent festett: kisebb oltárképeket, képmásokat, különösen sok városrész- és utcaképeket, apró életképeket. Ezeket azután ügyvel-bajjal kisebb műkereskedők útján értékesítette. Jelentékenyebb művek alkotásához nem juthatott el. Tárgyi érdekességüknél fogva a Székesfőváros megvásárolta néhány képét, amelyek okmányyszerűen rögzítik meg a 80-as évek Budapestjének később eltűnt utcarészeit. Ugyanilyen alapon került 27 képe a Keleti Akadémiaiba, ezek utca- és épületképek, amelyeket három hónapos konstantinápolyi tartózkodása alatt festett. A nagy becsvágyú, lelkes, derék

festő egyébként becsülésnek örvendett a régibb festőnemzedék körében.

Egerváry Potemkin Ágost Esztergomban született 1858. június 1-én. Igen korán, 1872-ben került a Mintarajziskolába, ahol Székely és Greguss tanította 1874-ig. Ezek után színésznek ment, majd rövid ideig tollával kereste kenyerét. 1883–86 Lotznál dolgozott, egy évre rá kikerülhetett Münchenbe, ott előbb rövid ideig Hollósynál, majd Gysisnél, Liezen-Mayernél tanult, végül Budapesten telepedett le, ahol először 1886-ban állított ki egy Kerepesi úti utcasort. Azóta is szorgalmasan állított ki egy-egy kisméretű képet, a nyilvánosság elé utoljára ez év októberében lépett a Nemzeti Szalonban. Legutóbb Rákospalotán lakott, ahol szerény, elvonult életének, küzdelmeinek és szenvedéseinek november 15-én vett véget a halál.

(*Magyar Művészet*, 1930(6)647)

Egerváry Potemkin Ágost: *Tabán*

Egervály Potemkin Ágost: Esztergomi piac

Egervály Potemkin Ágost: A „Hóhérház” a Gellérthegy, 1900 körül

Zsembery Dezső

EGY ESZTERGOMI FESTŐ EMLÉKEZETE

EGERVÁRY POTEKIN ÁGOST 1858–1930 (RÉSZLET)

(...) Egerváry Potemkin Ágost Pesten (Újpesten?) végezte elemi és reáliskolai tanulmányait. Telepy Károly festőművész ajánlatával tizenhat évesen a Minta-rajziskolába került. Székely Bertalan és a müncheni Képzőművészeti Akadémiáról első között hazatért Greguss János voltak a mesterei. Két év múltával úgy érezte, hogy tanárai kevésbé értékelik eredményeit, ezért elhagyta az iskolát. Az érzékeny lelkületű, a világot gyanakvón szemlélő ifjú festő önállóságában – évekig – régi mesterek műveinek másolásával képezte magát, a szabadban járva tájképeket festetett, és rajzaiban az 1870-es évek Rákosmezejét és Angyalföld kezdetleges világát jelenítette meg. Az így töltött hét esztendő sok anyagi gondban, még több csalódással telt, így az örökölt tehetséggel, atyai ösztönzésre „írói tolla után élt”, de közben mindinkább érelődött benne, hogy a példát követve színésznek áll. („Színpad volt néhány más festőnek is kiinduló állomása. Feszty Árpád is belekóstolt a színészkedésbe egészen fiatal korában (1872), és így kezdte meg festő pályáját a váradoszi Várady Gyula is...” – Lyka Károly)

Vidékre szegődött, ahol szép sikerei voltak; a Shakespeare-szerepekből hamarosan bő repertoárja alakult. Színi tanulmányokat Münchenben folytatott, és amikor itt baráti körben bemutatkozott, szép jövőt jósoltak neki. De a színpadnál a festészet vonzotta jobban, ezért visszatért Budapestre, ahol Szilágyi Sándor, az Egyetemi Könyvtár igazgatója figyelt fel munkáira. Kérésére számtalan munkáját tette elé, amikor jelen volt Ipolyi Arnold nagyváradi püspök, művészettörténész és Pulszky Károly, az Országos Képtár igazgatója is. Az utóbbinak kiváltóképp tetszetek a bemutatottak, Egerváryt pedig

módja volt a Képzőművészeti Tanács ösztöndíjára ajánlani. A festő ösztöndíjasként három évig Lotz Károly mellett tanult. Növendéktársa volt – a szintűgy veduta festő – Ujvári Ignác, Kernstok Károly jövőendő apósa is. A mester kedvelt tanítványa ez idő alatt festette a *Kerepesi (ma Rákóczi) út a Népszínház (a volt Nemzeti Színház) és a Baross-tér közötti szakasza a Nagykörút megnyitása előtt* című olajképét.

Az 1886-ban készült festményt Budapest Főváros Képtára vásárolta meg, így alkotója kellő anyagi fedezet birtokában, további tanulmányokra ismét Münchenbe utazott Hollósy Simon magániskolájába, ahol kitünt szorgalmával, majd felvételt nyert *Nikolaos Gysis* „élő modelles osztályába” 1887 április 30-án. Ugyanaznap, amikor a szintűgy esztergomi születésű Faragó József Hollósytól Ludwig Herterich hasonló célzatú osztályába került.¹ Münchenben tanult az úgyszintén esztergomi Burger Lajos (*Petőfi halála* című olajfestménye 1896-ban díjat nyert), és a későbbi Hollósy-tanítvány, a táj- és csendélet-képfestő Mezey Ilonka is.² (...) 1891-ben tért vissza – végleg – a magyar fővárosba, és mivel nagyon szerette kedvenc Budapestjét, veduta-festőként örökölte meg az egykori Tabán panorámáját és részleteit, vagy éppen az akkori városépítészet jelesebb emlékeit. Ma már csak leírásokból ismertek a gyönyörű térrészletek, a pittoreszk-hatású utcakeresztezesek, egy-egy jellegzetes és nagy múltú épület, így mégis megmaradtak az ornamentika-festő Schickedanz Albert, Ujváry Ignác és Egerváry Potemkin Ágost keze után.³ Az Ország-ház-terveket készítő építész, a számos középületet (Múcsarnok, Szépművészeti Múzeum) tervező –

1 Somogyi Miklós: Magyarok a Müncheni Képzőművészeti Akadémián 1824–1890.

2 *Művészet* 1912. 178–188.

3 Szabó Ákos – Kállai Tibor: *Magyar festők és grafikusok életrajzi lexikona. I-II. kötet*. Nyíregyháza, 1997. 1. kötet 146, II. kötet 84.

kortárs – Schickedanz is hatással volt Egerváry városképet hűen formáló, valóságábrázoló festészetére. Az *Egyetem tér dél felől* című képén pontosan megőrződött a még szabadon álló Egyetemi templom, középpont látható a Papnövelde, az Egyetem utca sarka, az egykori bérkocsi-állomás, így megteremtve emléket az akkori idők hangulatának. Az aukciókon olykor felbukkanó csendéletei a régmúlt romantikáját sejtetik. Életképeinek fő tanulmánya az Ember, minden tetteiben, foglalkozása közben, falun, családjá körében, örömeik és bánataik között. Említhető a *Mulató paraszt*, a *Báli hangulat*, a *Háztűznézőben*, a *Libapásztornő*, az *Abrakolás* vagy a *Konyhában* című alkotása, mindmind az egyszerű ember hétköznapijait ábrázolja vagy mutatja be.

A festő alkotása nemcsak gyönyörködtet, érzelmeket kelt, hanem emlékeket is idéz. A *Képes Családi Lapok*, az *Új Idők*, a *Vásármapi Újság* cenzurázatai (*Kire szavazzunk*, *Érdekes a téma...*, *Vásár után*) egyszeri, megismételhetetlen pillanatokot örökítenek meg, dokumentálják és hitelesítik azt, ami megtörtént.^{4,5,6,7} Művei nemcsak értéket őrző, de az új irányzat jegyeit is magukon viselő alkotások. Az 1900-as évek ifjú városa, Budapest művészeti életében bekövetkező változások, úttörő szerepet vállaló művészeti mozgalmak megjelenése (az avantgárd kezdete), a „Nyolcak” programja, különböző rendezvények, kiállítások állandó témája lett.⁸ Színhelye a pesti kávéházak sokszínű asztaltársasága, ahol jelen vannak Egerváry, barátai, pályatársai és sokan mások (Perlmutter Izsák, Pállya Celestin, Pállya Károly, Margitay Tihamér, Sautner Lipót festőművészek, Kallós Ede

– a budapesti Vörösmarty szobor alkotója –, Andrejka József szobrász). (...)

A három hónapos törökországi vándorlás során készült művei – több mint ötven – az akkori Konstantinápolyt, a Boszporuszt és a környék zsánereit mutatják. Hazatérte után *Törökországi Emlékek* című kiállítását láthatta a közönség. Elismerésben részesült a *Márvány-tenger torkolat*, *Részlet a perai-dombról* és a *Tophane* (a török testőrségi *Palota díszes kapuja*) című alkotása.⁹ Emlékezések szerint az ekkor már közkedvelt, elfogadott festő külfönből visszatérve feleségül veszi Benitzky Ilonát, boldog házasságukból egy leánygyermek születik. Otthonuk ekkor az Újpest, Kossuth Lajos utca 13. szám alatti ház (a feltételezett helyen ma már modern épület áll). Festőnk városa képzőművészeti életének lelkes szervezője, segítője a kortárs Perlmutter Izsák, kinek művészi-képi világát leginkább Újpest-Rákospalota és környéke szolgáltatta. (Újpest kultúrtörténete tradicionálisan régi keletű, de napjainkban sem közismert.)¹⁰ Egerváry részt vállalt az országos képzőművészeti kultúra fejlesztésében is: Margitay Tihamér – a volt mintarajziskolai növendéktárs – és mások társaságában gróf Andrássy Gyula elnökségét választva tagja lett a Nemzeti Szalon Művészeti Egyesület közösségének, rendszerint szerepel a tárlatokon, kereskedők kiállításain, aukciókon.¹¹ Az 1916 tavaszán a Szépművészeti Múzeum Palotájának néhány kölcsönként termében nyílt meg a Képzőművészeti Társulat bemutatója. A háború hatása már erősen rányomta bélyegét a kiállításra. A szobrászoknak, festőknek egyaránt volt háborús vonatkozású alkotásuk. Az életképfestők mégis a békeidőkből vették mondandójukat. Komáromi-Kacz

4 Krémmer Dezső: A Fővárosi Múzeum. *Magyar Művészet* 1925. 195–197.

5 *Új Idők* 1901. 39. 263.

6 *Új Idők* 1904. 24. 560.

7 *Vásármapi Újság* 1908. 129.

8 Andrási Gábor – Pataki Gábor – Szűcs György – Zwick András: *Magyar képzőművészet a XX. században*. Budapest, 1999. Corvina 46.

9 *Vásármapi Újság* 1908. 34. 689.

10 MTA Művészettörténeti Kutató Intézet anyagából

11 Benedek Katalin: Újpesten is alkottak. *Magyar Művészeti Fórum* 2000(4)2.

Egervály Potemkin Ágost:
Vén cigány, a lókupec,
1920 körül

Endrétől az *Emberek a templomban*, Náray Aurél *Pihenés*, Egervály Potemkin Ágosttól az *Utolsó dal* című festmény látható. „A kiállítás igen sokféle anyagát szíves érdeklődéssel fogadta a közönség. Mindjárt a megnyitás napján a vásárlók is megindultak, hogy a legjobbak közül választhassanak. Így remélhető, hogy festőink, szobrászaink nehéz viszonyok között, fáradhatatlanul folytatott munkássága nem volt meddő.” – írta az emlékező.¹²

A Tanácsköztársaság idején – 1919 júniusában – Budapest után az első Képzőművészeti Kiállítás Újpesten nyílt meg. A „sikertelnek mondható tárlatot” a Közművelődési osztály az újpesti állami főgimnázium nagytermében rendezte. Perlmutter Lszák, Pörge Gergely, Pállya Celesztin (Újpest díszpolgára), Sautner Lipót, Heyer Artur, Andrejka József művei mellett Egervály Potemkin Ágost *Régi ház udvara* című alkotása is elismerést érdemelt.¹³ Később már a sikerek sem lelkesítik az idősödő mestert, az *Öreg koldus* című alkotása szinte előhírnöke az öregségnek. A tárlatoktól és a közélettől fokozatosan visszavonul. „Hatvanhat éves volt, mikor meghalt a felesége, kevésbé utóbb leánya, a következő években búskomor lett, magányában elvonultan él...”¹⁴ Ez idő tájt értesül Kernstokné Ujváry Ilona – a pályatárs, Ujváry Ignác leánya – haláláról is. Az 1926-ban született *Megadás* című tanulmányképe már a sorscsapásokban bővelkedő

élet törődöttségét mutatja, megtört öregemberként jelenik meg. Utolsó éveit festőnk szegénységben, betegen, Újpest után Rákospalotán – az akkori – Horthy Miklós út, ma Fő út 72-ben élte.

A földszintes ház még ma is látható.

Itt látogatták barátai és küzdelmes életének – még élő – pályatársai. Itt halt meg 1930. november 15-én, megadva magát elkerülhetetlen sorsának.¹⁵ A festő haláláról Egervály Potemkin Tibor (testvér ?) értesíti a barátokat.

Utoljára röviddel halála előtt, a *Független Művészek Társaságának* III. kiállításán az *Öreg klarinétos* című festményével szerepelt.

(Megmentett emlékezők. Dorog, 2011.
Dorog Város Barátainak Egyesülete.)

12 A Nemzeti Szalon Almanachja. Budapest, 1912. 163.

13 Lyka Károly: Tavaszi Kiállítás. Művészet 1916. 2.

14 József Farkas: Jegyzetek a Tanácsköztársaság művelődési politikájáról. Népművelés 1959(2)6.

15 Egervály Potemkin Ágost emlékezete. Pesti Napló 1930. 18.

16 Budapesti Czim és Lakásjegyzék. Budapest, 1928. Franklin Társulat 635.

Egyedi Béla: Csendélet, 1971

Egyedi Béla: Kompozíció, 1975

Egyedi Béla: Akt a heverőn

George Sanderson

TISZTELGÉS EGYEDI BÉLA ELŐTT

(RÉSZLET)

Sajnálattal kell közölnünk Egyedi Béla halálát. Első publikációja 1973-ban jelent meg a TAR-ban. A későbbi években több versét és prózai darabját jelentettük meg, aztán főleg a grafikáit.

Egyedi Béla Magyarországon született (Esztergomban, a Duna mellett) 1913-ban. Két doktorátusán is dolgozott a második világháború kitörése idején. A háború után egy ideig hadifogoly volt, aztán a Magyar Sajtó Ügynökségnél dolgozott. 1948-ban elmenekült Magyarországról és Párizsban élt egy ideig, majd 1951-ben Kanadába jött. Dolgozott Kanada nyugati és északi részén is, mielőtt Montrealban letelepült. Egy postaszállító teherautó ütötte el 1982. november 12-én, és két nappal később meghalt, miután nem tért magához.

Egyedi Béla nem kapta meg azt az elismerést, ami a tehetsége után járt volna neki. Szegényen halt meg, s nem a legjobb negyedekben élt. Kiadványunkban megjelentetjük két korábbi versét és néhány grafikáját. (Néhány közülük már a TAR korábbi számaiban is megjelent)

Kapcsolatunk Egyedi Bélával még jobban rádöbbenett minket, hogy mennyi kreatív hozzájárulást kapott a kanadai kultúra a több ezer bevándorlótól, akik az európai kontinensről menekültek el az utóbbi negyven-ötven évben. Sokan értek el sikereket és kaptak elismerést különböző területeken. Sokan mások, akik a harmincas-negyvenes éveikben érkeztek, nem voltak olyan szerencsések, bizonytalanságban éltek, vágyakozva elhagyott hazájuk iránt, valamint nyelvi nehézségeik is voltak. (...)

(*The Antigonisish Rewiew*, 51 (Autumn 1982): 5.)

Egyedi Béla fotó-önportréja

Egyedi Béla: *Félakt gyümölcscsel*, 1970

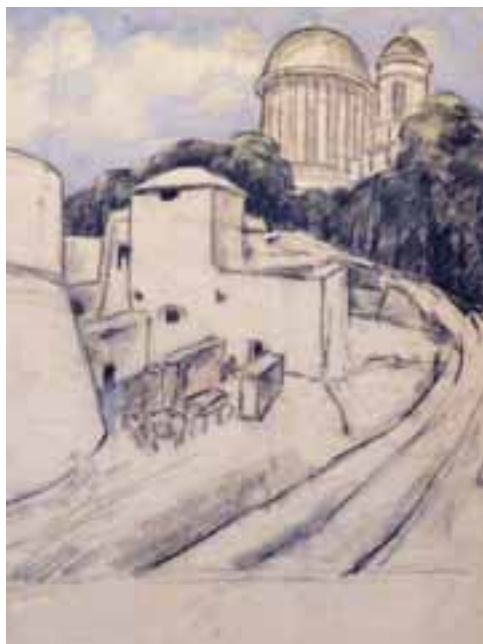
Einczinger Ferenc: *Ónarkép*, 1935

Einczinger Ferenc ex librise

Einczinger Ferenc: *Várásatás – feljáró*, 1935

Einczinger Ferenc: *Várásatás – főkapu*, 1935

Einczinger Ferenc ÖNÉLETÍRÁS

Az egészen ifjúkori kezdetleges tapogatózó próbálkozásokat leszámítva húszéves korom táján, a kilencvenes évek elején, falusi környezetben kezdtem igazán, szakszerűen festegetni. Ez irányú működésemben általában mindig magam erejére voltam utalva, tájékoztatlanságom folytán kiszolgáltatva a nagy ritkán jelentkező művészi benyomásoknak.

Rajz és festésben első tanult vezetőm Kovács Károly festő volt, aki kenyerét az időben fényképezéssel kereste, s a kényszerű elfoglaltsága folytán mondhatni csak mellékesen festegetett. Néhány évet Münchenben az Akadémián Ludwig Herterich tanár osztályán tanult. Ő is azok közé a magyar festők közé tartozott, ki művészi egyénisége kellő ereje híján belesodródott a München uralkodó vonzereje révén abba az akadémiai légkörbe, melyben nem csak a művészet eszközeit, de szellemét is egész életükre magukra öltve, annak rabságából kiszabadulni nem tudtak. Kovács felügyelete mellett néhány alakot és fejet rajzoltam, technikája az aprólékosságig menő szénrajz volt, azonban sem otthon rajzolva, sem szabadban festve nem tudott lelkem felmelegedni a zsíros, levegőtlen, sok festékkel dolgozó egyetlen mesterem iránt. Valami másra vágytam. Más érzést váltott ki bennem még a Régi Műcsarnok vagy a Nemzeti Szalon kiállításain látott egyik-másik, ez időben híre kapott festő munkája. Rippl-Rónai, Vaszary, Csók bontogatták már akkor sokat ígérő szárnyaikat, bár még igen kevés népszerűséggel.

Aztán még ebben az évtizedben sikerült felcsigázott kíváncsiságomat kielégíteni és többheti tartózkodásra kijutottam végre Münchenbe. Még ma is tisztán emlékszem arra a révültre, kábító bővöltre, miben ott részem volt. Múzeumok, képtárak, kiállítások bőségét habzsoltam, az akkor még Párizs mellett is virágzó központban. Mit tudtam én akkor művészeti irányokról, impresszionizmusról? Látni tanulni törekedtem a belefáradásig. Nagyon

szerettem volna egy nyári tanfolyamra bejelentkezni. Hallottam már hírét Hollósy nyári dachau-i iskolájának, de még nagyon benn voltam a müncheni világban. Depochitz tanár úr azonban hosszú szakállát simogatva, nem vett fel, nem ajánlotta, hogy pályát változtassak, mint később megtudtam, nem szerette a magyarokat.

Mindvégig nélkülöztem az emelő, serkentő, versenyre hívó társaságot, soha olyan szerencsés légkörbe nem kerülhettem, még ritkán felvetődött művész ismeretségek mellett sem, kiknek felfogásával igazán rokonszenvezhettem volna. Ha többet is tudott, nem azt tudta, mit én magam erősíteni vágytam. Felfogás és világnézetbeli titkos hadakozás miatt a benső kapcsolat nem fejlődhetett ki.

Legtöbb jól sikerült rajzom vagy festményem annak köszönheti frissességét és közvetlenségét, mert egyszerre készült. Még nagyobb tájképeimmel sem kerestem fel újra a részleteket, mely megfogta érdeklődésemet, alakos kép is csak úgy maradt friss, ha melegben készült. Erre a sietős munkára az készített, hogy vékonyan volt kimérve a művészkedésre fordítható időm. A kényszerből így lett megszokás.

Az eljárások különfélesége mindig érdekelt, átjártam a rézkarttól a vakolatfelfestésig a litográfiát leszámítva az összes eljárási módokat. Szerettem összecserélni, és egymásra alkalmazni az anyagot és a módot. Így jutottam el a vízfestményszerű áttetsző híg olajfestéshez és a lehető legkevesebb szín alkalmazásához. Égetett sziena és a párizsi kék egyedüli, de kadmiumsárgával teljes színsorozatot hozhat létre.

Átlagos magyar kisvárosban vajmi kevés emlékeztet a környezetben a művészetre. Legszívesebben Szenttamás-hegy változatos képeivel és ősszel az aranyba borult szigeti sétányt foglalkoztatott. A tájban a természet csendjét, nyugalmat találtam meg. 1924-től színesedtek meg képeim és váltott határozott irányt rajzmódszerem. A fekete kréta és

pasztell felelt meg leginkább a gyorsírásszerű eljárásomnak, ilyenek az első Budapesten kiállított képeim: Esztergomi séta (szintézis), Akácfa utca (1919–1936) KUT kiállítás. Nemzeti Szalon, rajzok, Szigeti út ősszel (olajfestmény 1929) hozta meg a KUT tagságát. Impresszionizmus: benyomás gyors megragadása és jegyzetszerű frissessége. Fény és levegőkutatás. Az élet képének, az első benyomás friss tükrözésének, a tűnő mozgás megragadása. A mai olasz hatásra életre keltett neoklasszicizmust csak olyan tévelygésnek tartom, mint a kubizmus volt, élete sem lesz hosszabb tartalmú. Egy szűk körű társaság tartja a hivatalos művészetpártolást ma kézben, a lezárt országhatárok kényszerítő védelme alatt. Külföldre is csak azok jutnak, s hamis színben tüntetik fel a magyar művészet mai állását Gerevich védenecsei. Az Ernst Múzeumban tervezett kiállításom megbeszélésekor vetődött fel a kérdés, hogy hol tanultam? Kételkedve fogadták válaszomat: a napnál, mert semmiféle iskolába nem jártam. A franciás iránzat is csak úgy született munkáim-

ban, hogy az olvasott különféle elméletet átvittem a gyakorlatba. A természetben látottakról – mindig megtartva alapjait – csak annyiban tértem el, amennyire az elgondolás erősebb kihangsúlyozása azt megkívánta. 1896-tól a századfordulón külföldről kiállításra küldött magyar festők munkái éles ellentétben álltak a Műcsarnok ma is csökönyösen tartott irányaival. Ez az ásitó unalom ma sem szolgálhatja a művészet érdekét. Film, színház ismertetése a ma divatja, mellette csak néha kap az ismeretekben mélyen lemaradt olvasó közönség közlést – azt is legtöbbször hivatalos utasításra – a festőművészetről. Művészeti szerv kevés, egy lap van csak, az is Gerevich udvara szellemében. Szépművészet! Már a neve is olyan édeskés, keveset ígérő.

Esztergom, Csernoch út 21.

(Einczinger Ferenc festőművész 1879–1950 emlékkiállítása. Esztergom, 2005. Keresztény Múzeum. Katalógus.)

Einczinger Ferenc: Szenttamás, 1941

Kontsek Ildikó

AZ AVANTGÁRD MŰVÉSZET KÉPVISELŐJE ESZTERGOMBAN

Einczinger Ferenc az esztergomi kulturális élet meghatározó alakja a XX. század első felében. A ma már „klasszikus” modernnek is nevezett művészeti irányzat, az avantgárd megismertetéséért és elfogadtatásáért küzdött alkotói tevékenységével és fáradhatatlan közéleti szerepvállalásával évtizedeken keresztül. Polgári foglalkozása mellett folyamatosan festett és írt irodalmi műveket, helyi beszámolókat, elemzéseket a kulturális élet eseményeiről. Előadásokat tartott, kiállításokat szervezett, a városi művelődés elősegítésére országos szervezetekkel, jelentős hazai művész körökkel tartott folyamatos kapcsolatot.

Jelentős festői életműve – eltekintve néhány múzeumban őrzött darabtól – napjainkban a leszármazottak birtokában, illetőleg magángyűjteményekben lelhető fel. A művészi hagyaték feldolgozását, rendszerezését az Einczinger család kezdte el, amely az interneten keresztül érhető el.¹

A Keresztény Múzeumban megrendezett kiállítás célja az eddig majd hogy nem elfeledett, kivételes személyiség nagyszerű alkotásainak bemutatása a nagyközönség számára.

Einczinger Ferenc első képei az 1899. évi esztergomi *I. Amatőr kiállításon* tűntek fel. A korabeli sajtó Mednyánszky műveire emlékeztető tájképeit dicsérte.²

Az alkotó ekkor még banktisztviselő Ipolyságon (ma Sahy, Szlovákia). Itt került kapcsolatba a nála alig idősebb Kovács [Kováts] Károly (1875–1946) akadémista festővel, akit rajztanárának nevez³.

Az 1902. és a 1903. évből fennmaradtak olyan realisztikus portréi, melyek e hagyományos rajztanításban való részvételére utalnak. A hamarosan merevnek és erőtlennek bizonyuló alapképzéssel párhuzamosan sorra látogatta a budapesti időszakos kiállításokat. Nyári szabadságát 1902–1916 között rendszerint Münchenben, Berlinben töltötte, közben Párizsban és Londonban is járt. Az impresszionizmus oldott hangvétele, kötetlen, friss látásmódja ragadta először magával, s ebben a szellemben alkotott tájképeket. A francia avantgárd, a Fauves és a német Die Brücke csoport expresszionizmusa, az élénk, foltszerű színek kompozíciója, a szelíd konstruktivista formaalkotási elvek meghatározó élményként hatottak művészetére. 1905-ben a *II. Amatőr kiállításon* már rendezőként és kiállítóként vett részt.⁴

A megnyitóra jelentette meg művészetelméleti gondolatait, ahol az amatőr művészet eredetiségének és ösztönösségének értékeit méltatta.⁵ A dícsérő helyi lapok kilenc darab Einczinger képet sorolnak a tárlaton, köztük olyan szénnel rajzolt fejtanulmányokra, impresszionista tájképekre utalnak, melyek ma már nem azonosíthatók.⁶

1913 júniusától az Esztergomi Régészeti és Történelmi Társulat tagja lett. A hírekből tudomást szerezhetünk arról, hogy kerámiagyűjteményét egy létesítendő városi Történelmi Múzeum anyagának szánta. A bemutató kiállítást a szülői ház két szobájában rendezte be.⁷ A Társulat vezetésében helyet foglaló történész, műgyűjtő Lepold Antal

1 www.einczinger.hu

2 *Amatőr-kiállítás*. In: *Esztergom és Vidéke* 1899. szeptember 10.

3 Az 1940 körül született, rövid művészi önéletrész teljes szövegét közöljük jelen kiadványunkban (szerk.)

4 Bárdos István: *Az Esztergomi Képzőművész kör története*. Esztergom, 1986. 4–5.

5 Einczinger Ferenc: *Néhány szó az amatőr kiállítás rendezése alkalmából*. *Esztergom és Vidéke* 1905. október 19.

6 Seta az amatőr kiállításon I-II. *Esztergom és Vidéke* 1905. november 5. és november 9.

7 *Az Esztergom és Vidéke* hasábjain 1913 őszétől 1914 januárjáig említik több alkalommal a múzeumot és a gyűjteményt.

Einczinger Ferenc: *Három grácia*, 1928

Einczinger Ferenc: *Patak híddal*, 1928

Einczinger Ferenc: *Szenttamás*, 1941

Einczinger Ferenc: *Látogatás*

Einczinger Ferenc: *Építkezés*, 1930

kanonokkal kialakult barátsága meghatározó lett a további életére nézve. A Gerevich Tibor művészettörténész, a Keresztény Múzeum igazgatója által támogatott kortárs művészeti irányzat, a neoklasszicizmus, az itáliai novecento távol állt Einczinger Ferentől, így köztük nem alakulhatott ki szorosabb együttműködés.

1914-ben Einczinger tervei alapján épült meg a környék legmagasabb pontján, a Vaskapu-hegyen ma is álló turista menedékház. Eredeti formájában egyszintes, lapos kilátóterasszal fedett, természetközeli burkolattal ellátott épület földszintjéhez tágas, nyitott „veranda” kapcsolódott, melyet zöld színre festett, fa oszlopok által tartott vörös palatető védett a naptól és az esőtől.⁸ A 1910-es évekből csupán néhány finom vonalú, grafikus városrészlete ismert a családi gyűjteményből. Átmenetileg elvesztette érdeklődését a képzőművészet iránt, s csupán irodalmi tevékenységének szánta magát. 1919-ben, a Tanácsköztársaság idején ő tervezte az esztergomi pénzügyintézetek által egy és két koronás címletekben kibocsátott szükségpénzeket szecessziós motívumok felhasználásával. A háború után „a kisvárosi közönnyel” szembeszállva évenként át szorgalmazta, hogy állítson a város méltó emléket a háborúban elesett hőseinek.⁹

1920 körül több rajziskola, iparművészeti iskola kezdte meg működését Esztergomban Királyfalvi Kraft Károly, valamint a kiváló grafikus és festőművész, Bajor Ágost vezetésével a tanítóképző hallgatói és az amatőr érdeklődők számára. Bajor Ágost (1892–1958) a realiztikus, természetközeli ábrázolásmódot részesítette előnyben. A várost és környékét ábrázoló alkotásaival korának legjelentősebb helyi művészei közé tartozik. A Budapesten működő formatervező és reklámgrafikai iskolájához kapcsolódóan Jaschik Álmos nyári alkotótáborának

helyszínéül szívesen választotta Esztergomot,¹⁰ művészetpedagógusként Jaschik a népies ihletésű szecesszió és a fegyelmezett geometriai elveken alapuló Bauhaus összművészeti törekvéseinek megvalósulását célozta meg. Jóbaráti kapcsolatban volt Einczingerrel, aki sokat tanult a pesti művésztől. Erre utalnak plakáttervei, köztük az esztergomi strand reklámlapja, melyet Jaschik is elkészített több változatban.¹¹ Állandó művésztelep létrehozását tervezték, de álmuk nem valósult meg.

A színvonalas, kulturális, társasági élet hirtelen felpezsdült Esztergomban. 1924-től a magyar irodalom óriása, Babits Mihály (1883–1941) kerül itt az érdeklődés középpontjába, aki csodás fekvésű házat vásárolt Esztergom külterületén és mágnesként vonzotta közelről s távolról a művészeket. A helyi baráti kör jeles tagja, Einczinger Ferenc maga is szívesen látja vendégül az akkori újító, magyar avantgárd olyan neves képviselőit, mint a városhoz kötődő Scheiber Hugót, Magyarász Imrét, Tipary Dezsőt, valamint a Nyugat folyóiratban publikáló elméletírókat, Rabinovszky Máriuszt, Péter Andrást, Kárpáti Aurélt. Az 1924-től a 30-as évek második feléig tartó időszak Einczinger Ferenc alkotói pályájának fénykora. Az inspiráló szellemi környezet, a modern eszmék közelsége egyre újabb és merészebb művek megszületését segítette. A Faluszövetség művészeti csoportjának kiállításán 1925-ben ezüstérmert nyert „synthetikus pasztelljeivel”, ahogy maga többször megjelöli műveinek karakterét.

A dimbes-dombos táj, a város házai foltkompozíciókká, az alakok mértani konstrukcióvá sűrűsödnek egyre sokasodó művein. A grafikákon emberalakok (többségében fiatal lányok, asszonyok) egyszerű tömeggé stilizáltak, jellegtelen térbe helyeződnek, az arcok felismerhetők, de a részletek mellőzésével,

8 Kertész István: A vaskapui menedékház felavatása. *Esztergom és Vidéke*. Különszám 2000. február, 7.

9 Einczinger Ferenc (1879. aug. 5. – 1950. ápr. 17.). Nagyfalusi Tibor összeállítása az elesett hősök emlékművéről és 1919-es szükségpénzekről. *Esztergom és Vidéke* 2004. június 17.

10 Kaposi Endre: Jaschik Álmos és Esztergom. *Annales Strigoniensis* 1983(1)260–262.; Bárdos István: *Az Esztergomi Képzőművészkör története*. Esztergom, 1986. 7–9.

11 Jaschik Álmos: *A művész és pedagógus*. Szerk: Prékopa Ágnes. Budapest, 2002. 114.

önmaguknak csupán összegzését adják. Az olajképek és festmények nőalakjai tetszetős színharmonia-ba kerültek környezetükkel. Kevés szín, nagy foltok, éles kontúrok, a formák ritmikus elrendezése az expresszionizmus könnyed, lírai felfogását tükrözik. A megelőző alkotói szakaszban nagy kedvvel ábrázolt dunai táj atmoszférikus benyomásai, a színreflexek végtelen gazdagsága után, új témák és merőben új szemléletmód uralja a tájképek világát. A Mély út pincésora, Szenttamás városrész háztetőinek sokasága, a kis kápolnák köré csoportosuló, szűk utcák élénkvrós, sárga, kék, zöld, barna foltokként, térbeliségüket elvesztve dekoratív vizuális élményként tárultak a néző elé. A másutt karakteresnek ábrázolt alakok testetlen tömeggé szerveződtek. A padon elegáns hölgyek a pad vonalára rendeződtek, mint a kottajegyek egy könnyed dallamban. A vándorcirkusz nézőtere lendületesen ível a publikummal összemosódva a porond köré. A művek többsége statikus, megnyugtató rendet sugall a papíron és a vásznon. Dinamikát kivételes esetekben csupán a motívumok ismétlődése kelt. Kirobbanó mozgás ábrázolására a *Három grácia* megjelenítése adott alkalmat. Az azonos modell többnézetű, lendületes szerepeltetése gyakori a nagy példaképeknek számító Nyolcak művészcsoport, s a Képzőművészek Új Társaságának alapító tagjai művészetében.

A Lyka Károly szerkesztette *Művészetet*, vagy a *Nyugat* folyóiratot fellapozva megérthetjük a szándékolt, programszerű stílusváltás hátterét, mely Einczinger Ferencnél megfigyelhető a 20-as években: „Az olvasott különféle elméletet átvittem gyakorlatba” – írja. A *modern művészet új útjairól* többször elmondott előadásának szövege egyelőre nem került elő, de a *modernség*, az *újdomság* és a *szintézis* másutt is felbukkanó, meghatározó és összefüggő fogalomrendszerének értelmezése kiolvasható Lyka Károly, Rabinovszky Máriusz és Péter András ma már

klasszikusnak számító fejtegetéseiből. Einczinger kulcsszava a szintézis. Ezt az alcímet adja utóbb az *Esztergomi séta* című képének, melyet a KUT 1929. évi, a Nemzeti Szalonban rendezett kiállításán a *Kompozíció (szigeti séta)* pasztelljével együtt láthatott a fővárosi közönség. Rabinovszky Máriusz szavaival: „A »szintézis« a gyakorlatban nagyjában a következő stíljegyekkel bírt. (Hangsúlyozom, hogy éppen a vezető egyéniségek tették túl magukat leginkább e stíljegyek korlátain.) A szintézis két dimenzionálisan ábrázolt, tehát a mélységet a síkra vetítette, a rövidüléseket, melyek mindig a mélység hatását váltják ki, lehetőleg kerülte. A színeket dekoratíven szétválasztotta, tehát nem rakott különféle színpettyeket egymás mellé, mint az impresszionizmus, hanem nagy, egynemű színsíkokat helyezett egymástól többé-kevésbé élesen elkülönítve a vászonra”.¹² Péter András az 1932. évi modern művészetről szóló konferencia vitaindítójában már szigorúan ítélkezik az absztrakciós folyamat felett. Zsákutcának nevezi az izmusokat, melyek képtelenek bizonyultak az új, átfogó képi szemléletmód, a szintézis megvalósítására.¹³ Einczinger sem folytatja a stilizálást egy általa ideálisnak vélt, a felismerhetőséget még megengedő mértéken túl.

A friss művészeti irányzatok megismertetése lett célja az 1926-ben megalakult Balassa Bálint Irodalmi és Művészeti Társaságnak (elnöke Lepold Antal kanonok, alelnöke Einczinger Ferenc, a tiszteletbeli tagok között találjuk Babits Mihályt és Gerevich Tibort). A város polgári és egyházi művészeti életének meghatározó személyiségei mind képviseltetik magukat a Társaság soraiban.¹⁴ A művészeti szakosztály első kiállításán Einczinger mellett Bajor Ágost, Jaschik Álmos, Magyarász Imre, Holló Kornél és Pirchala Imre művei szerepeltek. A következő év októberi ülésén Einczinger a festészet modern irányzatairól tartott előadást, de a *II. Országos Egyházművészeti Kiállítás* novemberi résztvevői közt

12 Rabinovszky Máriusz: Rippl-Rónai indulása II. *Nyugat* 1927. 1.

13 Péter András: Vita az izmusokról és az új művészetről – *Nyugat* konferencia. *Nyugat* 1932. 23.

14 Bárdos István: Az esztergomi Balassa Bálint Társaság működése 1926–1946. *Esztergom Évtapjai* 1981. 104–136.

hiába keressük a nevét. Festett ugyan egyházi témákat, de keveset, és minden bizonnyal túl konzervatívnak találta az egyház által előnyben részesített, szerinte túlhaladott stílust. A magáét, a formabontó, modern képi beállítottságot viszont akkoriban még az egyház nem tudta elfogadni.

1935-ben, az *Ablaknál* című képével aratott elismerést Einczinger Ferenc a *III. Nemzeti Képzőművészeti vándorkiállításon*, melyet a haladó művészeket támogató, neves pesti Tamás Galéria szervezett. Az esztergomi tárlatot Einczinger Ferenc rendezte és a megnyitón ismét kifejtette nézeteit a *festészet modern irányairól*.¹⁵ A kiállítás előzménye, hogy a Tamás Henrik által vezetett galéria (működött 1928–1942) még 1929 őszén, a KUT kiállítás után felkérte Einczinger, hogy a *Modern Képzőművészeti Kiállítás*hoz szállítson be néhány képet az Akadémia utcai címűkre. Ugyanakkor a korabeli sajtó és a művész feljegyzései szerint Lyka Károly, Hans Kreutz (Hannover), Kárpáti Aurél és Scheiber Hugó személyes részvételével 30 művet válogatott ki Esztergomban egy tervezett önálló bemutatkozáshoz az Ernst Múzeumba.¹⁶

1936-ban a Vajda János Társaság levelező tagjai közé választotta Einczinger Ferencet, aki székfoglalóját az akkori nevezetes esztergomi témáról, az 1934-ben megkezdett, Lepold Antal kanonok által vezetett várásatásokról tartotta.¹⁷ A kivételes leletek, az újjáéledő középkori emlékek nagy hatással voltak a festőre, különféle technikák segítségével számos változatban megörököltette a vár új arculatát. 1937–38-ban mindkettőjüket az 1938-as „Szent István év” országos előkészítő bizottságában találjuk. Einczinger utolsó művészeti közszereplése egy lévai kiállítás-megnyitó 1939-ben, majd ugyancsak a festő

Nyergesi Jánosnak rendezett kiállításon jelent meg a Balassa Társaság alelnökeként 1948-ban.

A harmincas évek második felétől egyre kevesebbet dolgozott, művészete visszatért a realiztikusabb, az objektív természeti valóságot impresszionisztikus módon való ábrázolásához. A háború végén naplószerűen festette meg az óvóhelyre szorult embereket, a romba dőlt házakat. Utolsó éveiben megörököltette hasonló módon a kertjét, a Duna-partot, a családját is.

Einczinger Ferenc munkássága, közéleti szerepvállalása a vidéki város, az egyházi központ és a modern művészet viszonyát példázza az elfogadás, a megértés nehézségeivel, sikereivel. Sokoldalú művészetének, várostörténeti jelentőségének felfedezése 1986-ban indult meg a Balassa Bálint Múzeumban rendezett önálló kiállításával.¹⁸

1948-ban, halála előtt két évvel *Gondolatok a művészetről* címmel foglalta össze esztétikai nézeteit. Már nem a modernizmus lázadásáról, útkeresésről szól. A művészi szépség, az alkotás képessége mint isteni áldás, a természettel való kapcsolattartás magasztos lehetősége jelenik meg. A záró sorokban megfogalmazta elhivatottságának, több évtizedes egyéni és közösségi tevékenységének lényegét: „A művészetben felhalmozódnak az emberi lélek szépségkincsei. Bárcsak minden ember rendes hivatása mellett, a tudomány, vagy művészet valamely ágát művelhetné, még akkor is, ha mindvégig műkedvelő marad, mert az alkotás gyönyöre a ráfordított időért és ténykedésért, mindenekért kárpótolná.”¹⁹

(*Einczinger Ferenc festőművész 1879–1950 emlékkiállítása*. Esztergom, 2005. Keresztény Múzeum. Katalógus.)

15 A kaszinói művészeti kiállítás megnyitója. *Esztergom* 1934. október 10. A kiállításon olyan festők szerepeltek, mint Rippl-Rónai, Csondváry, Kmetty, Gulácsy, Vaszary, Egrý, Szőnyi, Aba-Novák, Czóbel, Berény, Kernstok, Pekáry stb.

16 *Esztergom és Vidéke* 1929. október 20.

17 Bárdos István: Az esztergomi Balassa Bálint Társaság működése 1926–1946. *Esztergom Évtapjai* 1981. 116–117.

18 Ugrin Emese: Bevezető. *Einczinger Ferenc festőművész (1879–1950) emlékkiállítása*. Esztergom, 1986. Balassa Bálint Múzeum. Katalógus.

19 Az 1948. XI. 26-án kelt 8 oldal terjedelmű kézirat a család birtokában található.

Kiállítási meghívó, 1980

Erdélyi János György: *Az ünneparcú. Hommage à József Attila*, 1989

Erdélyi János György: *A madárfogó álma*, 1985

Erdélyi János György: *Hommage à Nagy László*

Baranyi Ferenc

ERDÉLYI JÁNOS GYÖRGY – NEKEM

Sikeresnek mondható-e egy harminckét éves fiatalember, aki az elmúlt nyolc esztendőben több mint tíz kiállításon szerepelt már s minden elismerést „begyűjtött”, amit egy amatőr festő megszerezhet? Egyáltalán: hol végződik az amatőr és hol kezdődik a hivatásos alkotóművész? És a sikernek vajon mik a fokmérői?

Ezekre a kérdésekre nálamnál sokkalta bölcsebb emberek sem tudnának pontos és megnyugtató választ adni, én tehát meg sem kísérem. A képzőművészetben közönség vagyok én is, ítélkezésem tehát egyszerű és önző, mint a publikumé általában: ha úgy érzem, hogy igaz művészet van jelen, akkor teljesen hidegen hagy az adott alkotás létrehozójának amatőr vagy profi volta. S ha egy alkotás rezonanciát kelt bennem, ha befolyásolni képes indulataim gyűrűzését, hozzájárulva ezzel személyiségem motiválásához – akkor az alkotás „elkövetőjét” sikeres embernek mondom. Akinek ugyanis legalább egyetlen élőlényt sikerül nemesebbre rendítenie, az már jócskán igazolta a saját létezését. És Erdélyi János György nem egyedül engem tudott megrendíteni a képeivel.

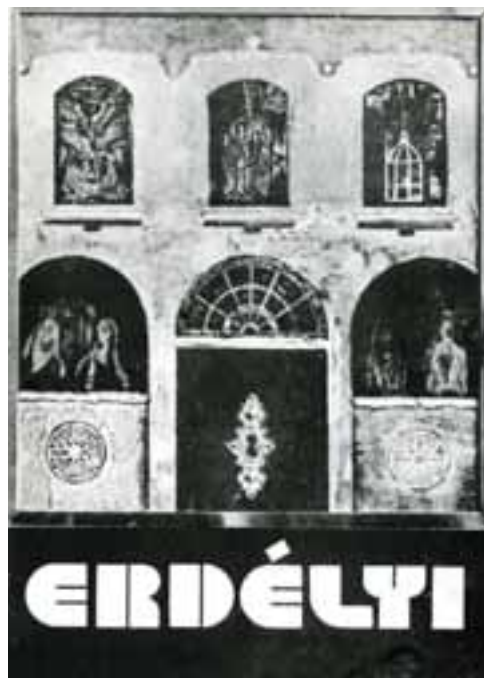
Szerintem tehát sikeres művész és profi a javából. Szeretem őt képeinek serkentő fájdalomáért. Igen: az ő fájdalma sohasem lehangoló. Unszoló fájdalom ez, amely önmaga feloldására ösztökél. Komoly művésznek tartom Erdélyi János Györgyöt, mert mérni képes a távolságot „lélektől-lélekig”. A mód, ahogy a szerelem és a magányosság megválaszolatlan kérdéseit felveti, már szinte felelet-félének minősül. A *Kiszáradt szerelem*fa, az *Amíg emlékezünk* ciklus, a *Fekete menyasszony*, a *Szerelem* és

A *harmadik* című alkotások megmutatják magányunk mértékét s egyben cselekedni is készítenek a már-már kozmikus méretű elmagányosodás ellenében. A festészettől idegen anyagok felhasználása és a leszerelt ablakkeretek jelképe is a tárulkozást szorgalmazza a magányosság bezártságával szemben.

Képei olyanok, mintha álmokképek lennének – és mégis e világból való rajtuk minden.

Az igazi művész „itt is honos” – ahogy Illyés vallja. Hogy Erdélyi János György igazi művész – ezt nekem nem szükséges bizonygatnom. A képeinél beszédesebb és meggyőzőbb bizonyítékokkal úgysem tudnék szolgálni.

(Erdélyi János György festőművész kiállítása. Esztergom, 1981. Labor Műszeripari Művek. Katalógus.)

Kiállítási meghívó, 1981

Faragó József: *Mutamur*, 1906

Faragó József: *Nagyjaink Párizsban. Karikatúra Apponyi Albert alakjával*, 1900

Faragó József: *Tisza Kálmán a Ház folyosóján*, 1903

Révész Emese

FARAGÓ SZEMLÉJE

MAGYAR NEMZETI GALÉRIA, BUDAPEST

Efféle borús időkben régi élc lapok böngészésével garantáltan felderíthetjük kedélyünket. Jóleső érzéssel tölthet el bennünket, hogy közéletünk nyavalyái százéves múltra tekintenek vissza, és tanulságos lehet, hogy a visszasságok felett érzett tehetetlen dühöt eleink miként „szublimálták” kulturáltan az élc lapok virtuális pástjára. Mindemellett a (búskomorságra mégoly hajlamos) műtörténész egyéb örömekre is lelhet *Borsszem Jankó* és társai lapjain: ismert alkotók remek karikatúráira és kevésbé ismert rajzolóknak nem kevésbé kiváló grafikáira. Olyan szelete ez képi örökségünknek, amely nehezen találja helyét a társadalomtudományok zegzugos raktárrendszerében, jobb híján a történettudomány és a művészettörténet közötti senkiföldjén lebeg. „Hivatásos” karikatúrárajzolóként hasonló kivettségét élhetett meg Faragó József is, aki 1906-ban önkézzel vetett véget életének. Már kortársai is úgy ítélték meg, hogy végzetes tettéhez a személyes veszteségek mellett szakmai elégedetlensége vezetett. Elismerésének és kudarcainak módzatai, színterei pontosan tükrözték a karikatúra műfajának századfordulós helyzetét, ellentmondások megítélését. A Magyar Nemzeti Galéria emlékkiállításának legfőbb hozadéka éppen az, hogy a gazdag rajzi hagyaték által feltárja a századforduló modellértékű grafikus pályáját, miközben a történeti adattárakból visszavezeti az életművet a művészeti múzeum világába.

Aligha akadt a századvégen művészeti ambíciókat dédelgető ifjú, aki pályáját karikatúristaként álmodta volna meg. Faragó is festői ambíciókkal érkezett Münchenbe, ahol egyike lett Hollósy Simon első tanítványainak. Kiváló karakterformáló tehetségét már a müncheni-nagybányai magyar piktorok asztaltársaságában is kamatoztatta, művésztársairól az évek során egész albumnyi gúnyrajza gyűlt össze. Élcelődő rajzait Réti István és Csók István ugyancsak nagyra értékelte, utóbbi maga is megpróbálkozott

gúnyképek rajzolásával. Faragó fellépésekor a hazai élc lapok tárt karokkal várták az ifjú rajztehetségeket, széles körű nyilvánosságot és biztos megélhetést kínálva nekik. Kortársai közül Jankó Elemér, Linek Lajos vagy Bér Dezső idővel professzionális újság-rajzolóvá vált, némelyek pedig (mint Márk Lajos vagy Jantyik Mátyás) otthonosan közlekedtek a festészet és az alkalmazott kép területei között.

Szórványos munkák után Faragó 1894-ben szerződött el a *Borsszem Jankó*hoz, amelynek hét éven át volt szorgalmas, hetente két-három rajzot előállító „képkészítő iparosa”. Ugyanakkor erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy munkái – maradandó művészi kvalitásait megőrizve és felmutatva – ne morzsolódjanak fel a napi aktualitások áramában. Ezért 1896-ban két év karikatúraterméséből válogatott 350 rajzát mutatta be a Nemzeti Szállóban, és a tárlathoz részletes katalógust mellékel. Gúnyképeinek, közéleti karakterfejeinek az élc lapok mellett az *Új Idők* is helyet adott, ahogy nagybányai művésztársával együtt részt vett Bródy Sándor *Ezüst kecskéjének* illusztrálásában. Emellett rajzaival rendszeresen szerepelt a Képzőművészeti Társulat kiállításain, ex libriseit az Iparművészeti Múzeumban, rézkarait a Nemzeti Szalonban mutatta be. Az autonóm művészi grafika felé a nyitást a rézkarc technikája jelentette számára, ezt élete utolsó éveiben magas művészi-technikai színvonalon művelte. Dekadens halálvágyát groteszk szarkazmussal vegyítő önálló lapjai, szuggesztív kortárs portréi a neves berlini Galerie Gurlittban is elismerést arattak.

Pályatársai számára mégis különösen közéleti gúnyképei maradtak emlékeztetesk. „Faragó állatseregletében” megannyi közéleti imosztor, a „magyar Inferno” lakói kaptak helyet. Torz arcvonásaikkal, paralitikus, satnya testükkel félreérthetetlenül jelezte morális romlottságukat.

Kegyetlenül vitriolos, kíméletlenül pontos látásmódja, az egyes közéleti személyeket egyértelműen

Faragó József: *Címlapterv*, 1898

Faragó József: *Tíz szobor*, Münnich Aurél, 1897

Faragó József: *Jelen és jövő az Erkölcseink sorozatból*, 1901

Faragó József: *Fadrusz János*, 1902–1904

bemutató rajzi stílusa valódi vérfrissítésként hatott a Jankó János által fél évszázada uralt közéleti karikatúra terepén. A mai nézőt már vajmi kevésbé érdeklik a rajzok egykori politikai összefüggései, ám értékelni tudja azok világos, erőteljes stílusát – ahogy azt a kort is, amely nemcsak elviselte, hanem meg is becsülte a közéleti visszasságok efféle szókimondó bírálatát. Az alkalmi politikai karikatúrák közül kiemelkedik az a sorozat, melyet Faragó önálló albumban adott közre 1898-ban (Faragó szemléje: *A tíz szobor és egyebek*). Az album fiktív közéleti szobortervei közvetve utaltak Ferenc József ezredéves felajánlására, amelyben az uralkodó tíz hazai közéleti szobor felállítását támogatta. Faragó a szellemi és politikai színtér ismert szereplőit „ajándékozta meg” egy-egy gúnyos emlékművel.

A mai látogató számára ezeknél könnyebben értelmezhetők azon rajzai, amelyek a művészeti élet aktualitásaira reagálnak. Az 1945 előtti magyar művészetet bemutató állandó kiállításba ékelődő tárlaton (szükségből erényt kovácsolva) a művészeti vonatkozásokat emeli ki a két kurátor, Földi Eszter és Hessky Orsolya is. A közsímet műalkotásokra reflektáló karikatúrák műfaja egyidős magával a karikatúrával. A művészettörténetírás különös figyelemben részesíti e rajzokat, hiszen azok a műalkotások egykorú recepciójának tükröi. Courbet újszerű műveinek vagy Manet *Olimpiájá*-nak kortárs fogadtatásáról, az azt övező botrány okairól többeet mond el néhány gúnyrajz, mint

megannyi ostorozó kritika. Az efféle gúnyképek legfőbb feltétele az értő, érdeklődő publikum, amelyik tudja, hogy min és miért nevet.

A művészeti tárgyú gúnyképek nálunk jellemzően az 1880-as évek végén, művészeti életünk felpesz-dülése idején jelentek meg. Faragó egész sorozatnyi karikatúrát rajzolt a műcsarnoki tárlatok legérdekesebb képeiről. Rajzos élcei néhol kiváló érzékkel ragadták meg az adott mű értetlenséget kiváltó újszerűségét: így Szinyei *Majális*ának és Csók *Szénagyűjtő*inek szokatlan térkompozícióját, vagy Ferenczy Károly képeinek szimbolista homályát. A befogadás-lélektani vonatkozásokon túl ezek az apró rajzok olykor mára elveszett művek egyedüli képi forrásai. A Faragó-kiállítás rendezői alapos nyomozással derítették fel a karikírozott munkák eredetijét, néhány unikális darabot be is mutatva közülük. Horthy Béla, Tárkány Lajos, Kardos Gyula, Bihari Sándor vagy Kacziány Ödön közönség elé ritkán (vagy még sosem) került képei önmagukban is méltók a műkedvelők figyelmére. Emellett élvezetes játékot és kivételes élményt is kínál a festmények, szobrok, illetve a róluk készült karikatúrák összehasonlítása. Mindeközben pedig kirajzolódik előttünk a magyar művészetnek egy olyan kivételes időszaka, amikor a kortárs művészet még közkincs és közügy volt, és amikor az élcelődés még a művészet jótékony támogatásából fakadt.

(*Műértő*, 2013(1)7)

Faragó József: *A műtárlatból*.
Csók István Báthory Erzsébet
című műve alapján, 1895

Fuchs Hajnalka: *A Jó Pásztor kápolna Esztergomban*, 1923

Fuchs Hajnalka:
Szent Ferenc halála, 1957
(Budapest)

Fuchs Hajnalka: *Imádság*, 1932

Fuchs Hajnalka: *Miasszonyunk hét öröme*, 1950 (Budapest)

B. K.

KÉP- ÉS SZOBORKIÁLLÍTÁS A KASZINÓBAN

AZ „ESZTERGOM” TÁRCÁJA

A materializmus korszaka az anarchia uralmát jelenti. A „lelketlen” anyag szétzüllik, mert nincs egység, nincs belső szükségszerűség, nincs hit, ami centrálisan, harmonikusan egybekapcsolná a dolgokat. A társadalom részekre bomlik. Az élet viszonylataiban felüti fejét a gyűlölet és az erőszak. A tudományban ellentmondások nyüzsgönek s az ember magasabb ideáljai kufárokká, lelketlen rablókká romlanak.

A materializmus a formák, a teóriák túltengésével csődbe sodorja korának művészetét is, s ha szabad magamat így kifejeznem, a művészet rendeltetését, önmagát tagadva, tudományos dadogással torzul. A művészet elveszti irányító, ösztökélő tendenciáit. Minden aktivitása a kor tükrözésére irányul s így a fényképező apparátus nivójára süllyed. Elismerjük, hogy ebben az irányban is lehetnek szépre és jóra sugalló megnyilatkozások, de ezek burkolt és eltorzított formájukban nem rendelkeznek elég alakító és tömegeket szuggerráló erővel. Mert, mit várunk pl. a kubizmustól, az aktivizmustól, a dadaizmustól s a többi „izmusok”-tól, amikor ezeket a művészi eszközökkel laborálók, filozófiai meggondolásokat a halálra érett, hitét veszített kor önmaga igazolására hozza létre? Nyilvánvaló, hogy tagadni és nagyszerűt alkotni egyszerre képtelenség! A művészetnek mindenkor az élet, a világ megszépítésébe vetett hit az alapja, s e nélkül nincs létjogosultsága. Hit nélkül a művészet paradoxon.

Korunk művészete elvesztette lábai alól a talajt. A világot tagadva képtelen a világot újjá alakítani, megszépíteni és megjobbítani. Elfordult a naturától és így nem rendelkezik azokkal a tényezőkkel, melyek általánosan és szuggesztíve új elrendezést hozhatnának létre. Az ember belső világa, a magasabb létformák nem érvényesülnek. Hol, merre az út, a kibontakozás lehetősége, mik lennének az emberiség követendő, új ideáljai? Csönd. A művészet nagy általánosságban nem ad feleletet. Mindezt előrebo csátva, annál örvendetesebb látni, hogy itt-ott, legújabban és éppen a világ legborzalmasabbban tönkre

szaggatott részein sokat ígérő kezdeményezések csírái bújnak napvilágra. A háború s a forradalom zülléséből nőtt ifjú művészek szemében mintha derengene már az új világ világossága. Mintha hallanánk a szebb kor hangjait. Az ifjú művészgeneráció csodálattal és hittel áll a világ nagyszerű pompája előtt, hisz a jobb jövőben és új emberideált építve, mint valami új, modern Anteusz, a természetből, a múlt nagy művészi értékeiből meríti a jövőndőt alakító, szépítő erőket. A formák „lelketlen” uralma megdőlt, hitetlenül áll velük szemben az, akit a világokat, embert jobbító és szépítő hit, belső szükségszerűség ösztökél.

Az új művészeti kibontakozás jeleit mutatja a Kaszinóban megnyílt kiállítás. Fuchs Hajnalka tájképei, portréi, csendéletei és dekoratív munkái szép ígéretek, nagyszerű kezdetek, melyek frissen, nőies finomsággal hűen tükröztetik alkotójuk harmonikus belső világát. Munkái jórészt még a natura jegyében születtek. Palettája kivált a szürke, a finomabb keverésű színekben gazdag. Tehetsége a dekoratív munkában bontakozik elő legtisztábban és ebben az irányban sejtjük művészetének további útjait. A *nyár siratása* című dekoratív rajzával erős komponáló képességről tesz tanúbizonyságot. A sok szép kép közül kiemeljük a *Csendet*, a *Vidám temetőt* és a *Hétfőt*.

A másik kiállító művész, Holló Kornél szobrokkal és képekkel szerepel. Szobrai még budapesti rendezésben is feltűnést keltenének. Teljesen ura a formának. Azt hiszem, ez a legjobb, amit egy szobrászról mondhatunk. A háromszögbe komponált *Tékozló fiú* erőteljesen juttatja kifejezésre a művész szándékait.

Munkáiban nagy súlyt fektet a zárt, sziluettes kompozícióra (*Bőség* c. szobra) s az élet feltétlen hangsúlyozására, amire jó példák a *Szent Péter* s a *Salome*. Csodáljuk a *Nárcisz* lendülő ívét. Képei közül kivált a *Szüret után* címűre szeretnénk ráirányítani a figyelmet, mely szép színeivel a kiállítás egyik legsikerültebb munkája.

(Esztergom, 1923. december 8.)

KITÜNTETETT MŰVÉSZEK

Örömmel közöljük a következő értesülésünket: Fuchs Hajnalka a képzőművészeti főiskola negyedéves tanárjelöltje, a Balassa Bálint Társaság tagja, aki múlt nyáron a helybeli belvárosi plébánia-templom Mária kápolnájának ornamentális dekoratív díszítéseit tervezte és festette, a Műcsarnok jelenlegi kiállításán az ott kiállított selyembatik, bútortervek és más magyaros jellegű

tervezéseivel *lord Rothermere iparművészeti nagydíját* nyerte. A Mária kápolna falfreskójának alkotóját, nemessányi Kontuly Béla festőművészt pedig ugyanennek a freskónak Szűz Mária eljegyzését ábrázoló kartonjáért a Benczúr Társaság *első díjjal* tüntette ki.

(Esztergom, 1928. május 27.)

Fuchs Hajnalka: Szentháromság (Csoma)

Einczinger Ferenc

ÚJ FESTMÉNYEK A BELVÁROSI TEMPLOMBAN

A festészet a dolgok természetes rendje szerint a naturalista és impresszionista felfogásból áttért a stilizáló művészetre és így természetszerűleg le kívánczik a vásznonról és keresi a falat. Mert a falon az építészeti adottság és a freskó szűkkörű technikája nyilvánvalóan igazolják a stilizálást.

A falfestés legősbibb helyén, a templomban, a közönség sem veszi a freskó kötött beszédét egzotikumnak, mert nemcsak kíváncsisággal, hanem a szívvel is feléje fordul.

A természetutánzó művészetek uralkodása idején számba vehetőleg kevés falfestmény készült, mert a fal síkja a naturalista térhatások érvényesítésére alkalmas nem volt. A XIX. század művészeti eredményei bár hatalmas lépésekkel vitték előbbre a piktúrát, kétséget kizárólag nem kedveztek a murális művészetnek; itt az alkotási lehetőség kifejezetten a stilizálás szükségességén dől el.

Ezzel a felfogással tisztában lévén, lépünk be a belvárosi plébánia-templom bejárata két oldalán fekvő kápolnába és szemléljük meg azok új művészi díszítéseit.

A Mária-kápolnát uralja Nemessányi Kontuly Béla: *Mária eljegyzését* ábrázoló nagy freskója. A sík falra alkalmazott és a síkfestés minden technikai tudásával készült hatalmas freskó, bár a szemlélő szempontjából nagyobb eltávolodási lehetőséget kívánna, pompásan érezteti szőnyszerű hatását. A körbe fogott komponálás kellemesen hangsúlyozza a főalak érvényesülését. A kép a hozzáhangolt környezetben a ritmushoz kötött, határok közé zárt, lágyan zengő strófa érzését kelti. Szerzője tisztában van azzal, hogy a falra a kötött beszédű freskó stílusa, a stilizáló festészet való.

E kápolna ornamentális kiképzése Fuchs Haj-

nalka mesteri elgondolását dicséri. Akantuszokból szövevényesen kombinált kupolája lágy színharmonióban simul a félgömbre. Szerencsés megoldásnak bizonyult az építészeti részek bíbor sávval való kiemelése.

A gyóntató-kápolna homlok és oldalfalán alkalmazott *Bűnbánó Magdolna* és *Krisztus meggyógyítja az inasakat* c. freskók Jánosa Lajos – a *Tékozló fiú megtérését* ábrázoló plafonfreskó pedig Szabó István festő műve.

Jánosa képeiben erős drámai hatás érvényesül és a komponálás sikerét bizonyítja, hogy a képek valamennyi szereplője ráirányítja figyelmét a főalakra. Képalakítása még a naturalizmus ízt viseli, térhatásokat ad, bár nagy igyekezetet és sok piktortudást tár fel.

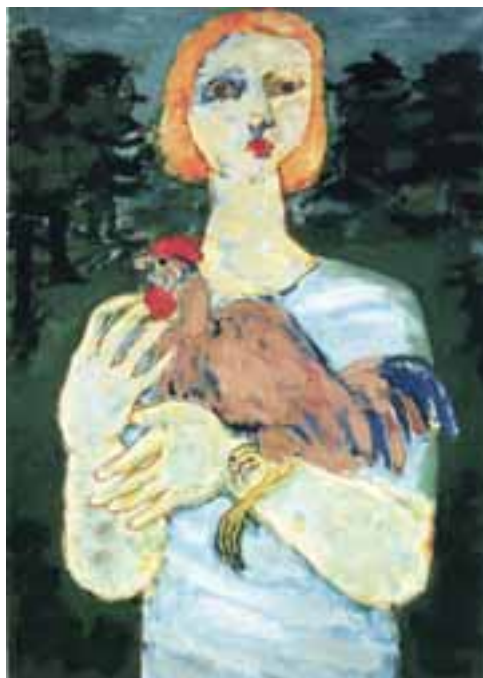
Szabó plafon-freskója a gondos forma, tanulmányokba elmélyedő lelkiismeretes festő műve. Opálosan vibráló színekben tartott képe részleteiben nagy értékeket képvisel; gondos munkája a közelből való szemlélésnél is érvényesülne, azonban az egységbe olvasztó képmegkomponálásra kevesebb gondot fordított, bár alakjainak egy síkban való elhelyezésével kitűnően felfogta és érezteti a murális művészet lényegét.

E kápolna ornamentális dekoráló része Libor Jolán és Brieger Klára munkája, kik nagy igyekezettel iparkodtak a templom általános építészeti stílusához alkalmazkodni: munkájukon pontosan nyomon követhető a két temperamentum megnyilatkozása, úgy, hogy az általános kép, a monumentális piktórát is ideszámítva, külön-külön a jól kezdett művész-elindulások biztató ígérletét adja.

(*Esztergom*, 1927. október 9.)

Gadányi Jenő: Önarckép (üvegpalackkal), 1930

Gadányi Jenő: Nő kakassal II., 1955

Gadányi Jenő: Esztergom, 1954

Mucsi András

GADÁNYI JENŐ ÉS ESZTERGOM

„Szívesen barátkozom vele, örülök alkotó erejének, kitartásra serkent szívóssága, és ébren tartja reményeim az ő csüggedetlen bizakodása.” – 1955. július végén írta naplójába e sorokat Kassák Lajos, egy Gadányinál tett műteremlátogatás élményeinek hatása alatt.¹

Gadányi Jenő a modern magyar festészet egyik legnagyobb lírikusa és teoretikusa az 1945-ben alapított Európai Iskola egyik legkarakterisztikusabb, egyszersmind – Egy, Czóbel, Márfy után – legidősebb tagja. 1946–1948 között az Iparművészeti Főiskola tanára volt. A fordulat éve után – váratlan nyugdíjazással – a diktatórikus művészetpolitika megfosztotta állásától. Az elveiben megalkuvást nem ismerő festő ettől kezdve műterme szerzetesi magányában alkotta legjelentősebb műveit. A háborúban lebombázott műterme helyett korábban Békásmegyeren kapott házat. Itt élt 1953-ig és itt festette a falusi környezet ihlette monumentális alakjait és kifogyhatatlan fantáziájának expresszív erejű tájképlátomásait. Szívós és makacs, intellektuális művésztipus, mint a Tragédia Plátója, aki a borsón is szépet álmodik. Gadányi Jenő ekkor vált etikai példaképpé számos művésztársa, így a hosszú hallgatásra ítélt és ugyancsak Békásmegyeren élő Kassák Lajos számára is.

Gadányi az ötvenes évek derekán feleségével és Remenyik Zsigmond, olykor Berda József, de legtöbbször a Kassák házaspár társaságában többször járt és dolgozott Esztergomban. Ezek a látogatások legtöbbször a műpártolóként tevékenykedő esztergomi tanárbarátjuk, Dévényi Iván meghívásához kötődtek. Gadányi Jenő hét esztergomi kiállítása közül az első (múzeumon kívüli) kiállítást Dévényi Iván, Gadányi képeinek első esztergomi gyűjtője szervezte

és rendezte az Esztergomi Békebizottság nevében, a Magyar-Szovjet Társaság (Széchenyi tér 18–20.) emeleti helyiségben, 1954 októberében.

Gadányi levélben kérte fel Dévényi Ivánt a kiállítás megnyitására és a kiállítás előkészítésére (1954. szept. 25.). Szerényen csak „pár szavas” rövid megnyitót kér, egy meghívót és „biztonság kedvéért” 35 db keretet. Külön kéri: „Legyen feltüntetve, hogy a kiállítás díjtalan”.

A kiállításon 29 Gadányi mű szerepelt (akvarellek, pasztell- és olajképek, ceruza-, kréta- és tusrajzok), továbbá néhány rézkarc is. A „katalógust” egy gépelt jegyzék helyettesítette, csupán a képek eladási árának feltüntetésével, 100–400 Ft-ig. (A rézkarcok ára 80.- Ft volt.)²

A kiállítást 1954. október 10-én, vasárnap délelőtt fél 12-kor Dévényi Iván nyitotta meg. Megnyitó beszéde előtt Gadányi rövid bevezetőt mondott a rajzművészet szerepéről, jelentőségéről, majd Victor Hugót idézve, a művész, a természet és társadalom viszonyáról.

A két hétig tartó kamarakiállítás október 25-én jelentős sikerrel zárult. Korábban a Magyar-Szovjet Társaság helyiségében – egy esztergomi értelmiségi klub utópiájának gondolatával – a kiállító helyiséggel nem rendelkező Balassa Bálint Múzeum rendezett képzőművészeti kiállításokat (Nyergesi János, Bajor Ágost, majd kollektív kiállítás esztergomi művészek anyagából). A kiállítások többnyire konzervatív közönsége most érdeklődéssel fogadta Gadányi, a szigorú, aszkétaarcú festő elvontnak tűnő, de életörömtől sugárzó látomásait és mérsékelten, de vásároltak a kiállított Gadányi képekből.

Az egyébként is termékeny Gadányit – a láthatatlanságára ítélt képkalkotók korában – már az esztergomi

1 Kassák Lajos: *Szénaboglya*. (Sajtó alá rendezte Csaplár Ferenc.) Budapest, 1988. 219.

2 MTA Művészettörténeti Kutatócsoport Adattára. C-I. 159/680. és 159/712-sz. (Gadányi levele Dévényi Ivánhoz, és gépelt katalógus.)

kiállítás lehetősége is, majd a sikeres kiállítás ténye további lázas alkotómunkára serkentette. Régi barátja, az esztétaként és kritikusként is kitűnő Kassák Lajos, Gadányi munkásságát ebben az időben csak naplójegyzetekben méltathatta: „Gadányiéknál voltunk, mennyi lendülettel és szívóssággal dogozik ez a minden szakmai közösségből kiszorított, pénzeskereseti forrástól elűtött művész! Egy magányos szigetre űzték, és nem veszítette el kontaktusát a világgal. Csupa izgalom és invenció. Kisebb és nagyobb méretű képeken dolgozik diófapecsével, tintával, tussal, akvarellel, temperával, pasztellel, olajjal. Mindig is jellemző volt rá a vonal- és színérzékenység, s az utóbbi esztendő megpróbáltatásai nem fárasztották el, nem vették el kedvét az állandó kísérletezésektől. Sőt, ez a magábaszorítottság még tágabban, mélyebben, perspektivikusabban láttatja vele a világot, ez eddigénél is gazdagabban fogalmazza meg képi mondanivalóit. Azt hiszem, festőink között ma ő tart a legmesszebb. Nem egy irányban halad, nem egyetlen problémát akar megoldani, de minden kép új feladat a számára, új titokra tapint rá, és új távlatokat nyit meg. Vannak képei, amikor egész vékonyan, hígított anyaggal fest, szinte átlátszóak finomságukban, és sugározák magukból festőjük izgalmát. Azt mondhatnám, a szürrealizmus határait érinti ezekben a képekben, de egyáltalában nem szürrealista a szó iskolás értelmében, egy másik képen markánsan vehemens, majdnem vad ecsetvonásokkal rakja egymás mellé, egymásra a színeket, a buja természet életét szuggerálja. Minden képére fel kell figyelniünk, jólesik nézni, izgat és gazdagít bennünket. Finomak anélkül, hogy bántana technikai finomkodásuk, életdúsak anélkül, hogy nyerek lennének, égőn, dúsan, érzéken színesek anélkül, hogy előnténé őket a tarkaság. Rengeteg kész anyaga van, ha eljönne az ideje, nagyszerű kiállítást lehetne tőle rendezni. Úgy látszik, kizárólag a képeinek él, de ha beszélgetni kezdünk, látnunk kell, hogy a világ minden dolga iránt intenzíven érdeklődik. Ez is az ő különös egyéniségét dicséri.”³

Pár hónappal később, 1955 őszén, néhány Gadányinál tett látogatásom után úgy tűnt, lehetőség adódik Esztergomban, ha nem is a Kassák által megálmodott „nagyszerű kiállítás” megvalósítására, de legalábbis annak főpróbájára. A Főszékesegyházi Könyvtár emeletén létesített Balassa Bálint Múzeumnak akkor még nem volt kiállítóhelyisége, igazi irodája sem. Viszont volt egy sokoldalúan művelt és jóindulatú igazgatója, dr. Zolnay László személyében, aki a Keresztény Múzeumban dogozó fiatal munkatársai előtt szerényen csak „primus inter pares”-nek nevezte magát. Ez a kivételes és számunkra szerencsés helyzet tette lehetővé, hogy Gadányi újabb kamarakiállítását az előző évben újjárendezett Keresztény Múzeumban valósítsuk meg. A szokatlan helyszín Varga Dezsőnek, a múzeum békétűrő festőművész restaurátorának műterme volt. Ez a terem volt egyúttal a múzeumban dolgozó három fiatal műtörténész, Mojzer Miklós, Eszláry Éva és jómagam munkaszobája is. Korábban középkori faszobrok, régi metszetek és keleti szőnyegek raktárának használta a múzeum. (Ideiglenesen itt lakott, rendkívül szerény körülmények között, a múzeumigazgató Zolnay László is. Hálóhelye a restaurálásra váró, Szent Katalin misztikus eljegyzését ábrázoló bati képek paravánfala mögött volt.)

A kiállítás – szigorúan zártkörű jelleggel – 1955. december 20-án, kedden délután nyílt meg. Rendhagyó megnyitójára csak a megnyitó személy, maga a kiállító művész, Gadányi Jenő és felesége, valamint a Dévényi házaspár kapott meghívót. Gadányi Esztergomban félretette az értetlen kritikusok és műtízeszek iránti bizalmatlanságát és ellenszenvét. Most szűkkörű közönsége, helyesebben barátainak közössége, a műveit kölcsönző és rendező muzeológusok előtt olvasta fel gondosan legépelt, szépen fogalmazott írását a modern művészetről. A budapesti Kiss János utcai műteremlátogatások alkalmával többnyire hallgatag művész most megnyílt és a rossz időtől rekedtes, csöndes hangján beszélt saját ars poeticájáról, a festészettel kapcsolatos legbensőbb gondolatairól. Nyilvánosság előtt

3 Kassák i. m. (ld. l.) 218–219.

talán először, mióta katedrájától meg kellett válnia. A nyomasztó téli környezetben nyíló kiállítás izzó, parázsló színeivel a nyár örömeit, a tájban élő ember festői élményeit és látomásait hozta be a múzeumba, Gadányi hét éves békásmegyeri korszakának (1946–1953) 35 legszebb darabját, a művész szigorú válogatásában.

Ezt a Gadányi kiállítást, zártkörű jellegének megfelelően, a továbbiakban is csak személyes meghívások alapján lehetett megtekinteni, több mint két hónapon át. Ha hivatalos látogató érkezett, Pócs bácsinak, a múzeum teremőr-gondnokának éber előrejelzésével pillanatok alatt lebontottuk, majd a „légiveszély” után újrarendeztük a kiállítást. Egyébként a kiállítás egyik leglelkesebb propagátora az a középkori képeken-szobrokon nevelkedett ízlésű veterán teremőr, Pócs József volt, aki a világháború szőnyegbombázásai idején Esztergomban lebontotta és biztonságba helyezte a Keresztény Múzeum teljes képzőművészeti anyagát, majd a háború után szakmai segítség nélkül reponálta a képtárban a megmentett teljes anyagot.

Gadányi múzeumi kiállításának – talán félig-meddig illegális jellege miatt is – igen jó szakmai visszhangja volt. Január végén az egy hónapra tervezett kiállítás meghosszabbításához márciusig kértük a művész hozzájárulását. A téli kiállítás sikere a vásárlások tekintetében is mérhető volt, Gadányi egy Dévényi Ivánnak küldött későbbi levélben (1956. július 10.) a vásárlók közül Esláry Éva és a pedagógus Verebes János nevét említi,⁴ Dévényi a kiállítás

anyagából ezúttal két képet vásárolt.⁶ A *Szabad Művészet* egyik szerkesztője, Gegolák Lajos cikket kért tőlem a Gadányi kiállításról (Kárász Judit kitűnő fotóival), de végül nem merték megjelentetni. Később Mojzer Miklós írt egy tanulmányt Gadányi Jenő képeiről, de ez sem kerülhetett publikálásra. Gadányi Ernst Múzeumban rendezett, jelentős visszhanggal záruló két gyűjteményes kiállítása (1948. április és 1957. június) között, az *Esti Hírlap*, majd a *Vigília* 1957-es cikkéig nem jelenhetett meg semmiféle írás Gadányi művészetéről.⁷ Kassák is csak a fent idézett naplójegyzetekben rögzítheti Gadányi műtermében szerzett lelkesítő benyomásait. 1956. augusztus 20-án a Ferenczy Károly Múzeumban megnyílt a Szentendrei Művésztelep jubiláris kiállítása. Az ünnepélyes esemény kapcsán a sajtó az elismerés hangján méltatja a kiállítást, de pl. a *Népszava* kritikusa – kötelező óvatosságát zárójelbe rakva – felrója a szentendrei művészet leszűkítését: „...egyetlen képpel sem szerepelnek azok a szentendrei művészek, akik a szürrealizmus és más dekadens törekvések útján keresték mondanivalójuk művészi kifejezését. (Akkor sem, ha nem értünk egyet ezekkel az irányokkal.) Mindezekelől Vajda Lajos hiányzik, aki okkal nevezte magát a szentendrei festőnek.”⁸

Bálint Endre is azok közé a szentendrei festők közé tartozott, akik nem vehettek részt a kiállításon (bár a teleptagság nem volt feltétlen kritérium a válogatásnál). Bálint az Európai Iskola öt tagjával, Kassák szavaival: „a minden szakmai közösségből

4 Kállai Ernő: *Műteremsarok* c. cikkében (*Jövendő*, 1946. március 14.) közölt, mintegy tíz évvel korábbi leírása most is érvényes volt Gadányi megjelenésére: „Gadányi szűkszavú, zárkózott ember; keményen faragott, csontos, szikár arcát, éles metszésű vékony száját, áthatóan világos tekintetét és mértékletes, nyugodt taglejtéseit látva, szigorú önfegyelmet, értelmi rendszerességet és rendkívüli akaraterőt érzünk benne...” Idézi Gadányi Jenőné: *Vélemény és vallomás* című, kiadatlan kéziratában. (1969. 143.)

5 MKCS Adattára, C-1.159/689.sz. (Gadányi levele Dévényi Ivánhoz.)

6 A Balassa Múzeum után ma is Dévényi Iván Gadányi gyűjteménye a legjelentősebb Esztergomban. Öt képe (*Kendős nő gyümölcscsel* és a *Vörös csendélet* 1950 körül, a *Fésülködő Vénusz*, 1953, a *Sziklás táj* és a *Női portré*, 1955) szerepelt a Balassa Múzeum 1983-ban rendezett *Az esztergomi Dévényi gyűjtemény* című kiállításán és a Szentendrei Képtár 1986-os Gadányi Jenő emlékkiállításán. A *Fésülködő Vénusz* képe közölve Rácz István 1965-ös Gadányi monográfiájában (32. sz.) és az 1983-as Dévényi katalógusban (21.).

7 Artner Tivadar cikke az *Esti Hírlap* 1957. június 29-i, Hayts Géza írása a *Vigília* 1957. szeptemberi számában jelent meg.

8 A *Jubiláns Kiállítást* augusztusban Tersánszky J. Jenő nyitotta meg, a *Népszavában* megkésített kritikát Noszlopi György írta (1956. október 3.).

kiszorított, pénzkereseti forrástól elűtött” művész-társaival (Anna Margit, Barta Lajos, Gadányi Jenő, Korniss Dezső, Rozsda Endre) 1956. szeptember 13-án tiltakozó nyilatkozatban fordult a kormány modern törekvéseket kizáró művészetpolitikája ellen.⁹ Ezt megelőzően, Korniss Dezső társaságában felkereste régi esztergomi barátját, Martsa Alajos fotográfust, az esztergomi Városi Könyvtár igazgatóját. Martsa kivételes egyénisége, gondolkodása, önzetlen embersége és nyitottsága, a közönséghez való viszonya és a modern művészet iránti szeretete Kassák Lajosra emlékeztette régi művészbarátait.¹⁰

Bálinték a Városi Könyvtárban – Gadányi Jenő példájára hivatkozva – egy Keresztény Múzeumban rendezendő szűkebb csoportkiállítás előkészítéséhez kértek segítséget.¹¹ Rám hárult a kiállítás feltételeinek biztosítása. Zolnay László a Balassa Múzeum részéről eleve szimpatizánsként szemlélte az ügyet. A hozzájárulást a múzeum első egyházi előadójától, dr. Bóka Imre úrtól és főnökétől, a káptalani tulajdont képviselő, a hagyománytisztelő, rendkívül óvatos, de csupaszív dr. Witz Béla őrkánonok úrtól kellett megszerezni. Mivel a gyűjtemény kezelését, őrzését, az állandó kiállítás

nyitvatartását ebben az időben az állam vállalta, idegen anyag bemutatásához az egyház nem adhatott engedélyt, de egy képekkel-szobrokkal illusztrált, modern művészetről szóló TIT-előadás ellen nem merült fel kifogás. Erre az előadásra a budapesti TIT-központtól Bálint Endre kapott megbízást, még augusztus hóban.

Végül meg kellett várni az október hónapot, amikor szabad lesz a restaurátor műterem. (Varga Dezső október elején utazott Pécelre, a Ráday-kastély freskóinak restaurálására.) Bálint Endre ezután, a sajátkezüleg gépelt meghívókon – a rá jellemző módon – „restaurációs terem”-nek keresztelte el a kiállítás színhelyét. A meghívóknak még egy érdekességük volt. Nyomda, helyesebben nyomdaköltség hiányában, Bálint gépelt szövege mellé maguk a kiállító művészek sajátkezüleg írták és rajzolták (Gadányi, Anna Margit), festették (Rozsda Endre) a meghívókat, a kiállító 7 művész nevének feltüntetésével. (Minden meghívón csak a meghívót illusztráló művész aláírása eredeti.) Korniss színes kollázsokkal, Bálint linómetszettel díszítette meghívóit.¹²

A meghívók postázását, a kiállítás esztergomi propagandáját Dévényi Iván és jómagam vállaltuk. A múzeum falain belül is kitűnő volt a propaganda.

9 György P. – Pataki G.: *Az Európai Iskola* (Budapest, 1990.) című alapvető kötetükben, *Az elveszett nemzedék* című fejezetben közlik a „Formalista művészek nyilatkozata a formalizmusról” c. kiáltvány szövegét (105.).

10 Bálint Endre 1943 késő nyarán, mint esztergom-tábori munkaszolgálatos, Zádor Imre századosos révén ismerkedett meg Martsa Alajossal, a fényképésszel, nem sokkal Vajda Lajos posztumusz kiállítása után. A borúlátó Bálint látogatásai során a szellem józan és vigasztaló napvilágát nyújtó, a városligeti Helfgott Bácsi után „Helfi”-nek becézett fotográfusának hálából egyik 1948-as olajfestményét adta emlékül. (Bálint Endre: *Arcok és emlékek. Új Forrás* 1982. június, 33.)

11 Bálintéknak szeptember elején még nem volt végleges elképzelése tervezett esztergomi kiállításukról, ill. kiállítás-sorozatukról. Részlet Bálint Endre 1956. szeptember 2-án, Martsa Alajosnak küldött leveléből, a felmerült változatokból: „... Szeretnénk jövő vasárnap – Anna Margit a legjobb magyar festőnő és én – kimenni Hozzátok... Most egy fontos dolgot szeretnénk megbeszélni Veletek: realizálni a kiállításunkat Esztergomba. Még pedig ha lehet mielőbb, mert valahogy a modern piktúra zászlóbontását szeretnők nálatok elindítani és ennek most kitűnően kedvez az idő, amikor amúgy is a prostituált művészek szeretnők a mi szerepünket betölteni... Úgy gondolnám, hogy most még szeptember folyamán Anna Margit és én kezdenénk a sort, azután egy Vajda emlékkiállítással folytatnánk, majd a többi társaságunkbeli művészek kiállításával megindulhatna végre a szabad művészek szabad megnyilvánulásának folyamata.” – „Mi már vasárnap levinnénk az anyagot, többet mint ami a falakon elfér, mert arra gondoltunk, hogy forgatható (kézben) anyagot is ki lehetne rakni egy asztalra, amit a látogatók nézegethetnek..., csinálnék teljesen modern szellemben valami linólemmetszettel díszített meghívót, amit Ti azoknak küldtök el, akikre számítottok – Mándy Stefánia műtörténész barátunk szívesen ír előszót valami sokszorosított (géppel) katalógus elé. – Szóval, amint látod, furcsa izgatottság van rajtunk...” (A levél Martsa Alajos hagyatékában.)

12 Dévényi Iván gyűjteményéből 9 db meghívó (2 Gadányi, 5 Korniss, 1-1 Anna Margit, ill. Rozsda Endre illusztrációval) a Művészettörténeti Kutatócsoport Adattárában, C-I. 159/1528. 1-9. szám. Két Anna Margit és egy Gadányi rajzolta meghívó a Martsa-hagyatékban.

A 7 művész kiállításához Bálint Endre kedvenc művészi emblémáiból, a népligeti vurstli lebegő, harsonás figurájából, a „Pegazus”-sá formált sárospataki lófejes cégérből és egy álarcos szörnyetegből sziluettásként épülő színpompás plakátot komponált a „restaurációs terem” ajtajára.

A betegeskedő Gadányi Jenő október elején – Bolmányi Ferenc festőművész közbenjárására – életében először kapott beutalást művésztelepre, a zsenyei Alkotóházba, ahonnan csak november 25-én tért vissza.¹³ Az új esztergomi kiállítást már nem tudta megtekinteni.

Az új kiállítás rendezésében (szombaton, október 6-án) Bálint Endre, Korniss Dezső és Barta Lajos vett részt.¹⁴ Jakovits három fadomborművét már a hét elején lehoztuk a Rottenbiller utcából Esztergomba. (Bálint dolgozott a leglázasabban, egyik cigarettáról a másikra gyújtva. Korniss, aki a legvilágosabb falat választotta, sokkal csendesebb és határozottabb volt. A hagyományos múzeumi rendezéstől tudatosan eltérve, játékos, de szigorú logikai rendben akasztotta a képeket. A mindig mosolygó Barta Lajos látszott a legboldogabbnak, tele hálával és segítőkészséggel. A bejárattal szemkösti kiemelt helyre, a kiállító művészek hommage-geztusaként a 15 éve halott Mester, Vajda Lajos: *Északi táj* című 1938-as, predellaformájú pasztellképe került.¹⁵ (Ma dr. Rácz István gyűjteményében.) Gadányi Jenő, a konzervatív szemlélet jégtörője, az esztergomi „restaurációs” színtér úttörője, a „Hetek” hatvanesztendős széniora, távollétében szintén főhelyet kapott festményei számára.

A 7 művész Keresztény Múzeumban rendezett kiállítását 1956. október 7-én, vasárnap délelőtt fél

12-kor Bálint Endre „ismeretterjesztő előadás” formájában nyitotta meg, népes, nagy közönség gyűrijében, majd két hét múlva, október 21-én, művésztársaival, félve a várható eseményektől, sietve lebontotta a kiállítást. A kiállítás hangulatáról, sikeréről és kisugárzásáról idézzük Bálint Endre valómásait, aki visszaemlékezéseiben, 1972-ben óvatosságából a Balassa Bálint Múzeumba, később, 1982–84-ben (nem pontatlanságból) 1956 nyarára helyezi az októberi kiállítást.¹⁶

„Az biztos, hogy 1956 nyarán, amikor megrendezték azt a hírhedt „7”-ek kiállítását az esztergomi Keresztény Múzeumban – tulajdonképpen 1948 óta az első modern tárlatot –, azóta alakult ki barátságom (Dévényi) Ivánnal és szeretetem Esztergom iránt. De előbb néhány szó a „7”-ek kiállításáról. A TIT rendezésében került sor erre a tárlatra, ahol a művek „szemléltető ábrái” voltak annak az előadásnak, aminek megtartására engem kértek fel... Az akkor már nem élő Vajda Lajos *„Északi táj”* című képe körül gyülekeztek az alábbi művészek művei: Korniss Dezső, Rozsda Endre, Barta Lajos, Jakovits József, Anna Margit és Bálint Endre, valamennyien az egykori „Európai Iskola” tagjai voltunk, és kiállításunk sikere sokkal nagyobb volt, mint amire számítottunk. Ezzel a kiállítással kezdődött el valami a művészet területén, ami azóta is szabadon cikázik erre-arra különféle igényeknek megfelelően. Tehát ez a „valami” is Esztergomban kezdődött el, miképp egy nagyon szépen rendezett gyűjteményes kiállításomat Mucsi András is ott rendezte a Balassa Bálint Múzeum két termében (1967 június 24.) és amelynek megnyitó beszédét a nagybeteg Kassák mondta be magnóba...”¹⁷

13 Gadányi Jenőné: *Így történt*. Budapest, 1965. 180–283.

14 Bálint Endre a nyitás előtti estére Martsa Alajosnál kér szállást. „Bálinttal jön Rozsda Endre is, a fenegyerek, de ő szállodában száll meg.” (Dévényi Iván levele Martsa Alajoshoz, 1956. október 3.) A levél Martsa Alajos budapesti hagyatékában.

15 *Északi táj*, 1938. pasztell, szén, 29x88 cm. Színes képe közölve: Mándy S.: *Vajda Lajos*. Budapest, 1983. XXX.sz. és György P. – Pataki G.: i.m. (ld. 9.) 45. kép. (Részlet a 7 művész 1956-os esztergomi kiállításáról, Dévényi Ivánnal.) A 46. sz. képen a kiállítás plakátja, Bálint Endre műve látható. – Vajda Lajos: *Északi táj* c. képe kiállítva: *Magyar magángyűjtemények I.*, Dr. Rácz István gyűjteménye, Veszprém, Bakonyi Múzeum, 1978. május-július.

16 Bálint E.: *Hazugságok naplójából*. Budapest, 1972. 74.

17 Bálint E.: Arcok és emlékek. *Új Forrás*, 1982. június, 33–34.

„Az Európai Iskola művészeinek java része megmaradt európai iskolásnak a csoport megszűnése után is, ha ez alatt azt értem, hogy kizárólag az önkifejezés zavartalanságának fontosságában hittünk, nem pedig a művészettől idegen külső erőknél. 1948-tól 1956 nyaráig egyikünknek sem jutott eszébe műveinket kiállítani és 1956 nyarán Esztergom Keresztény Múzeumában is csak „trükkkel” csinálhattunk kiállítást „7-ek” címmel, mint egy TIT-előadásnak illusztrációit szívhákolva a falakra. Vajda volt a pajzsunk, de kiállított Jakovits József, Barta Lajos, Rozsda Endre, Anna Margit, Korniss Dezső, Gadányi Jenő és e sorok írója. Pestről tömegek utaztak Esztergomba, hogy a nyolc szűk esztendő után lássanak valami mást is, mint amit az akkori hivatalos művészpólitika engedélyezett. Gadányi Jenő meghalt, Jakovits, Barta Lajos és Rozsda Endre máshol keresték és találták boldogulásukat. Anna Margit, Korniss és én itthon dolgozunk, és gondolom, szakmai megbecsülésünk mindhármunknak erőt adott a továbbiakhoz.”¹⁸

Bálint Endre a Hetek kiállítása kapcsán ismerkedett meg a fotográfus Vattay Elemérrel, későbbi barátjával, aki több felvételt készített a kiállításról. A középkori történeti kutatással és régészettel foglalkozó Zolnay Lászlót meglepte és sokat foglalkoztatta a Hetek szokatlan és gondolatébresztő kiállítása. Végül egy művészettfilozófiai tanulmányt írt a modern művészetről, mint társadalmi jelenségről. Természetesen ez az írás a következő években sem találhatott kiadóra. A kézirat feltehetően Zolnay hagyatékában lappang.

A 7 művész kiállításának logikus következménye volt a következő évben az esztergomi Balassa Bálint Múzeum képzőművészeti anyagának szerencsés gyarapodása. 1957-ben a budapesti Műcsarnok tavaszi kiállításán a minisztérium által megvásárolt anyagot múzeumoknak és más művelődési intézményeknek ajánlották fel. A Magyar Nemzeti Galéria

válogatása után fennmaradt anyagból kérésünkre – többek között – olyan művészek munkái kerültek Esztergomba, akik korábban országos, vagy államilag zsűrizett egyéb kiállításon egyáltalán nem szerepelhettek. Így Anna Margit három kisméretű, félalakos kompozíciója, 1949-, 1950- és 1954-ből, Gadányi Jenő *Hegydoldal* című 1956-os festménye, Veszelszky Béla *Gyermekportréja*, Ország Lili *Lovag* című képe, Bálint Endre nagyméretű (160x130 cm) 1956-os *Halottak napja* című festménye, (mely a művész kívánságának megfelelően haláláig nem szerepelhetett múzeumi kiállításon)^{18a} és Korniss Dezső 1948-as, féltett főműve, a *Tücsöklakodalmom*. A fekvő formátumú festmény szokatlan méretei miatt (120x300 cm) nem fért a Balassa Múzeum raktárába, így ez a kép a Keresztény Múzeumban, Varga Dezső legnagyobb örömére, az ominózus „restaurációs” terembe került.

Ebben az időben múzeumi falon hosszú ideig csak a Szépművészeti Múzeum főrestaurátorának műtermében lehetett látni Csontváry képet. Mint a *Magányos Cédrus* Pesten, a *Tücsöklakodalmom* hosszú éveken át Esztergomban tette alkalmi zárandokhelyé a múzeum műtermét.

A *Tücsöklakodalmom* 1960-ban a Balassa Bálint Múzeumban rendezett, új szerzeményeket is bemutató kiállításon került először múzeumi bemutatásra, mélyen megbotránkoztatva a város akkori, vaskalapos vezetőit.

Hosszú pécsi és egyéb vendégszereplés után a *Tücsöklakodalmom* több mint két évig (1978. jan. 28.–1980. márc. 29.) kölcsönzött műtárgyként volt a szentendrei Ferenczy Múzeumban. Végül a Pest megyei Múzeumok Igazgatósága a művész, Korniss Dezső kérésére, 1980 márciusáig tartó, lépcsőzetesen bonyolított műtárgyvásárlásokkal kötött műtárgycsere megállapodást a Komárom Megyei Múzeumok Igazgatóságával.¹⁹ Közben

18 Bálint E.: *Életrajzi törmelékek*. Budapest, 1984. 157.

18a Bálint Endre *Halottak Napja* című befejezetlen műve 1991. szeptember 7-én, Vajda Lajos halálának 50. évfordulóján került bemutatásra Szentendrén, a Vajda Lajos Múzeumban, *Az Európai Iskola szentendrei mesterei* című kiállításon, Mazányi Judit rendezésében.

19 A Komárom megyei Múzeumok igazgatója, Bíró Endre a műtárgycserével kapcsolatos, a csere befejezését, lezárását jelző utolsó levelét 1980. március 29-én küldte el a Pest megyei Múzeumok igazgatójának, Dr. Ikvai Nándornak.

a műtárgycsere-ügyletből kikapcsolt esztergomi múzeumigazgató, az idők változásával most azért kapott tetemrehívó levelet a Városi Tanácstól, mert hagyta „elkötyavetyélni” a kiemelkedő kvalitású Korniss képet.

Az 1957-es év Gadányi Jenő, de Kassák Lajos számára is, számos pozitív eredményt hozott. Csodák csodája, még március hónapban, a Gadányi hatására újra rajzolni, festeni kezdő Kassáknak új műveit is bemutató, önálló kiállítása nyílt a Csók Galériában, Genthon István megnyitó szavaival, a 70 éves Kassákot köszöntő Bálint Endre katalógusszövegével.

Gadányi Jenőnek június hónapban, a zsenneyi művésztelep, majd tavasszal az első állami vásárlás élménye és az eddigi, rangrejtett kamarakiállítások után végre reprezentatív életmű-kiállítása nyílt az Ernst Múzeum összes termében, a szobrász Makrisz Agamemnon és Várhelyi Vanda rendezésében. A kiállított 80 kép és 40 grafika között már esztergomi motívumok is szerepeltek, többek között az 1955-ben festett, ma a Balassa Múzeumban őrzött, a Bazilikát, a Várhegyet és a Vízivárost ábrázoló *Esztergom* című olajkép.²⁰ A kiállítást a jóbarát Kassák nyitotta meg.

Gadányi sikerének, teljes elismerésének egyik bizonyítása volt az a június 26-án, az Ernst Múzeumban Pogány Ö. Gábor vezetésével tartott vitatkozás, mely a kiállítás záróprogramja volt. Idézzünk a Gadányi Jenő legjobban ismerő és a nehéz években emberi tartását elsősorban Gadányinak köszönhető művésztszár, Kassák Lajos felszólalásából: *„Ha a hitnek, a bizalomnak a jelképe a szívósság és a kitartás, akkor ennek Gadányi a mintaképe. Olyan ember él közöttünk, akit 10 évi mellőzés nem tudott megtörni, nem tett keserűvé, inkább felkeltette ambícióját és arra készítette, hogy egyre tovább menjen. Ha végignézzük a kiállításon szereplő képeken, láthatjuk, hogy csupa fény, vibrálás, derű ez a művészet.”* Gadányi Jenő, demagóg, politikai vádaskodással

indokolt, korábbi mellőzésének minden keserű emlékét törölte rövid, de nagy tapsot kiváltó felszólalásával: *„Az elmúlt 10 évben mindig azt hallottam, hogy a modern művészet társadalom- és népellenes. Soha nem tudtam elképzelni, hiába gondolkodtam, hogy hogyan lehet egy csendéletet vagy tájképet megfesteni népellenesen – ez természetesen teljesen lehetetlen. Remélem, hogy azok a súlyos támadások, amelyek a művészek kedvét teljesen elvették, azok már a múlté (és többé nem fognak előfordulni a művészek életében).”*²¹

A kiállítást követően Gadányi Kassákékkal újra Esztergomba utazott. Az itt töltött három hét életének legkiegyensúlyozottabb szakaszai közé tartozott. Feleségével a Mártírok útja (Lőrinc utca) 17. szám alatt lakott, az azóta teljesen lebontott műemléki oldal megmaradt sarokbérházában, a Dunapart neobarokk műköpalotájában. Előzékeny szállásmestere ezúttal is Dévényi Iván volt.

Gadányi számára az 1957-es esztergomi nyaralás természetesen nem jelentette – csakúgy, mint Zsennyén sem – a teljes munkaszünetet. A teljes pihenéshez nemcsak a baráti társaság, hanem az alkotómunka öröme, új festői motívumok gyűjtése is társult. Számos képvázlata és esztergomi rajza származik ebből a rövid és háborítatlan időszakból, mint pl. a Balassa Múzeum gyűjteményében levő, Gadányi sajátos grafikai látásmódjával átköltött, szinte írásjelekké stilizált ceruza- és tusrajza, a háztetőket ábrázoló esztergomi látkép a ferences templom hegyes toronysüvegével és a kerektemplom egyik tetőtornyocskájával.

Így volt a pihenés programjával a horgászni vágyó Kassák Lajos is, aki végül is egy születendő könyvhöz Esztergomban gyűjtött élményeket és gondolatokat. Gadányival együtt töltött esztergomi napjaira így emlékszik vissza *Egy meg nem született könyvről* című írásának bevezetőjében: *„1957-ben túl sokat dolgoztam, elidegesedtem, elfáradtam – igazi*

20 Képe a Balassa Múzeum Gadányi gyűjteményének katalógusában, Esztergom 1978. 11., 7. kép.

21 A Kiállítási Intézmények (Múcsarnok) jegyzőkönyve Gadányi Jenő festőművész kiállításán (Ernst Múzeum) 1957. június 26-án tartott vitáról. Kassák Lajos felszólalása az 5-ik, Gadányi Jenőé a 7-ik oldalon olvasható.

Gadányi Jenő:
Kompozíció, 1953 körül

Gadányi Jenő:
Békásmegyeri tanya,
1954 körül

Gadányi Jenő:
Vegetáció II., 1948–1957

önkizsákmányolás volt. Csontomban és húsomban is úgy éreztem, ezen az erőfeszítésen múlik életem, halálom. Hosszú rábeszélés után hajlottam barátaim szavára, akik meghívtak néhány napi pihenőre Esztergomba. Szeretem ezt a várost kulturált barátaimért, szép múzeumáért, bazilikájáért, építkezéséért, és képzeletben már láttam magam a Duna-parton, amint angol ragasztott botjaimmal horgászok.

Így is történt. Napjaim nagy részét a szigeten töltöttem, és nem izgultam miatta, hogy egyetlen hal sem akadt horgomra. Bámultam a Dunát, s szinte beleéltem magam a nagy víz csöndes folydogálásába vagy megvadult háborgásába. Vegetatív természet vagyok, és lírai odaadással azonosulni tudok éggel és földdel, flórával és faunával. Ennek forrása nem költői szenvedély, hanem egyszerű emberi magatartás...

Bármennyire szeretem a természetet, rövid idő múltán megkívánom, hogy összeüljek barátaimmal az alkotás problémáiról, a művészet forrásairól és jelentőségéről beszélgetni. Nem is beszélgetni, hanem vitázni. Személyesen igenelni vagy tagadni valamit, olyasvalamit, amiről egyikünk sem tud semmi bizonyosat.

Néhány nap múlva megosztottam magam a horgászás és a művészet problémáival foglalkozó viták között.

Négyen ültünk az asztal körül: Gadányi Jenő festő, Mucsi András muzeológus, Dévényi Iván kritikus és jómagam.

Szavainkkal szinte lövöldöztünk egymásra, elcsüggedtünk és bizakodtunk. Őszintén szóltunk a sokat pertraktált modern művészetről. Elismertük korszakalkotó jelentőségét, és leszóltuk a sok hordalékot, amit az új irányzatok magukkal sodornak.

Ennek a vitának inspirálására fogamzott meg bennem a gondolat, hogy a modern művészet problematikájával kapcsolatban kérdéseket fogalmazzak meg, és szétküldjem a világba, válaszokat kérve rájuk azoktól a művészekről, akik már bebizonyították alkotói elhivatottságukat, és amennyire lehetséges, rendbeszedték gondolatvilágukat.²²

Ezt megelőzően Kassák esztergomi meghívása nemcsak pihenésre, hanem vendégszereplésre is szólt. Kassák 1956 októberében is lejött Esztergomba. Felesége, és barátja Szandai Sándor szobrászművész, valamint Mojzer Miklós társaságában meghallgatta Dévényi Iván róla szóló előadását és ő maga is beszélt a hallgatósághoz. Előadás után Mojzer Miklós kalauzolásával a Keresztény Múzeumban megtekintették a 7 művész kiállítását. A baráti társaság végül a város akkoriban egyetlen presszójába vonult, ahol kerekasztal és fekete mellett hallgatta tovább a kivételesen oldott és elégedett hangulatban lévő Kassák visszaemlékezéseit. 1957. június 9-én Kassák képeivel is szerepelt Esztergomban. Ekkor nyitotta meg a festőtárs Gadányi Jenő Kassák Lajos kiállítását a Városi Könyvtárban. Kassák remélte, hogy az ő bemutatóját is a Keresztény Múzeumban rendezzük,²⁴ de szemmel látható szomorúságát enyhítette az a tény, hogy képeinek

22 Képe a *Művészet* 1983. márciusi, Gadányi számában (20, 6. kép: *Háztetők*, tus 26x36 cm, 1957), Bodri F.: *Gadányi és Kassák c. cikkénél*. A cikk ugyanezen az oldalon szintén idéz Kassák naplójából: Békásmegyeren „...akadt egy nagyszerű barátunk, Gadányi Jenő kitűnő festő, éppen olyan gyalázatos formalista, mint én, és éppen olyan megtörhetetlen karakter, mint én. Figyeltük a környező életet, kicseréltük észrevételeinket és dolgoztunk, azzal a meggyőződéssel, hogy hasznosan tevékenykedünk a szépműltú magyar művészet továbbfejlődése érdekében... Ha nincs a békási ház nagy csöndje, gyümölcsöskertje, nem éltem volna túl az elmúlt komisz esztendőket...” – Bodri Ferenc összegzése szerint: Valamiféle panteista egymásbázárság alakult tehát a két száműzött művész között.

23 *Magvető*. (Antológia). Budapest, 1966. 353.

24 Később – a kiállítás helyett – ajándékként, Kassák egyik legjobb, szakrális témájú kollázsa az esztergomi Keresztény Múzeum tulajdonába került: 1945 Ámen, 1965, papír, kollázs, 58x40 cm, ltsz.: 771115. Kiállítva a Szentendrei Képtár Kassák-emlékkiállításán, 1985-ben. Korábban Gadányi Jenő is ajándékozott képeket, három fiatalkori művét, a Keresztény Múzeumnak, *Vaszary Kolos hercegprímás portréja*, egy 1924-es női arckép és egy gyöngyosoros nő portréja még meszterének, Vaszary Jánosnak hatását mutatja.

vendéglátója a Városi Könyvtár vezetője, Martsa Alajos, ifjúkorának régi, érsekújvári barátja. Martsa, régi mesterségének megfelelően, számos kitűnő fotóportrét készített Kassákról, ahogy korábban Bálint Endréről és Gadányi Jenőről is.

Gadányi 1957-es őszi, székesfehérvári, majd az 1958-as pécsi kiállítása után újra Esztergom az egymást követő Gadányi kiállítások színhelye. Az új kiállítást 1959. május 30-án Dévényi Iván nyitotta meg a Keresztény Múzeum időszakai kiállítások céljaira kialakított dísztermében, a későbbi ún. barokk teremben. Gadányi Jenőnek ebben a teremben is úttörő szerepe volt.

Az ő kiállítását követően itt nyílt meg – többek között – a Ferenczy Béni kiállítás Pilinszky János megnyitójával és a már nagybeteg művész személyes részvételével; 1960 októberében egy Szőnyi István egész életművét átfogó kiállítás, egyben az első Szőnyi emlékkiállítás, röviddel a zebegényi mester váratlan halála után; 1964 szeptemberében Kondor Béla kiállítása Németh Lajos megnyitójával; Esztergomban őrzött ősnymtatványokkal az 1968-as Gutenberg emlékkiállítás; 1971-ben a Dürer emlékkiállítás; Vitéz János halálának 500. évfordulója alkalmából, 1972-ben pedig az első Vitéz János emlékkiállítás, eredeti Vitéz János kódexekkel.

A Keresztény Múzeum 1959-es Gadányi kiállításának a művész számára is igen fontos eseménye az volt, hogy ekkor és itt mutathattuk be először Gadányi egyetlen állami megbízásából született munkáját, az 1958-ban szövött *Lovak* című falkárpitját, az 1964-es, ugyancsak a Keresztény Múzeumban rendezett Gadányi-emlékkiállításra ismételtelen kölcsönkértünk a budapesti Mezőgazdasági Intézményektől. Az intézmény megszűntetése után a Gadányi kárpitnak nyoma veszett, sajnos a kartonja is eltűnt. Így,

bár archív fotóját közli a Műcsarnok 1985-ös *Magyar Gobelin* című kiállításának katalógusa, maga a mű már nem szerepelhetett a kiállításon. A Gadányi kárpitnak, mely címadó motívumaiban a művésznek a Magyar Nemzeti Galériában őrzött, *Lovak* című, 1932-es korai képének (u.o., 70x95 cm) kompozíciójához nyúl vissza,²⁶ ma már csak az 1957-ben készült kárpitterve (akvarell, tempera, 34x45 cm) van meg esztergomi magántulajdonban.²⁷

Az 1959-es esztergomi kiállítás alkalmából már katalógus is készült, helyesebben: a korábbi kamara kiállítások emlékére rendhagyó rotaprint kiadvány Gadányi 20 tusrajzával, a művész 1958-ban írt, rajzról szóló tanulmányával. A művész a szerény, de mindenesetre az első önálló Gadányi-kiadvány első példányait éppen a hatvanharmadik születésnapjára kapta meg.

A következő Gadányi kiállítás már Párizsban, de a művész halála (1960. február 29.) után nyílt meg 1961. november 30-án, a Groupe Saint-Luc galériában, két svájci csoportkiállítást (Lugano, Genf) követően. A párizsi kiállítás létrehozásával, megszervezésével az akkor Franciaországban élő Bálint Endre nemcsak tiszteletét róta le „*Gadányi előtt, akinek etikája példamutató volt*”, hanem szinte végakarátát is teljesítette, „*mivel az alkotó egész életében vágyott rá, hogy Nyugaton is lássák, értékeljék műveit, s mert lelkében mindvégig nosztalgikus vágyat érzett Párizs iránt*” – írja Bálint a katalógus szövegében. A francia nyelvű katalógus utolsó oldalán magyar nyelven Bálint Endre egyik legszebb, saját képi világára is jellemző versével tiszteleg – *Minden halott művész emlékezetére* – Gadányi génusza előtt.

Dévényi Iván a *Vigiliában* búcsúzott Gadányi Jenőtől (*In memoriam Gadányi*, 1960. 4. szám), a szakma

25 Martsa Alajos művészportréi Esztergomban Dévényi Ivánné, Budapesten Martsa Istvánné, Szűcs Ilona tulajdonában vannak.

26 Képe a Magyar Nemzeti Galéria 1967-es, Gadányi emlékkiállításának katalógusában, 9. szám, és a Szentendrei Képtár 1986-os emlékkiállításának katalógusában a 4. oldalon.

27 *Táj lovakkal*. 1958-59. Karton a Mezőgazdasági Kiállítási Iroda számára készült gobelinhez, 175x225 cm. Ráczi I.: *Gadányi*. Budapest, 1965. 48. kép. Ugyanaz a fotó a Műcsarnok 1985-ös *Magyar Gobelin*-katalógusban. Korábban Körner Éva 1958-as *Műterem*-cikkében (áprilisi szám, 17. o.) szerepel a Gadányi-gobelin legkorábbi kartonfotója.

1961. március 3-án, egy Pogány Ö. Gábor vezette emlékesttel, Körner Éva Gadányi művészetét elemző előadásával adózott a festőnek. A Keresztény Múzeum 1964-ben rendezte meg Gadányi első esztergomi emlékkiállítását. A kiállításokkal párhuzamosan indul és kap lendületet a Gadányiról szóló szakirodalom. Körner Éva a *Műterem* (1958), a *Művészettörténeti Értesítő* (1960), a *Magyar Építőművészet* (1961), az *Acta Historiae Artium* (1965), és a *The New Hungarian Quarterly* (1963) lapjain méltatja Gadányi művészettörténeti rangját. 1965-ben, a *Corvina* kiadásában megjelenik Rácz István munkája, az első kismonográfia Gadányi Jenőről, és a Magvetőnél Gadányi Jenőné: *Így történt* című könyve Gadányi életéről. Dévényi Iván a *Látóhatárban*, 1967-ben közöl nagyobb tanulmányt Gadányi Jenőről.

Időközben Gadányi Jenőné – hálája kifejezéséül – elhunyt férje korábbi szándékának megfelelően a Gadányi-hagyaték (800 db grafika, 120 db vászonra festett táblakép) múzeumi elhelyezését az 1970 óta egyházi kezelésben levő Keresztény Múzeumnak ajánlotta fel. Az adományozás – többek között – az egyházi múzeum 1969-től 1973-ig tartó állami felújítása miatt elhúzódott. A százéves Keresztény Múzeum jubileumi kiállítása (1975. október 25.) után dr. Lékai László bíboros úr (akkor még apostoli kormányzó) egy századelőtől napjainkig ívelő, reprezentatív képzőművészeti kiállítás megrendezését kérte a Keresztény Múzeumtól. A kiállítás anyagának válogatásában a fő szempont elsősorban nem az egyházi tematika, hanem – a minőség mellett – az alkotók művészetükben tanúsított etikai magatartása volt.

Közben az illetékes minisztérium nyomatékosan arra kérte az egyházi gyűjtemény vezetőségét, hogy

a Keresztény Múzeum őrizze meg hagyományos, a középkortól a 19. század végével záródó gyűjtési profilját. Így a bíboros úr kénytelen volt „eltekingeni” a tervezett kiállítás megrendezéséről és lemondani a Gadányi gyűjtemény örökbefogadásáról.

Végül Marisa Alajos és Dévényi Iván közbenjárására az Esztergomi Városi Tanács fogadta el Gadányi Jenőné ismételt ajánlatát. 1977. július 11-én megszületik a 135 Gadányi mű átadásáról szóló adományozási szerződés, melynek ünnepélyes aláírására október 13-án kerül sor.²⁹ Az anyag őrzéséről ezután a Balassa Bálint Múzeum gondoskodik, a képek leltározására 1979-ben kerül sor. Ünnepélyes bemutatásuk már korábban megtörténik, 1978. július 28-án, az esztergomi Régi Vármegyeháza épületében (Bajcsy Zs. út 63.)³⁰ rendezett gyűjteményes Gadányi kiállításon.

Az „Adományozási szerződés” 7. pontjában: „A Városi Tanács biztosítja az adományozót arról, hogy gondoskodik mindenkor lehetőségeihez képest az átvett alkotások állandó kiállítási helyiségben történő bemutatásáról, az állandó és mozgó kiállítások megszervezéséről, a festőművész munkásságának propagálásáról.” Ennek értelmében 1981 és 1983 között az Esztergomi Vármúzeum Kassák Lajosról elnevezett termében, majd két ízben Pápán, Gyulán, Szegeden és Győrött rendeztek Gadányi kiállítást. Az esztergomi anyag volt a magja 1986-ban a Szentendrei Képtárban – Gadányi Jenő születésének 90. évfordulója alkalmából – rendezett emlékkiállításnak is, a Deim Pál tervezte reprezentatív, 177 művet és 35 fotót közlő katalógusával, majd 1990-ben a Vigadó Galéria csupán egy teremre szorítkozó, földszinti emlékkiállításának, melyet Gadányi halálának 30. évfordulóján a művész unokája, Rainer Péter rendezett és tervezett, Kömer Éva

28 Jenő Gadányi, exposition 1 Quai aux Fleurs, Groupe Saint-Luc, ouvert du 30 Novembre au Décembre 1961. Écrit: André Balint.

29 1977. október 7-én kelt Esztergom Város tanácselnökének levele, melyben meghívja Martsa Alajost Gadányi Jenőné ajándékozási szerződésének ünnepélyes aláírására, október 13-án 10 órakor, a Városi Tanács kistanácstermébe.

30 Ekkor jelenik meg Gadányi Jenő gyűjteményes kiállításának katalógusa, Gadányi Jenő naplójából közölt részletekkel, Mucsi András bevezető szövegével és az esztergomi Gadányi gyűjtemény teljes jegyzékével.

Gadányi Jenő:
Monotopia V, 1952

Gadányi Jenő:
Kék fények, 1952

Gadányi Jenő:
Természet erők I.,
1952

szakavatott megnyitójával és a festőtárs, Lossonczy Tamás betegségében írt, emelkedett és bensőséges visszaemlékezésével.

1990–91-ben irodáival, könyvtárával és a régészeten kívüli egyéb gyűjteményanyagával az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár épületében működő Balassa Bálint Múzeum új helyére, a Bajcsy Zs. út 77. szám (ma Pázmány Péter u.) alatti műemléképületbe költözött, a Gadányi-hagyaték egyelőre raktársorsra és biztonságos megőrzésre ítélt anyagával együtt. Feltárására két „imaginárius” lehetőség kínálkozik: állandó kiállítás a Balassa Múzeum egyéb modern képzőművészeti anyagával (pl. a szobrász Vörös Béla hagyatékával) együtt, az Esztergom főterén levő pártház megüresedett épületében, a múzeum kezelésében és további időszaki kiállítás rendezése a Régi Vármegyeháza múzeumi épületében.

Desint vires... és Dévényi Iván (1977), majd Martsa Alajos (1979) halálával, ... laudanda voluntas – a dicsérendő szándék is egyelőre csendben várta magára. Idézzük fel az 1986-ban elhunyt Bálint Endre Gadányi emlékére írt párizsi versének (1961) utolsó sorait:

„...a földön sok a bánat
kétyszer haltál meg
ez is jó csodának
bezárul az ajtó...”

Gadányi Jenő szerepe nemcsak Esztergom képzőművészeti és múzeumi életében úttörő jelentőségű az 50-es években, de művészetének magamemésző, hamu alatti izzásával lánggra tudta lobbanítani a magyar avantgarde művészetnek a szocreál évek alatt lappangó, legjobb erőit is. Példájával önbizalmat és indíttatást adott a megújuló magyar festészetnek.

Gadányi Jenő: *Félakt lepellet*, 1949–1952

Gadányi Jenő gyűjteményes kiállításának katalógusa

Ezúton mondok köszönetet az Akadémiai Művészettörténeti Kutatócsoportnak, az esztergomi Balassa Bálint Múzeum és a Keresztény Múzeum igazgatójának, a Martsa Alajos hagyaték őrzőjének, M. Szűcs Ilona festőművésznek, Dévényi Ivánnak, továbbá mindazoknak a magángyűjtőnek, akik a tulajdonukban levő Gadányi műveket és írásos dokumentumokat közlés céljából rendelkezésemre bocsátották.

(Magyar Nemzeti Galéria Évkönyve 1991. 287–297)

Gerstner István:
Csonka híd, 2001

Gerstner István:
Párkány alatt, 2005

Gerstner István:
Kis Csorba-tó, 1989

Varga Erzsébet

GERSTNER ISTVÁN TÁJKÉPEI

Gerstner Istvánt bizonyára nem szükséges bemutatni olvasóinknak, hiszen tájképeit nem most, a januárban rendezett pozsonyi kiállításon (Cyprián Majerník Kiállítóterem) láthattuk először; Szlovákia fővárosában legalább harmadszor állította ki festményeit (1973-ban a *Život* című hetilap Kisgalériájában, 1979-ben pedig a Slovaft vállalat Kisgalériájában), s 1979-ben Nyitrán, Érsekújvárott és a dunaszerdahelyi Csallóközi Múzeumban is bemutatkozott a képzőművészet-kedvelő közönségnek.

Talán nem felesleges megnéznünk, mire figyelt fel az előző kiállítások alkalmával a kritika: mindenekelőtt a festő sajátos színeinek méltányolásáról kell szólnunk, no meg arról a felismerésről, hogy Gerstner szülőföldje és ihletője, Párkány és környéke a szlovákiai képzőművészetben mindeddig ismeretlen terület volt, a festő tehát egy képzőművészetiileg „feltérképezetlen” természeti valóságot hódít meg hoz emberközelbe – egyszerű és érthető képein szuggesztíven ábrázolva táj-, illetve szülőföld-élményét. A Csallóközi Múzeumban rendezett kiállítás kapcsán Nagy Kornélia művészettörténész a következőket írta folyóiratunkban Gerstnerről: *„Sohasem a táj vagy az ábrázolt tárgyak egyértelműen természethű, topografikus pontosságú ábrázolása a célja; képein mindig azt a tájat akarja megörökíteni, amellyel kifejezésre juttathatja a természeti motívum lényegét, azt az örök ritmust, ami magában foglalja a természet állandó körforgását, az elmúlást és az újjáéledést. A táj letisztult lényegét, hangulatom meghatározó elemeit ábrázolja, amit a leegyszerűsített, néhol dekoratív elemekkel tarkított kompozíció még csak jobban kiemel”*.

Mit tehetnénk hozzá mindehhez most, Gerstner István új (az utóbbi három évben alkotott) tájképei láttán? A festő alapállása lényegében nem változott: képeinek „főszereplője” (ha szabad egyáltalán ilyen szakszerűtlen „terminust” használnom)

továbbra is a szülőföld, a Duna, a Garam és az Ipoly folyók találkozásának természeti szépségeiben oly gazdag vidéke, a színek továbbra is sajátosak, s főleg visszafogottságuknak köszönhetően megkapóak, s Gerstner továbbra is főként „leisztult” impressziókat rögzít – méghozzá rendkívül poétikusan. (Talán megbocsátja majd az olvasó, ha legalább zárójelben megkockáztatok itt egy nagyon szubjektív megjegyzést: a kiállítás képei láttán olyan vélemény alakult ki bennem a festőről, hogy valószínűleg nagyon szereti a költészetet; legszebb tájképeit egyébként igen szívesen állítanám párhuzamba a könnyed, egyszerűen tiszta lírai dalokkal.)

Az impressziók rögzítése természetesen nem azonos az impresszionizmussal; hiszen míg az impresszionista művész a tájképeken is elsősorban önmagáról, saját belső világáról, önérdékű érzéseiről vall, Gerstner – azon kívül, hogy az ábrázolt természeti valósággal csaknem intimnek mondható kapcsolatban van, hogy mélységesen szereti sajátos arculatú szülőföldjét – szinte semmit sem árul el önmagáról: az ő tájképein nem a hatás, a látvány keltette benyomás az érdekes, hanem az adott valóság; a mű tehát nem a festő pillanatnyi érvényű érzéseit és hangulatait tükrözi, hanem az adott táj nem egyértelműen természethű, de valószínűs képét adja vissza.

S hogy ne maradjunk mindvégig az általános megállapításoknál, hadd említsem meg végezetül azt a három képet, amely atmoszférájával, hangulatával, színeivel és kompozíciójával, a téli, illetve tavaszi természet lényeges összetevőinek megragadásával és szuggesztív ábrázolásával a leginkább hatott rám. Íme: *Hó alatt* (olaj, 1980), *Falu* (olaj, 1980), *Barackfák* (olaj, 1981).

(*Irodalmi Szemle*, 1982(3)285–286.)

Szaboles

KÁLVÁRIA KÁPOLNA KIFESTÉSE

Dicséretet érdemel a magyar művészek azon csoportja, mely a stílus megteremtésének alapjait a nemzeti tradíciókban keresi, ellentétben az általános modern törekvésekkel, melyek a művészileg fegyelmezetlen közízlést rontották meg.

A polgár ember falának díszé igen kevés kivétellel, idegen gyári patrontermék. A dekorációs festészet nemzeti jellege ide még be nem hatolhatott és az ily irányú törekvéseket csak újabban emelt középületeink egyik-másikán szemlélhetjük, mert elterjedését szilárd kínai-falak, a régiekhez való ragaszkodás és a közöny gátolják.

Történnek azonban ily irányú lépések s az egyház, mely a művészetek első mecénása volt, ma is hatásos támogatásban részesíti a nemzeti egyházi művészet fejlesztése révén, a modern magyar dekoráció megteremtését.

A terjedés lassú menetelű ugyan, de már az olyan kis város, mint Esztergom is, adott egy követ – a Kálvária-templom magyarosan művészi kifestésével – az eszme felépítéséhez.

A városi plébániahivatal közvetítésével Esztergom város ugyanis megbízta Gróh István iparművészeti tanárt a Kálvária templom kifestésével, ki Gróh Béla gimn. rajztanár, öccse, továbbá Ortner Ferenc és Leszkovszky Pál iparműv. isk. növendékek segítségével e nyár folyamán szép csendben be is fejezték azt.

Munkájuk nagy általánosságban a régebben adott terv kánonjuk kivitele, azonban a részletekben igen előnyösen alkalmazták a magyar dekorációs elemeket.

A mennyezet négy háromszögű mezőjének lapjain egy-egy angyal a keresztre feszítés kínzó eszközeit tartja, az átfutó ívek szalagja pedig, a gótikus építkezés stíljében rányugosznak az egész kápolnát

erőteljesen körülfogó és a falsíkok befejezését képező széles szalagdíszbe. A hosszúkás színes ablakok környéke a keretezés megkövetelte erős aláhúzásával jóleső harmóniát alkot a mennyezet szelíd színeivel. Szerencsés megoldás az oltárfülke drapirikus díszé, melynek halvány zöldje hatásosan emeli az oltárt.

Gróh István és Béla egyébként ajánlkoztak már a Jó Pásztor-kápolna kifestésére is, melynek munkálatait azonban csak a jövő nyáron teljesítenék.

• • •

F. hó 21-én a város képviselő testületének megbízásából megjelentek a kir. városi kálvária kápolnájában dr. *Fehér Gyula* prael. kanonok, *Bleszl Ferenc* takp. igazgató, *Mátéffy Viktor* plébános, *Tiefenthal Gyula* városi mérnök, *Rothnagel Ferenc* gazd. tanácsos, *Huray Ferenc* főszámvevő bizottsági tagok és átvették *Gróh Béla* gyulai gimn. rajztanártól a kápolna festésének munkáját. A bizottság tagjai nagy meglepéssel szemlélték a kiváló művészi becsű alkotást és kifejezték elismerésüket a jelenlevő és a kivitt vezető művész előtt, úgy a stílszerű tervezés, mint a tökéletes kivitel felett.

(Esztergom és Vidéke, 1911. augusztus 27.)

A Gróh- vagy Szerecszen-ház,
Esztergom, Széchenyi tér

Pirigyi István

A MAGYAR GÖRÖGKATOLIKUSSÁG TÖRTÉNETÉNEK KIEMELKEDŐ SZEMÉLYISÉGEI

(RÉSZLET)

A hetvenöt éves Hajdúdorogi Egyházmegyében számos kiváló pap működött. Ezek a lelkészek teljes odaadással gondozták a rájuk bízott híveket, egyházközösségeket szerveztek, templomokat, iskolákat, lelkészlakásokat építettek,

templomaikat festményekkel díszítették. És sok olyan világi hívő is volt, aki példamutató életével, buzgóságával, munkájával, anyagi áldozatokkal támogatja egyházközösségét, elősegítette lelkiatyja munkásságát.

Azonban mi ebben a jubileumi kiadásban csak azok emlékét öröközhetjük meg, akik tevékenységükkel az egész egyházmegye, sőt az egész gör. kat. magyarság fejlődését segítették elő. Akik küzdelmükkel biztosították a gör. kat. magyarság fennmaradását, elősegítették a Hajdúdorogi Egyházmegye megalapítását, akik fordításaikkal lehetővé tették a magyar liturgia elterjedését, akik újságok alapításával és szerkesztésével hozzájárultak a gör. kat. hívek tájékoztatásához és neveléséhez, öntudatuk megerősítéséhez, akik tudományos, irodalmi és művészeti munkásságukkal felhívták a közvélemény figyelmét a gör. kat. magyarság létére és értékeire. Vagyis a teljesség igénye nélkül idézzük fel azok emlékét, akik örökre beírták nevüket a gör. kat. magyarság történetébe, akik mint világító fáklyák tündökölnék előttünk, nekünk példát adtak, s a fejlődés útját mutatták meg, nekünk, akik megértük, hogy az ő szent látomásaik valóra váltak. LEGYEN EMLÉKÜK ÖRÖKI [...]

GRÓH ISTVÁN, A MAGOSZ ELNÖKE

A görögkatolikus magyarság kiemelkedő, áldozatos életű vezéregyénisége későn, csak az első világháború után jutott el a gör. kat. magyarság társadalmi szervezeteihez. Az Ung folyó melletti Nagybereznán született, 1867. június 2-án. Édesapja tisztviselő volt, aki áthelyezés folytán Esztergomba került. Gróh István itt kezdte meg gimnáziumi tanulmányait; a felső osztályokat Pesten végezte. Érettségi után a Képzőművészeti Főiskolára iratkozott be, ahol Lotz Károly és Székely Bertalan tanítványa volt. Középiskolai tanári oklevelet is szerzett.

Miután a főiskolát elvégezte, katonai szolgálatot teljesített. Leszerelés után a nyíregyházi evangélikus gimnázium rajztanára lett. Két év múlva a rozsnyói kat. főgimnáziumba került. A tanítás mellett művészettörténeti tanulmányokat folytatott, ismételten beutazta Olaszországot; felkutatta a magyarországi falfestményeket. Kutatásainak eredményeit az *Archaeológiai Értesítő*ben közölte. 1896-ban meghívták tanárnak az Iparművészeti Iskolára. Tanítási irányelve: műhelygyakorlattal kezdődő szakoktatás. A gyakorlati oktatásban képzőművészeti elemeket is felhasznált.

1916-ban a főiskola helyettes igazgatója, a következő évben pedig igazgatója lett. Ugyanekkor miniszteri tanácsosnak nevezték ki.

Gróh István behatóan tanulmányozta a magyar népies stílus igazi, el nem torzított formáit, ő volt a magyar műemlékvédelem egyik úttörője. Számos templomot, illetve templomi freskót restaurált. Így a nyíregyházi evangélikus templomot, a csetneki templom freskóit. Ezt a munkát 1928-ban bekövetkezett nyugalmába vonulása után is folytatta. Az ország számos művészettörténeti szempontból is nevezetes templomában

Gróh Béla – Gróh István: *Szent Antal betegét gyógyítja*, 1910 (Békéscsaba)

Gróh Béla – Gróh István: *Szent Antal tanít*, 1910 (Békéscsaba)

Gróh István: Az omamens (Díszítő Művészet I. évf. 1. szám, 1914)

Gróh István: Magyar stílusú rajzminták (Magyar Iparművészet VII. évf. 5. szám)

Gróh István terve

Benkő Rezső: Gróh István síremléke (Budapest)

dolgozott. E munkái közül kiemelkedik a székszárdi római kat. templom és a budapesti egyetemi templom falfestményeinek restaurálása. Az ő művei a Zeneművészeti Főiskola freskói is.

Képzőművészeti vonatkozású írásai: Gróh István képzőművészeti kutatásait számos tanulmányon kívül önálló munkákban is összefoglalta.

Fő művei:

Magyar Stílusú Rajzminták. Budapest, 1904. E könyv alapja lett a magyar ornamentika iskolai tanításának.

Magyar Díszítő Művészet. Budapest, 1908. Ebben a fényképekkel és rajzokkal illusztrált munkában a már kihalóban lévő régi magyar művészetet örökíti meg saját gyűjtései nyomán.

Új Magyar Díszítések. Budapest, 1929.

A bizánci keresztény művészet első emlékei Erdélyben. Budapest, 1933.

Irodalmi tevékenysége: Gróh István a képzőművészet mellett irodalommal is foglalkozott. Egy más után jelentek meg regényei: *A nagy lélek; Az ebesi gát; A sárarany kígyó; A két farkas; Harsányi Vénusz; Az idealista Perbetei; Hitvalló Gamalius csodálatos utazása; Zsidó vagyonok.*

Ezek, s a többi regények először a *Hét*, a *Budapesti Hírlap* és a *Magyarság* c. lapokban folytatásban jelentek meg, de utóbb könyv alakban is kiadták azokat. Regényein kívül számos novellája, elbeszélése is megjelent a *Budapesti Hírlapban* és más újságokban. Írásai nagy életpaszlatokról, mély bölcsességről és gazdag képzeleterőről tanúskodnak. A korabeli irodalmi kritika értékes alkotásoknak minősítette azokat. A *MAGOSZ* elnöke, a *SZEMLE* főszerkesztője: Az első világháború végéig Gróh Istvánnak az Országos Bizottsággal, a gör. kat. magyarok társadalmi szervezetével nem volt kapcsolata. Az összeomlás után előbb a Szent Miklós Agapé Társaság, majd a *MAGOSZ* budapesti szervezetébe lépett be. A *MAGOSZ* budapesti újjászervezősekor annak elnöke lett. Miután e szervezet lapja, a *Görögkatolikus Tudósító* 1926 őszén megszűnt, a Budapesti Szent Miklós Társaság tervbe vette egy új gör. kat. újság alapítását. 1927 őszén, a Katolikus Nagygyűlés keretében rendezett gör. kat. díszgyűlésen Görög Katolikus Sajtó Előkészítő Bizottságot létesítettek, mely 1929. március 14-ig működött, s ezalatt megteremtette az új gör. kat. újság személyi és anyagi feltételeit.

E munkában oroszánrészt vállalt Gróh István, akit a lap alapítójának is tekinthetünk. Az új lap címe: *Görögkatolikus Szemle*. Főszerkesztője Gróh István, aki a lap csaknem minden számában írt cikket. Lapjában a gör. kat. öntudat felébresztéséért, az intézmények felállításáért, a görögkatolikusoknak a társadalomban való érvényesüléséért, a gör. kat. szörványok helyzetének megoldásáért küzdött. Legutolsó cikkében írta: „Céljaink tiszták. A *Szemle* gondolatokat gyűjt egybe, hogy kilövellje azokat szerte a mi társadalmunkban... Talán a *Szemle* munkájának sikerül öntudatos, büszke magyar grékusokat nevelni.” (1936. március 15-i sz.) Kozma János írta róla: „Írásai telve voltak szeretettel, rajongással, bizalommal, szinte fanatikus hittel a gör. kat. magyarság nagyráhatottságában.” (*Keleti Egyház*, 1936. május 149. o.) Halála és temetése: 1936. március 12-én délelőtt a nyomdába indult, hogy eligazítást adjon a *Szemle* tördeléséhez és bevigye saját cikkét. Az utcán agyvérzést kapott. A nyomdatulajdonos felesége felismerte és lakására szállította. Sem orvosai, sem maga nem gondolt a közeli halálra, hiszen jobban lett. De március 16-án újabb agyvérzés érte, s ez már halálát okozta. Kívánságának megfelelően, a temetési szertartását Kiss Andor hittanár végezte március 18-án, néhány gyógyszerelő jelenlétében, hiszen a gyászjelentést csak a temetése után küldték széjjel. Ez is az ő kívánsága volt. A főváros által adományozott díszsírhelyen, a Kerepesi temetőben helyezték örök nyugalomra. *Megemlékezések:* Gróh Istvánnak a magyar társadalomban betöltött szerepére és tekintélyére jellemző, hogy halála után számos újság emlékezett meg róla. A *Gör. kat. Szemle* 1936. március 31-i számát teljes egészében a főszerkesztő emlékének szenteli. Megemlékezést közölt róla a *Keleti Egyház*, az *Új Magyarság*, a *Pesti Hírlap*, a *Nemzeti Újság*, a *Magyarság*, a *Budapesti Hírlap*, az *Újság*, a *Magyar Sion*, a *8 Órai Újság*, a *Pesti Napló* és a *Nemzeti Figyelő*. A megemlékezések kiemelik sokoldalú tehetségét, elvhűségét, iparművészeti felkészültségét, alkotásait, irodalmi tevékenységét. A gör. kat. sajtó egyházában betöltött szerepét domborította ki.

(*Hajdúdorogi Bizánci Katolikus Egyházmegye jubileumi emlékkönyve 1912–1987*. Nyíregyháza, 1987. 193, 206–207.)

Obermüller Ferenc

CIPRUSLOMBOK EGY TANÁRI SÍRHANTON

HÁBER JÁNOS EMLÉKEZETE

Született 1878-ban, a régi, boldog Nagy-Magyarországon, az Erdős-Kárpátok fenyőlombos ölében, Sáros-megyében.

Rákóczi városában, a kassai főreáliskolában tett érettségi vizsgálatot. Budapesten, az Országos Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskolán kapott tanári oklevelet.

Közben egyéves önkéntes volt a nagy hegyek és a gerinces emberek hazájában, Tirolban, a császárvadászoknál. Mindig lelkes katona volt, büszke az ezredére. És mindig gerinces ember maradt. És volt benne valami az Alpok szűzi titokzatosságából és megközelíthetetlenlenségéből. Szerette a természetet. Talán azért jött Esztergomba.

Az esztergomi reáliskolánál 1903. március 24-én jelentkezett szolgálatra. És meghalt 1933. március 24-ről 25-ére virradó éjjel. Pontosan 30 év.

(Amikor sok évvel ezelőtt az új tanári nyugdíjtörvény a már nyugdíjigénnyel bíró tanároknak választást engedett a régi 30 évi és az új 35 évi szolgálat között, ő a 30 szolgálati évet választotta. De mindig minuciózus pontossággal betartotta, amit ígért, amit vállalt.)

• • •

1914. augusztus elsején, mint népfölkelő főhadnagy vonult be Nyitrára, a 14-es honvédekhez. Két egykorú esztergomi ismerőisével jelentkezett a parancsnokságnál. Mindhármut a pótkerethez osztották be. A másik kettő megnyugvással fogadta a sors kedvezését, Háber János a menetszázadhoz jelentkezett. Hiába próbálták őt erről lebeszélni, s azzal csalogatni, hogy ha itthon marad, akkor mint tanárt, két hónap múlva úgy is fölmentik.

Hol volt ő már két hónap múlva! Valahol a Szán vonalán védte szűkebb hazáját, az Erdős-Kárpátok határát a muszka gőzhenger ellen.

• • •

Egészen szürke lett hullámos szőke haja, mire a három és fél éves szibériai hadifogságból hazatért.

Itthon aztán néhány hónap alatt egészen összeszedte magát, tartása megint a régi délceg volt. Csak a kék szeme tekintetében maradt valami révedező, mint aki megszokta, hogy nagyon messzire kell néznie, hogy – haza lásson. Hadifogságáról ritkán beszélt. Keveset. Akkor is leginkább a fehér hó birodalmának természeti viszonyairól, vagy a szibériai városok érdekes kultúrájáról mesélt.

• • •

Hetvenöt éves fennállása alatt a reáliskolának mindössze három rajztanára volt. Az iskola alapításától, 1857-től kezdve egészen 1900-ig, tehát 43 éven át, Kaán János, akadémiai festész, (a híres bécsi festő, Waldmüller tanítványa) városi képviselő, a Ferenc József-rend lovagja tanította a szabadkézi (most: művészi) rajzot és a geometriát; 1903-tól 1933-ig, tehát 30 éven át Háber János.

A rajzoktatás mindig magas színvonalú volt a reáliskolában. Az 1867-iki párisi világkiállításon a magyar reáliskolák külön aranyéremmel lettek kitüntetve, „Miután az esztergomi *alreáliskola* igazgatósága részvételével a kiállításban kivívtak eredményhez (rajzaival) hozzájárult, különös örömmre szolgál igazgatóságával ezen *megtisztelő kitüntetés*, amellyel a magyar tanügyet a nemzetközi jury megörvendeztette, ezennel tudatni” – írta b. Eötvös József, akkori vallás- és közoktatásügyi magyar királyi miniszter.

Nemes hagyományokat vett tehát át Háber János nagynevű elődjétől. És művészi rátermettségével, alapos elméleti képzettségével, fáradhatatlan lelkes munkájával azokhoz méltónak bizonyult. Nyolcévi munkájának eredményéről 1911. húsvétján (az intézet első érettségi vizsgái évében) nagysikerű intézeti rajzkiállítás keretében számolt be. A következő 1912. évben a drezdai IV. nemzetközi rajzoktatási kongresszusra a magyarországi főreáliskolák képviselői között őt küldte ki a közoktatásügyi minisztérium. A Rajztanárok Országos Egyesülete

előbb választmányi, 1925-ben pedig igazgató tanácsának tagjává választotta.

A tankerületi kir. főigazgató minden hivatalos látogatásakor teljes elismerését fejezte ki Háber János tanári működése felett. „A tankerület legderekabb eredményét állapíthatom meg e téren ebben az intézetben.” – „Ebben az intézetben a rajztanítás a legelsőek közé tartozik.” – „A rajzoktatás az intézetben méltán nevezhető mintaszerűnek.” – Ezek és ezekhez hasonló dicséző megállapítások fordulnak elő minden főigazgatói látogatás jegyzőkönyvében.

• • •

1928. március 4-én ünnepeltük meg bensőségesen tanári szolgálatának 25 éves jubileumát. A budapestvidéki tankerület kir. főigazgatója, Gaal Mózes a tanári karral tartott értekezleten legteljesebb elismerését nyilvánította a jubiláns 25 éves tanító-nevelő munkájáról, mely a tankerület legmagasabb színvonalú művészi rajzoktatása. És Őméltósága ekkor nemes veretű szavakban rajzolta meg a jubiláns emberi és tanári portréját. „Valahányszor láttam tanári munkájának dicséretes eredményeit – mondotta Őméltósága –, mindannyiszor igaz meggyőződésemmel szerint adtam kifejezést teljes megelégedésemnek s mindannyiszor jóleső, meleg érzéssel hatotta át a lelkemet, mert nagy öröm nekem munkatársaim között látni a munkáját szerető, munkáját örömmel végző, az iskolát minden törekvésében támogató, a kollégális érzést ápoló magyar tanárt. – Nos hát, Háber János elvégezte a maga munkáját egész férfiúképpen. Itt áll előttünk a maga becsületes, szeplőtlen tanári múltjával s illő, hogy e negyedszázados évfordulón feléje fordítsuk szívünket s megmondjuk neki, hogy tetőtől-talpig férfiú volt hivatásának teljesítésében, rátermettségében, Istentől áldott, lelkiismeretes munkájában példát adó, kollégális érzésében őszinte, családi életében harmonikus és tiszteletré méltó.”

A jubileum alkalmából az iskolafenntartó Esztergom szab. kir. város közönsége március 17-én tartott rendkívüli közgyűléséből üdvözölte a jubilánst, érdemeit a közgyűlés jegyzőkönyvében megörökítette, a közönség háláját, köszönetét és elismerését pedig átiratban adta tudtul az érdemes tanárnak.

• • •

Amikor tavaly ilyenkor a reáliskola 75 éves fennállásának jubileumára készültünk, örömmel és lelkesen

vállalta, hogy egy retrospektív rajzkiállítás keretében bemutassa az 1924. évben megindult és az 1932. évvel a nyolc osztályon először végig ment Klebelsberg-féle új középiskolai tantervnek a rajztanításban mutatkozó eredményeit. Hónapokon, heteken át gyűjtögette, válogatta, rendezte a sok-sok rajz közül a kiállítás gazdag pedagógiai és művészi értékeit. A megnyitás előtti héten az ő akkurátus, precíz módján igen sokat dolgozott. A kiállítás fényes eredményt aratott. Rengeteg látogatója volt a társadalom minden köréből. Végtelenül jól esett neki, hogy a bíboros-hercegprímás úr Őeminenciája is kitüntette látogatásával. És büszke volt arra, hogy a budapesti műegyetem rajztanára, Schwáb Gyula, műegy. ny. r. tanár, volt h. államtitkár, egy 15 darabból álló kollekciót válogatott ki és kért el a tanulók díszítő tervezései közül a műegyetem rajzgyűjteménye számára. Boldog volt, hogy az ő működéséből fény és dicsőség hármlik nagyon szeretett iskolájára.

A kiállítás megnyitását megelőzően önként ajánlotta fel, hogy a nagyközönség tájékoztatására egy bevezető cikket ír a rajzkiállításról a helyi lapokba. Néhány nap múlva már hozta is a cikket. Igen ügyesen ismerteti benne az új tanterv új célkitűzéseit a rajztanítás terén. A cikk utolsó bekezdése így szól: „Immár másodízben lép a reáliskola rajztanításának eredményeivel a nyilvánosság elé. Ezúttal intézetünk fennállásának 75-ik évfordulóján egy visszapiillantó kiállítást mutatok be, amellyel egyúttal búcsúzom is, hiszen időm rövidesen lejár.”

Hiába akartam törölni ez utóbbi passzust cikkéből, mondván, hogy ennek az elégikus hangnak nincs semmi indokoltsága. Makacsul ragaszkodott hozzá és arra hivatkozott, hogy hiszen én is tudom azt, hogy ő 30-ik szolgálati éve után nyugalomba vonul. És a cikk így jelent meg a helyi lapokban is, az intézeti értesítőben is. Már akkor megdöbbenett: miért írja ez az erős, egészséges ember így ezeket? Most, hogy beteljesedett jövődöleése, még rejtélyesebb előttem: Hogyan? Miért? Vigasztaló csak egy: Gaal Mózesnek akkori megállapítása: Háber János elvégezte a maga munkáját egész férfiúképpen.

Nyugalomra vágyott. Nyugodjék békében!

(Esztergom és Vidéke, 1933. április 2.)

Jenkei János

IN MEMORIAM HAVAS SÁNDOR

(1926 – 1962)

Közel másfél évtizede hunyt el tragikus körülmények között az esztergomi születésű Havas Sándor textiltervező művész. Emlékkiállítását most zárták be szülővárosában, a Zodiákus Klubban. Idézzük fel emlékét, s szóljunk néhány szót a kiállításon látott munkákról, amelyek egy részét – amint arról értesültünk – özvegye a városnak adományozta. Ki tudja, hol van az a babaszoba, amellyel középiskolás diákként, 1947 augusztusában oklevelet nyert egy megyei kiállításon! Egész élete lázas keresés volt – a számára legmegfelelőbb kifejezőmód keresése. Az Iparművészeti Főiskola textiltanszakának kötszövött szakán 1952-ben szerzett textiltervezői diploma csupán az első lépés, érdeklődési körének alapvető megnyilvánulása volt. Szakemberként dolgozott az iparban, később tervezőként kapott lehetőséget elképzeléseinek valóra váltására, öt év

múltán a főiskola visszahívta, ismerve kvalitásait és pedagógiai képességeit. Az anyagismeret oktatása révén oltotta be tanítványaiba a tervezői hivatás szeretetét. Ezenközben önmaga is állandóan megújult, mind művészileg, mind technikai készség dolgában. 1962-ig, harminchat éves koráig, amikor pályája tragikus hirtelenséggel tört ketté. Telve nagyszerű elképzelésekkel távozott, s ezek az elképzelések már soha nem válhatnak valóra. Mindazt, hogy kitűnő szakember, fantáziadús művész volt, mind pedig azt, hogy korai halála sok-sok szép és értékes mű megalkotásától fosztott meg bennünket is – éppen a Zodiákusban megrendezett emlékkiállításán éreztettük egészen pontosan.

Tárlatán talán kissé merev határvonalat húzott a katalógus, amikor a bemutatott műveket kettéválasztotta faliképekre és szőnyegekre. Bizonyos

Havas Sándor: *Faliszőnyeg*, 1962

szempontból ugyan érthető, hogy faliképeknek a tematikus műveket nevezték, a szőnyegek (faliszőnyegek) viszont nonfiguratív alkotások. Ez utóbbiak közé tartozik – cím szerint – a *Téglamintás*, a *Háromszöges minta*, a *Pasztellszínű*, a *Virágtarka*. A *Sárkányeresztés* is állítólag ebbe a kategóriába sorolandó, ámde itt érhetjük tetten a textiltervező fantáziájának „kategorizálhatatlanságát”. Tulajdonképpen mindegy, hogy háromszöges mintákat látunk a faliszőnyegen, avagy éppen házak, fák, gázlámpák absztrakttá egyszerűsített formáit. Korábban is szóltunk már arról, hogy esetleg orientálhatja a nézőt egy-egy műnek a címe a képző- és iparművészeti alkotások esetében, de végsősoron a mű esztétikuma, emberi élvezhetősége dönti el, milyen érzéseket és gondolatokat kelt bennünk. Ami inkább meglepő Havas Sándor munkái láttán: a tematikus, hagyományos címmel jelölt alkotásokban keveredik a színválasztás komorabb tónusa a témában rejlő bájjal, kedvességgel (*Gesztenyés néni*, *Szarvas*, *Macska* stb.). Ez nyilván a technika akkor adott színvonalából is következett, hiszen a kiállításon szerepeltetett hurkolt terveiben is érezhető a színválasztás kötöttsége. Ezért éreztünk

művei láttán nem kis keserűséget, hogy nem érhetette meg a halála óta színekben is derűsebbé vált kifejezési lehetőségek megszületését. Pedig mennyi fantázia volt benne! – tanúsítják ezt egyebek között a tárlaton szerepeltetett raffiaképek.

A képző- és iparművészek a látás kifinomult képességével rendelkeznek, ezt természetesnek tartjuk. Azt is, hogy művésznek az nevezhető, aki az alkotásnak legmegfelelőbb kifejezési módot, formát megtalálja. Az emlékidézés ezúttal arra is lehetőséget ad, hogy a potencionális, immár soha valóra nem váltható képességeket is méltányoljuk. Havas Sándor hátrahagyott munkái önmagukban természetesen értéket képviselnek. Ám érezzük bennünk azokat az elképzeléseket is, amelyeket talán ma, s holnap ültetett volna át textilmunkáiba. Emlekkiállítása láttán emiatt óhatatlanul valami keserűség telepedett a látogatóra. Ugyanakkor egy másfajta érzés megerősödött bennünk: ne csak a korán elhunyt művész emlékét őrizzük kegyelettel, de váltsuk élővé maradandó alkotásait azáltal, hogy közkinccsá tesszük azokat!

(*Dolgozók Lapja*, 1976. október 17.)

Havas Sándor: *Faliszőnyeg*, 1965

Horváthy Péter**ESZTERGOMI TANÁROK – ANNO...****HEIL-HUBA FERENC (1910–1983)**

Pécsett, az alagút után, a Mecsek irányába fordulva, egy földszintes házhoz vezet a meredek utca. Kedves, mosolygós arcú hölgy nyit ajtót: Heil Franciska, Heil Ferenc esztergomi rajztanár lánya. A nagyszobán áthaladva az ebédlőbe vezet. Festő házához illően, a fal telis-teli képekkel. A meleg, sárgás színek gyermekkorom világát idézik: ez itt a Lépcső utca, az meg a Bajcsy-Zsilinszky út kanyarja, a Szenttamás felől nézve. Középen Feri bácsi önarcképe.

Az ebédlőasztalnál ezüstös hajú, sovány, idősebb hölgy ül: Franciska néni, Heil Feri bácsi özvegye. Először őt kérdezem.

Férjem Bácskában született. Édesapja – jó kiállású, fess ember – vasutas volt. A Monarchia összeomlása után Pestre menekültek. Ferit a kezdettől fogva vonzotta a rajz, a festés. Érettségi után Glatz Oszkár tanítványa lett a főiskolán. Ha tehette, még szüniidőben is festett – bár olajra nem nagyon tellett. Egyik vakáció alatt például a pécsi Szent Mór kápolna restaurálásánál segédkezett.

Diplomaszerzés után hét évig maradt állás nélkül. Nehéz volt a fiatalok sorsa a harmincas évek gazdasági válsága idején. Mindenki úgy élt, ahogy tudott: vagonkirakás, hólapátolás, magán-tanítványok – mikor mi akadt. 1938-ban – az utolsó békeévben – kapott végre állást az esztergomi Ferences Gimnáziumban.

Végre anyagi biztonságba érve (hittük), összeházasodtunk. Férjem asztmája miatt nem a városban, hanem kinn, a Kettőspincénél kerestünk lakást. Nem tartott sokáig a békés polgári élet: jött a háború. Franciska lányunk 1941-ben született. Ferit behívták. Mikor már nagyon közeledett a front, kijött értünk Richárd atya: féltett az oroszoktól. „Ideiglenes szállásként” saját igazgatói szobáját ajánlotta fel. Csakhát a mi „ideiglenes” helyzetünk (is) sokáig tartott: 30 évig laktunk a Ferences Gimnáziumban.

Férjem 1945 végén került haza lengyelországi,

majd belgumi hadifogságából. Mikor a pap-tanárokat szétzavarták és a gimnáziumot bezárták, Feri előbb Kenyérmezőre került, a Bányagépipari Technikumba, majd a Gépipari Technikumban tanított rajzot és műszaki rajzot.

Csendes, megfélemlített kisváros volt Esztergom abban az időben. Éltünk, összehúзва magunkat, ahogy tudtunk. Sárgaiekkal, Kocsis Lajosékkal, Czérna Irmával barátkoztunk. Feri a tanítás mellett a kultúrotthon Képzőművész Körét is vezette. Külföldi nyaralásról, tanulmányútról álmodni se lehetett akkoriban. Az év legszebb időszaka a nyári képzőművészeti tábor volt – mutatja Franciska néni a falon függő soproni Tűztornyot, patakrészletet, a Bodrog csónakjait, a tokaji Tisza-kanyart. Elmélázik kicsit, kedves arcán mosoly suhan át.

Kilépek az apró kertbe, az ebédlő elé. A lábunknál a Székesegyház tornyai, mögötte Pécs városa. A beszélgetést Franciskával – kamaszkorom zongoratanárával – folytatom.

1956-ban – hiába szabadodott – édesapámat Horváth Dezsővel együtt a Nemzeti Tanácsba delegálták a pedagógusok. Aztán, mikor a szovjet tankok mögé bújva visszasettenkedtek a kommunisták, megkezdődött a felelősségre vonás. Nekünk „szerencsénk” volt: édesapámat „csak” az állásából rúgták ki. Három évig maradt munka nélkül. (De a Képzőművész Kör vezetését ekkor se adta fel.) Azután Cinkótán kapott állást. Szeretett a 12 osztályos iskolában tanítani. Csak hát az utazás... reggel 4-kor szaladni a vasúthoz... este, hazaérve meg a Képzőművész Kör... A hatvanas években helyezték végre vissza Esztergomba, a Dobó Gimnáziumba. Innen is ment nyugdíjba, 1970-ben. 1974-ben édesanyám pécsi házába költöztünk. (Tulajdonunk visszaszerzése külön regény témája lehetne.) Édesapám itt már nem tudott megmelegedni, újra beilleszkedni a város művészeti életébe. 1983-ban halt meg, tüdőrákban – emlékezik Franciska.

Milyen festő volt Heil Ferenc? Nem tudom megítélni. Mi, diákok, szerettük hallgatni, mikor a reneszánsz művészetről mesélt – meg azt is, hogy nem sietett nagyon, hogy beérjen óra elejére. Ma is előttem van, amint – fekete vizslájával, Pajtással – sétál a Kis-Duna part platánjai alatt.

Képet nem szívesen adott el, inkább magának, családjának tartotta, amit festett. Önálló kiállítása csak egyszer volt, az is a halála után, Pécsen. Talán Esztergom városa is rendezhetne neki egy kiállítást...

(Esztergom és Vidéke, 1998. június 11.)

Heil-Huba Ferenc: Női portré háromnegyed profilból, 1936

Heil-Huba Ferenc: Seregi Zsuzsanna portréja, 1954

H. I.

A KALAPÁCS MŰVÉSZETE

AZ „ESZTERGOM” TÁRCÁJA

Az Esztergomi Kereskedelmi és Iparbank egyik kirakatában körülbelül egy hónap óta apró dísz tárgyak láthatók. A legtöbb ember közömbösen halad el mellettük, más, ha egy pillanatig tekintetre is méltatja, pár lépéssel tovább már megfigyeli róluk és csak igen kevesen vannak, akik a tárgyakat megtekintve, azokban gyönyörködnek és kutatják eredetük körülményeit.

Lapunk egy alkalommal már felhívta rájuk a közfigyelmet, ámde egyesek bármily jóindulattal viseltesenek is a művész vagy alkotásai iránt, ha azok kellő megvilágításban nem állnak az érdeklődő előtt, pusztán a figyelem felhívása nem éri el célját. Már pedig ezen Esztergomban készült, esztergomi lakos által készített eredeti művek megérdemlik, hogy velük részletesebben is foglalkozzunk.

A kiállított dísz tárgyak eredeti ötvösmunkák, tehát nem öntvények, sem préselések, mint legtöbbször gondolják, akik egyszeri megtekintés után felületesen holmi olcsó vásári dolgokkal azonosítják.

Mi az ötvös munkája? Kalapács és százféle domborító vaspálca (bunzni) segítségével sima fémlemezről negatív rajz után domború alakokat, díszítményt kiverni, hogy a munka bevégezése után a kész tárgy pozitív képet mutasson. Rendkívüli tudást, nagy türelmet és roppant sok időt igényel egy-egy munka elkészülése, ha meggondoljuk, hogy munka közben csak negatív képet lát az ember maga előtt, hogy egy-egy erősebb ütés tönkretelheti az egész munkát és órák türelmes kalapácsütögetései után alakul csak ki egy-egy kis részlet az elgondolt műből.

Nagyon kevesen művelik ma már az ötvösségnek ezen ágát. Hogy is vesződnének ewel, mikor a mai sokszorosító-technika fejlettsége mellett egyszerű gipszmintáról igen tetszetős filigrán csecsebecséket lehet előállítani technikai kicsinyítés folytán, melyek a hozzá nem értők előtt talán sokkal becsesebbek, mint a valódi, hetek, hónapok türelmes munkájával elkészült művészi objektumok.

A középkor lelkiismeretes munkásainak, a tapasztalatokban és a kézügyességekben gazdag ötvösiparosoknak módszerét követi Hellebrand Béla volt főgimnáziumi rajztanár, az iparbanki kirakatban kiállított ötvösmunkák tervezője és elkészítője műveinek elkészítésekor, nem pedig az imént említett gipsztechnikát. Azoknak a középkori ötvösművészeknek követője ő, akiknek művei ma is csodálatba ejtenek. Minden egyes munka egy művészi elgondolásban egyedülálló, erővel és kifejezéssel teljes műremlék, amelyet leghivatottabb szakértők bíráltak meg és méltányoltak.

E sorok írójának nemrégiben alkalma nyílt az Orsz. M. Kir. Iparművészeti Iskola ötvöstanárával, Csajka Istvánnal beszélgetni Hellebrand műveiről. Az országos nevű professzor lelkesedéssel említette, hogy ezek a művek igen nagy értékűek, főleg abból a szempontból, hogy az anyagszerűség és a férfias erő belőlük úgy kisugárzik, ahogy a forgalomban levő és ismert jelenkori művek és másolataik egyikéből sem. Mint ahogy a festészetben a valódi freskótechnika éppen az erő kifejezésében különbözik más festményektől, úgy válik már csak kissé gyakorlottabb szem előtt is teljesen különállónak az anyagszerűség szemmel tartásával megkonstruált ötvösmunka a gipsz- és egyéb könnyű technika által előállított dísz tárgyak között. Az anyag sajátosságai szerint való tervezés pedig különösképpen isteni adománya művészünknek. Betekintés kész művei közé, vagy a legszebb tervekben kifoghatatlan vázlatkönyvébe, minden, művészet iránt fogékony lélekben a legnagyobb csodálatot és elismerést váltja ki.

Az Iparbank kirakatában levő művek csak halvány képét adják a művész gazdag tudásának és formakésztségének. Például – hogy csak legremekőbb darabjai egyikét említsem – az általa „Honfoglalás”-nak nevezett plakett, melyen a hét vezér alakja áll, oly

Hellebrand Béla: Szent István-érem, 1938

duzzadó erő kifejezésével hat, melynek párját csak a Székely Bertalan képein láthatjuk. Művészünk különben is nagyon szereti az ősmagyar motívumokat. Csattokra és óraláncdíszül tervezett nyilazó ősmagyar vitézei, a csodaszarvast űző Hunor és Magor, melyet most vesz munkába, bizonyára maradandó értékei lesznek iparművészetünknek.

Dekoratív munkái szintén csínnal és erővel teljesek. Gyűrűk, hajcsattok, nyakékek nemes dicsőítői az ezüst anyagának. Keresztjei merőben eredeti felfogással készültek. Sokszorosítva bizonyára hamar elterjednek a műértők körében.

Visszatérve a plakettekre, meg kell még említenem kedvenc témáját, a háborúból hazatérő csonka hőst, vagy a harcba induló katonát. Számos változatban dolgozta fel ezt a témát, mindegyiken eredeti magyar gondolattal. Mint már egyszer említettük, női alakjain a bényi magyar népviseletet népszerűsíti. A művek mind modernnek és mégis rajtuk van az igaz művészetet minden időben aktuálissá tevő vonás, melyből a szakértő egy pillanat alatt megérzi, igazi művészi darabbal, vagy pedig valamely műkedvelő pepecselésével van-e dolga?

A művészt Esztergomban kevesen ismerik. Nem is csoda. Egész napját dolgozószobájában tölti, melynek nyitott ablakából naphosszat hallatszik a szorgalmas kalapácsolás. Súlyos betegsége, melyen nemrégén átment, arra kényszerítette, hogy tanári állásáról lemondjon és nyugdíjazását kérje. Ezután egészen művészetének él. Esztergomban persze ebből vajmi nehezen lehet megélni. Kinek kell itt művészet magáért a művészetért, ki ad itt pénzt eredeti, komoly ötvösmunkáért, mikor cifra, tetszetős giccsekért adhat?

A fővárosban már örömdetesen figyelemre méltatják művészünkét. Lyka Károly, az Orsz. Képzőművészeti Főiskola igazgatója, a Művészet szerkesztője, legnevesebb műkritikusunk meleg hangú levélben üdvözölte őt kiállítása alkalmával.

Esztergom művelt közönsége önmagát becsülné meg, ha Hellebrand műveit ajánlaná olyan helyeken, ahol az igaz művészet iránt nemcsak a lelkesedés van meg, hanem az anyagi áldozatkészség is.

(Esztergom, 1920. szeptember 8.)

Hellebrand Béla plakettjei

Képzőművészet**A MŰVÉSZNÖVENDEKEK KIÁLLÍTÁSA (RÉSZLET)**

Az orsz. minta-rajziskola és rajztanár-képző intézet társasköre ezidén is kiállítást rendezett a növendékek szünidei munkáiból. Ez a fiók-műtárlat vasárnap nyílt meg és február hó 5-éig fog tartani. A művész-növendékek kiállításának művészi színvonala (mert erről is lehet ám szó) évről-évre emelkedik s örömmel konstatálhatjuk, hogy az aszfalt-szószba mártott akadémiai tanulmányfejek jóformán egészen kivesztek. Ehelyett sok eredeti és figyelemre méltó tehetség szárnypróbálgatását látjuk, itt-ott egy-egy kész művet, mely a műcsarnokban való első szereplésre is jogot ad, sőt már ott szerepelt is, habár

csak a statiszták között. De benn volt, és egy művész-növendéknek ez is dicsőség!

(...) A művészifjak kiállításában is dicséretes tevékenység nyomait látjuk. (...) Hidegh Béla, nevéhez illően, téli hangulatokat fest, még pedig jól. (...)

Ismételve elmondhatjuk, hogy a kis műtárlat színvonala nagyot emelkedett, és aki érdeklődik iránta, az Andrássy-úti mintarajziskola helyiségeiben nemcsak megnézheti, de olcsón vásárolhat is néhány műtárgyat.

(*Pesti Hírlap*, 1899. január 31.)

Hidegh Béla: *Esztergom*, 1930 körül

BALASSA MÁKINT IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI TÁRSASÁG

MŰVÉSZETI OSZTÁLYA

Osztályelnök: Hellebrand Béla

Tiszteltbíró: Vinczinger Ferenc

Titkár, elnökö: Hidegh Béla

Jegyző: v. Holló Kornél

Birálóbizottság: Bayer Ágost, Vinczinger Ferenc, Hellebrand Béla.

v. Holló Kornél

Rendes tagok:

Levélező tagok:

Képzőművészek

Képzőművészek

Bayer Ágost

Fuchs Hajnal

Haldeckeré Burtán Irén

Háber János

Vinczinger Ferenc

Keplinger Béla

Hellebrand Béla

Magyaróczy Irm

Hidegh Béla

Maksi Nelly Ny. ujjfalu

v. Holló Kornél

Nyergesi János

Kossol János

Olvacszy Mihály

Tipary Dezső Béla

Pirohala Irm

Heagy Iván Tata

Ifj. Vitál István

Zeneművészek

Zeneművészek:

Buchner Antal

Anner József

Hajnali Kálmán

Báncs György

Tiszteletbeli tagok:

Gerevich Tibor dr. Béla

Gr. István Béla

Jaschik Ágost

Vassary János

Zolt Mándor Ifj.

„BALASSA BÁLINT IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI TÁRSASÁG”

Esztergom ősi kultúrájának megfelelő ifjú Társaság mutatkozott be vasárnap a gimnázium dísztermében nagy és előkelő közönség előtt. Írók és művészek tömörültek egy társaságba, akik Balassa Bálint hős költő szellemének védnöksége alá helyezvén magukat, hogy a magyar irodalom és művészet szolgálatába álljanak, irodalmi és zenei költészetet és művészetet egyesítve kultiválják, fejlesszék.

Első fellépése a Társaságnak máris nagy jövő zálogát képezi. Id. Zsolt Nándor a zenéért lelkesedő és fáradhatatlan művésznek vezetésével az Esztergomi Zenekedvelők Köre Gounod *Faust* hatalmas erővel előadott nyitánya volt bevezetője a Társaság matinéjának. Dr. Lepold Antal prel.-kanonok elnök választékos megnyitóbeszédében vázolta a Társaság célját. Üdvözölte a M. Tudományos Akadémia, a Kisfaludy- és Petőfi Társaságok kiküldött illusztris tagját: Császár Elemér egyetemi tanárt és a megjelent előkelő társaságot. Császár Elemér Balassa Bálint, az esztergomi bástyafalakon elesett hős költő emlékét méltatta. Dr. Bányai Kornél, az esztergomi tábor irodalmi, tudós polgáriskolai tanára felolvasásában behatóan foglalkozott Balassa XVI. századi zengzetes költészetének szépségeivel. Dr. Gerevich Tibor ny. egyetemi tanár Szent Ferenc körül kifejlődött képzőművészetet méltatta, amely tetőpontját a jelen művészeinél érte el. Előadását vetített képekkel illusztrálta. Homor Imre, a Társaság költőfőtitkárának ismertető jelentését hallgatta nagy érdeklődéssel a közönség. Dr. Lepold Antal elnök javaslatára a tudományos szakosztály tiszteletbeli tagjai lettek: dr. Babura László, Bella Lajos, Császár Elemér, Dedek-Crescens Lajos, Forster Gyula báró, Hillebrand Jenő, Hóman Bálint, Kollányi Ferenc, dr. Lepold Antal, dr. Machovich Gyula, Möller István, Szegfű Gyula, dr. Trikál József, Túri Béla, dr. Walter Gyula. A szépirodalmi szakosztályba tb. tagokul: Babits Mihály, Gaál Mózes, Herczeg Ferenc és a művészeti szakosztályba dr. Gerevich Tibor, Gróf

István, Jaschik Álmos, Vaszary János, ifj. Zsolt Nándor választottak meg. A magas nivón álló megnyitó közgyűlés *Balassa szerelme* c. eredeti melodrámmal végződött, melynek szerzője Homor Imre, városunk költője, zenéjét pedig Büchner Antal, országos híru zeneszerzőnk, főszékesegyházi karnagy írta. Minden egyes előadást lelkes ovációval fogadott a hallgatóság, ami nemcsak az élvezetes előadásoknak szólt, hanem biztató is volt a Társaság további működésére.

• • •

A kiállításról a következőkben számolunk be: Esztergom művészei, mint a Balassa Bálint Irodalmi és Művészeti Társaság művészeti osztálya, összefogtak, hogy a város és vármegye részéről tanúságot tegyenek arról a készségről, melynek gyökerei az éltető erőt a helyi talajból szívták. Nem egyszerű seregszemléje ez a művészetekkel foglalkozóknak, nem beszámoló az elért eredményekről, hanem egy nagyjelentőségű kísérlet. Céltudatos program megnyilatkozásának első ténye, önmegismerés és megismertetés szándékával. A vízbehullott kő felvert gyűrűje gyanánt művészet iránti nevelés célzatával kíván hatni, a megmozdítandó tó, – a közönség minden rétegére. A mai forrongó művészeti irányok között nemcsak a nagyközönség, de a műértő is könnyen tévútra lel. A szerteszóródott egyéni törekvéseket az egységes vezetés erejével akarja megszilárdítani a társaság. – Nem a festőirányelvek egyöntetűsége, hanem csupán az egy helyhez kötöttség gondolata az összetartó kapocs. A társaság tagjai, amint azt a kiállítás élénken szemléltette, különböző irányokban haladnak. A szemlélő láthatta a naturalista, impresszionista és az expresszionista törekvéseket úgy, amint azok az egyes művészek nyelvén megnyilatkoznak. Részt vettek a festőművészeti csoportban: Bayer Ágoston nagy kollekcióval, kiemelkedő művei a *Hercegpálmás arcképe* és *Madonnája*. Olaszországi

tanulmányútja emlékei finom alkotások. Einczinger Ferenc, mint ultramodern mutatkozik be, elvont tárgyú képei hangos szín és hangsúlyozott vonallal szokatlanul újszerűnek hatnak. Az *Esztergomi séta* c. műve törekvéseit legvilágosabban sejteti. Jaschik Álmos grafikus és művészeti író, sorozatos illusztrációi külön-külön egy-egy gyöngyszemei a mély tudású művész alkotásainak. Muzeális értékű munkái között megcsodálták az *Ottó királyfi* meséskönyve részére készült színes rajzait. V. Holló Kornél képei közül *Erdőben* c. képe értékes mű, párás dunai képei finom munkák. Keplinger Gézáné klasszikus szépségű csendéletei a naturalista művész minden tudását tárják elénk. Maksay Nelli rézkarcaiban a grafikai vonalvezetés kiváló értőként jelentkezik. Hidegh Béla lágyan csengő diszkrét képei kedves, hangulatos művek. Nyergesi János színezett, erős tehetségre valló tusrajzai

bemutakozónak vannak szárna. Képei az őstehetség megnyilatkozásai. Ifj. Vitál István impresszionista törekvéseinél, különösen a *Hit* c. művében kiváló erejű. Pirchala Imre nagyszámú impresszionisztikus képei közül Sz. Tamás c. képe nagyszerű hatású. Magyarász Imre erőteljes aquarell- és pasztellképeivel szintén első ízben szerepel, – sokat ígérő tehetség. Hessky Iván finom aquarelljei a naturalizmus je-gyében mutatkoznak. Hellebrand Béla ötvösművész rajztanár nagy plasztikai tudással, az ősi magyaros ötvösművészet kovácsolt modorában előállított pompás anyag, forma és kivitel szempontjából előkelően nemes műtárgyakkal szerepel. V. Holló Kornél egyetlen szobrászművésze a társaságnak, kitűnő formaérzéssel alkotott, márványra éhes művekkel szerepel.

(*Esztergom és Vidéke*, 1926. december 16.)

Holló Kornél festménye

Dévényi Iván**HOLLÓ KORNÉL 1893–1969**

1969. november 21-én – hetvenhat esztendőskorában – elhunyt Esztergomban Holló (eredeti családi nevén: Holl) Kornél szobrászművész.

1893. november 11-én született Budapesten; a képzőművészeti főiskolán liptóújrú Stróbl Alajos növendéke volt. Végigharcolta az első világháborút; magas katonai kitüntetésekkel szerelt le. A 20-as években Esztergomban telepedett meg.

Főként kisplasztikákat és érmekeket mintázott; Lepold Antal művészeti író és Gerevich Tibor professzort ábrázoló érmét az esztergomi Keresztény Múzeum őrzi, *Anyá és gyermeke* című szobra – egyetlen köztérre került munkája – Esztergom egyik parkjában áll.

Holló Kornél alapító tagja volt az esztergomi Balassa Bálint Irodalmi és Művészeti Társaságnak, amelynek tevékenységében Babits, Bányai Kornél költő és Féja Géza is részt vett. Hollótól származott az a gondolat, hogy Esztergom városa állíttasson szobrot Balassa Bálintnak, az esztergomi bástyák alatt 1594-ben elesett katonaköltőnek. (A terv azután – hála Holló fáradhatatlanságának – meg is valósult; a Balassa-emlékmű – Dózsa-Farkas András alkotása – 1938-ban készült el.)

A felszabadulás után Holló a Magyar-Szovjet Művelődési Társaságban munkálkodott (a Társaság esztergomi szervezete egyik irányítójaként) és képzőművészeti szakkört vezetett. A sors kegyes volt hozzá, testileg is, szellemileg is friss maradt élete utolsó napjáig.

Az esztergomi belvárosi temetőben helyezték végső nyugalomra november 24-én Holló Kornélt; az esztergomi képzőművészek nesztörának gyászszertartásán az eltávozott szobrász és művészpédagógus sok-sok barátja, tisztelője és tanítványa jelent meg.

(*Művészet*, 1970(1)48.)

Holló Kornél: *Einczinger Ferenc*, 1940

Holló Kornél: *Einczinger Sándor*, 1940

Kaposi Endre HOLLÓ KORNÉL EMLÉKÉRE

1893-ban – 110 éve – született Budapesten. A Képzőművészeti Főiskolán lipótvári Stróbl Alajos növendéke volt. Az 1920-as évek elején telepedett le Esztergomban. Alapító tagja volt a Balassa Bálint Irodalmi és Művészeti Társaságnak. Főképpen kisplasztikákat és érmekeket készített, de városunkban három köztéri műve is látható. Az ő műve a Széchenyi téri 1848-as emlékmű Kossuth domborműve (1948), a Petőfi Sándor Általános Iskola falán 1973-ban elhelyezett *Petőfi-dombormű*, valamint a Szent István Strandfürdő parkjában álló *Anya és gyermeke* című kőszobor. Lepold Antalról és Gerevich Tiborról készített érmeit a Keresztény Múzeum őrzi.

1923-ban Fuchs Hajnalkával közös kiállítást rendezett a Kaszinóban. 1926-ban szerepelt a Balassa Társaság kiállításán, 1928-ban részt vett a városunkban megrendezett egyházművészeti kiállításon. 1955-ben ott voltak művei az esztergomi és Esztergom-vidéki festők és szobrászok tárlatán. 1969-ben hunyt el városunkban. Halála után egy évvel *Elhagyottan* című bronz kisplasztikája kiállításra került a Balassa Múzeumban megrendezett *A Komárom megyei művészet 25 éve* című tárlaton.

Haláláig aktív művészetpedagógiai munkát végzett.

(Esztergom és Vidéke, 2003. március 13.)

Holló Kornél: *Petőfi Sándor*, 1973 (Esztergom)

Holló Kornél:
Kossuth Lajos, 1948:
„Itt szállt meg
Kossuth Lajos 1848.
október 18-án.”
(Esztergom)

Hollóné Fuchs Nelly festményei

Cs. Nagy Lajos

KISKAPU A PARNASSZUSON

– Nézze, engem az esztergomi publikum nem ismer. Nem vagyok az a fajta, aki tud, vagy szeret tülekedni. Kiállításom még sosem volt Esztergomban, noha itt születtem, itt öregedtem meg. Lehet, ha kérném, rendeznének egy tárlatot. De nem igénylem, őszinte örömmel, biztatással tölt el, hogy az állam vásárol tőlem képeket. Néhány napja itt járt egy műkereskedő New Yorkból, majd egy milánói műtész kopogtatott – kerestek. Eddig egyetlen eladatlan képem sem hever az ARTEX külkereskedelmi vállalat raktárában...

Az ember azt hinné, már nem is Esztergom járdáit kopogtatja. Valamikor Városmajor-dűlőnek hívták a Dobogókő felé szökő utcasort. A ház előtt új, francia alagútszalus házak épülnek, ez sejteti, hogy a város határa nem ér véget a Széchenyi térel. A Munkácsy Mihály utca sarki házában lakik Holló Nelly, festőművész, Holló Kornél szobrászművész özvegye. „Valami rémlik, hogy festeget.” – mondta róla egy művész ismerősöm, amikor puhatoltam a művésznő címét. Évek óta motoszkált bennem a téma, amikor a Petőfi Iskola díszkerítésén felavatták Holló Kornél nagyszerű Petőfi-domborművét, valakitől hallottam a feleség hírét. A hatalmas műteremlakásban, néhány kép meghitt társaságában beszélgetünk Holló Nellyvel.

– Esztergomban születtem. Családom valamennyi tagja művész. Egyik testvérem iparművész, húgom, Fusch Hajnalka üvegfestő. Az első világháború éveiben mentem férjhez Holló Kornélhoz, aki Stróbl Alajos tanítványa volt az akadémián. Férjem az első háborúból sebesülten, idegbetegén jött haza. Akkor gondolni sem lehetett arra, hogy a szobrászattól éljen meg. Műtermünk nem volt, lakásunk is alig. Férjem nagyon nehezen gyógyult. Visszahúzódó, kedélybeteg emberré lett évekig. Szinte betegesen szerénnyé vált. A műterem hiányában jó részt csak kispasztikákat tudott készíteni...

– És hol vannak ezek a kispasztikák?

– A padláson. Becsomagoltam őket.

– Érzem, szívesen beszélne férjéről. Mégis kérem, a saját művészi fejlődéséről ejtsünk szót...

– Az első világháború éveiben tanultam Jaschik Álmos professzornál. Később Kontuly Béla magániskolájában igyekeztem elsajátítani a szakma csínját-bínját. Csak elragadtatással tudok beszélni ma is élő mesteremről. A legnagyobb magyar freskóista. Két éve Japánban volt nagy sikerű kiállítása, de félek, túl messzire vinne, ha most Kontuly világszerte ismert sikereiről beszélgetnénk. Néhány japán nyelvű katalógust tesz eléem az asztalra Holló Nelly. Karakteres életképek, csendéletek, portrék sorakoznak Kontuly legutóbbi kiállításának anyagából. Körülnézek a szobában, valamiféle hasonlatosságot vélek felfedezni a művésznő képeivel.

– Önkéntelenül is átveszi a mesterének technikáját az ember. A beállítás, színkeverés. Nézze, Kontuly-nál megjelenik egy szín, ezt variálja. Látja, a vörös mellett milyen jól mutat a sárga. Mi ragaszkodunk a valósághoz. A mai, modern festők csapkodnak. Nem ragaszkodnak a formákhoz. Erőszakos a színkezelésük. Én vigyázok arra, hogy harmónia legyen a képeimben.

– Nagyon sok motívumot látok, amely Kontuly-nál is szerepel.

– A hangszerekre gondol? A hangszer jó modell. Hangulatot, karaktert tud adni a képnek. Ha hegedűt, hárfát vagy éppen lantot lát egy képen, nem kelt-e valamiféle finom hangulatot magában?

– Említettük, hogy az ARTEX külkereskedelmi vállalatnak dolgozik. Úgy tudom, gyakran még a készítenő képek méretét is megszabják a kereskedők. Tudom, súlyos a szó: nem képgyártás ez?

– Ha így fogalmaz, megsért vele. Kétségtelen, hogy a piacra dolgozunk. A világpiacra. A műkereskedők pedig eladható képeket vásárolnak. Képzelve el például a milánói műkereskedőt, aki tetemes költséggel készíttetett világsszabványok szerinti képkereteket.

Most, ha én más méretű képet küldök neki, akkor a kiállításra új kereteket kell készítenie. Lehetséges

ez a távegyütműködés így? Aligha. Ami aggaszt, hogy képeim végső soron eltűnnek a „világűrben”, lehetetlen kinyomozni, hogy Tokióban, Dél-Amerikában – vagy bárhol a világon ki vásárolta meg az alkotásaimat.

– *Saját kedvtelésre nem fest?*

– Szeretnék. Nagyon kedvelem a tájképeket, de nem jut időm rá. Stílusomon már nem akarok változtatni. Látom, maga is célozgat a modernekre. Nézze, én a harmóniát vallom. Elhiszem, hogy a modern képek is szépek, de többségében róluk az a véleményem, hogy bátorsággal, nagydobberéssel nem lehet festeni. Ha elfogadjuk azt, hogy a vasesztergályozást meg kell tanulni, miért nem igaz ez a festészetben. Nézze, a drapériarajzolást évekig tanultam, hallatlanul nehéz. Most sem mondom, hogy tudok drapériát festeni. De nem vagyok hajlandó pancsolni a színekkel. Ha valaki meg akarja ismerni a képeimet, jöjjenek el, megmutatom. De kiállítást a jövőben sem óhajtok rendezni. Nem szeretem a feltűnést. Vallom, hogy a művész számára az újdonság kell. Szükséges, hogy a téma megrázza, elbolondítsa, megrészegetse az embert. Ha festek, szerelmesemmé válik a kompozíció. Napokig izgat, hogy e mellé a szín mellé mit tegyek, hogy kijöjjön a kontraszt. Sokszor elragad a munka, úgy érzem, „egyfutásban” kell megfestenem az egész képet. Foglalkoztat férjem emléke. Nagyon tehetséges ember volt. Kevesen tudják róla, hogy a strand-fürdőben lévő *Anya gyermekével* szobrot ő készítette. Méghozzá eredeti módon. Betonból falazta fel a szobrot, nagyon aprólékos munkával. A Széchenyi téren a Kossuth-plasztika is az ő munkája. Valahol a padláson sok plakettja van. Néhány napja még azt hittem, lejárt megyénkben a „felfedezések kora”. Tévedtem.

(*Dolgozók Lapja*, 1977. június 19.)

Hollóné Fuchs Nelly festménye

Hollóné Fuchs Nelly és Holló Kornél

KOMÁROMMEGYEI DOLGOZOK LAPJA Szerkesztőség,
Kaposi Endre urnak,
Tatabánya.

1976. december 29.-i b. lapjukban megatódva olvastam az engem nagyon közelről érintő "Emlékek és tanulmányok" c. cikkét. A cikkben felsorolt személyek szinte egytől-egyig baráti körünkbe tartoztak; különösképpen Zirczinger Ferenc és Zirczinger Sándor vendégszerető házához fűk sok-sok kedves emlék, ahol sokszor találkoztunk Babits Mihály kultúrnkkal is.

Miután a magam nevében nagyon megköszöntöm a szép megemlékezést a hajdani esztergomi művészekről és művészetbarátok tevékenységéről, kérem, engedje meg, hogy Holló Kornél szobrászművészről irtakat néhány mondattal kiegészítsem.

Holló Kornél 1945. után Esztergomban, a volt "Magyar Kímly" szálloda udvari helyiségében megszervezte a szobrász iskoláját, ahol miniszteri engedéllyel évenkénti keretűl vezetve, oktatta elméleti és gyakorlati uton a jelenkedőket, természetesen ingyen. Ezekről az évekről fényképeim is vannak, amelyeket az érdeklődőknek szívesen megmutatok. A Művész utolsó művét 1969. novemberében váratlanul bekövetkezett halála előtti heten leplezték le az Esztergomi Szerszámgépgyárban. A mű: B. Nagy Antal portréja, amiről a "Művészet" 1970. januári számában Dévényi Iván műkritikus emlékezett meg.

És ha már a régi Esztergom művészei között barangolunk, nem hallgatható el Homor Imre tanítóképzőintézet tanár, kultúró, újságíró tevékenysége, - valamint Hajnali Kálmán tanító neve sem, aki városunk zenekedvelőit gyűjtötte maga köré és vegyes korusa sok szép élménnyel ajándékozta meg Esztergom községét.

Ma Holló Kornél műtermében áll az én festőállványom, ahol ecsettel igyekszem hazánk valutabevételét növelni, az ARTEX útján külföldre szállított képeimmel.

Még egyszer köszönet a cikkírónak, hogy megemlékezett az elfelejtett Esztergomról.

Esztergom, 1977. február hó 10.-én.

Üdvözléttel:
Holló Nelly
/Holló Nelly/
festőművész.

Jaschik Álmos könyve

Jaschik Álmos: Mécs László: *Bolond Istók bábszínháza*, címlap, 1932

Jaschik Álmos plakátja, 1917

Jaschik Álmos: *A csudaszarvas*, címlap, 1926

A DESSAUI BAUHAUS MINTÁJÁRA JASCHIK ÁLMOS IPARMŰVÉSZ-TANÁR SZENTTAMÁSON MŰVÉSZTELEPET FOG LÉTESÍTENI

Nagyszerű terv megoldásán fáradozik Jaschik Álmós, a kiváló ipar- és festőművész tanár, aki a Szenttamás-hegyen a dessaui híres Bauhaus mintájára egy művésztelepet kíván létesíteni. Nem festőiskoláról van szó, hanem olyan művésztelepről, amelyben kizárólag csak a gyakorlati művészet fog érvényesülni.

Jaschik Álmós tanár a mielőbbi megoldásra kerülő tervéről bővebb nyilatkozatot tett, de egyelőre még csak körvonalakban ismertette tervét, amely Esztergomban nemcsak művészeti szempontból lesz nagyjelentőségű, hanem az ipar és kereskedelem, az idegenforgalom és a fürdő- és nyaralóváros szempontjából is. Ez a terv még azért is a legnagyobb érdeklődésre és támogatásra érdemes, mert a terv megvalósításával egyúttal megoldódik a Szenttamás-hegy rendezése is. Nem kell külön hangsúlyoznunk, hogy a művésztelep terveivel egyetemben Szenttamás rendezése a város díszére és kitűnő rendeltetésre fog válni.

A létesítendő művésztelep, helyesebben a művészeti műhelytelep, teljesen gyakorlati célokra létesül és produktív irányban fog munkálkodni. Magában foglalja az építészet, a kereskedelem, a grafika, a festészet, a divattervezés, a fa és textilipar művészeti és gyakorlati szempontból értékes követel-

ményeit, amelyeknek tekintetbe vételével vezeti majd Jaschik Álmós iparművésztanár a műhelytelepet. Tehát nem kizárólagos festészetről, festőművészkedésről van szó, hanem a gyakorlati élet szükségleteinek művészi és produktív kiviteléről. Így azután nem is beszélhetünk erről a tervről, mint luxusról, hanem teljesen üzleti alapon vett művészeti termelésről, nemcsak a magyar ipar, hanem Esztergom javára is.

A tervnek egy másik nagy jelentősége is van. A művésztelep, illetőleg a művészeti műhelytelep megteremtése után Szenttamás iparos ifjúsága, fiúk és leányok vegyesen, ezenkívül mindazok, akik a műhelyiskolába kíváncsiak, szakszerű kiképzésen kívül kiváló életpályát is találnak. A női ipari kiképzésre különösképpen nagy gondot fog a művésztelep vezetősége fordítani.

Természetesen először a művésztelep alapjainak megteremtése az első lépés, azután majd fokozatos fejlődéssel ki fog alakulni az a kép, amelyet a tervről várnak. A város a legnagyobb megértéssel támogatja az ügyet és az állam is azon lesz, hogy a megalapítás mielőbb megtörténjék. A bővítés azután majd évről-évre mindig nagyobb tért fog hódítani.

(Esztergom és Vidéke, 1929. július 7)

VÁLASZUL EGY ÜZENETRE

SÁROSPATAK, 1933. AUG. 3.

Az *Esztergom és Vidéke* múlt hó 59. száma lekötelező kedvességgel közölte olvasóival, hogy az idei nyarat – Esztergom helyett – Sárospatakon töltöm tanítványaimmal. Üzenetül hozzáfűzte, hogy „ám tegyenek egy-egy kirándulást az ország érdekes városaiba, de azért tekintsék Esztergomot mégis úgy, hogy ide visszatérnek.”

Az üzenet a nyilvánosság előtt hangzott el, illő tehát, hogy arra én is a nyilvánosság előtt válaszoljak.

Annak, hogy az idén Patakra esett választásom, két tárgyi és egy személyi oka volt. Tárgyi okaim egyike maga Sárospatak, úgy, amint van, az ő megkapó sok rajzi szépségével és szinte kimeríthetetlennek ígérkező témagazdagságával. Vérteli grafikus álmában

Jaschik Álmós:
Ahol a mesék születnek

Jaschik Álmós:
Angyal a város felett

Jaschik Álmós:
*Csongor és Tünde,
díszletterv, 1937*

Jaskich Álmós: Őnarcképmontázs

Jaskich Álmós: Jézus megkísértése I., 1931

sem járhat ennél érdekesebb és változatosabb tanulmányi terepen. Amikor két év előtt, felsőmagyarországi kóborlásaink alkalmával idevetődtünk, már megfogant bennem az a szándék, hogy valamelyik nyáron idehozom tanítványaimat, ebbe az aranyos hangulatú, öreg városkába. (Helyesebben: „nagy-község”-be.)

A második tárgyi okom elhelyezkedésünknek kivételes lehetősége folytán állott elő akkor, amikor az ősi Rákóczi-kastélyban, a Windisch-Graetz hercegi család bűbájos, szépséges otthonában találtunk kényelmes hajlékra.

De a döntő ok végül mégis a személyi volt. Felvidéki embernek, különösen nekem, sárosinak, annyira szívéhez nőtt valamije a Felvidék, hogy

bizony nehezen tud ellent állani egy kínálkozó lehetőségnek, amely tizenöt év óta visszavágyott szülőföldjének legalább is a közelébe hozza.

Én szívből megszerettem Esztergomot és szeretem ma is. Meleg érzéssel gondolok vissza innen is az értékes munkanapokra. Elképzelni sem tudom, hogy iskolámmal oda továbbra is vissza-vissza ne térjek és valaha is lemondjak arról az álmomról, hogy fönt a Szenttamáson, egy állandó jellegű internátusos, iparművészeti műhelyiskola létesüljön, de viszont, ahogy az igazhitű töröknek is csak egy Mekkája, a felvidéki magyarnak is csak egy Felvidéke van. Ahová a szíve néha-néha hazajár.

(Esztergom és Vidéke, 1933. augusztus 15.)

Kaposi Endre

JASCHIK ÁLMOS ÉS ESZTERGOM

Esztergomi „repülés”, 1932. július

Jaschik Álmós – akit a Balassa Bálint Társaság megalakulásakor a tiszteletbeli tagok között találunk – 1885. január 5-én született Bártfán. Művészeti tanulmányait a Mintarajziskolában és Rajztanárképzőben végezte. Elsősorban grafikusként működött. Önálló kompozíciókon kívül főként illusztráció-készítéssel, betűtervezéssel, díszlet- és jelmeztervezéssel foglalkozott, de az ő munkája volt az első magyar rajzfilm is (ez sajnos, 1944-ben megsemmisült). Eleinte a szecesszió hatása alatt állt, ahogy Petőfi- és Ady-illusztrációi jelzik; később azonban a konstruktivizmus és a szimbolizmus szellemében alkotott. 1907–1920 között művészi munkássága mellett a Székesfővárosi Iparrajziskola tanára volt. A Tanácsköztársaság idején az iskolai direktórium tagja lett, ezért a kommun bukása után megfosztották állásától. Ezt követően haladó szellemű magániskolát indított, mely néhány év alatt műhelyé

nőtte ki magát. 1935-től a Nemzeti Színház díszlettervezője volt. Jelentős szakirodalmi munkásságot fejtett ki. 1950. szeptember 12-én hunyt el Budapesten.

Rabinovszky Máriusz az 1925-ös növendékiállítás alkalmával figyelt fel Jaschik iskolájára, és ettől kezdve a szaksajtó rendszeresen figyelemmel kísérte tematikus kiállításait, melyek a növendékek egy-egy gyakorlati feladat megoldására irányuló erőfeszítéseiről adtak számot.

Jaschik Álmós neve az *Esztergom és Vidéke* című helyi lapban azonban már előbb felbukkan. A lap 1924. szeptember 28-i – vasárnapi – számában egy *Művészek Esztergomban* címmel megjelent cikk felsorolja a közelmúlt évtizedek Esztergomban megfordult képzőművészeit, és utolsóként említést tesz a Jaschik-féle festőiskoláról, amely hónapokon keresztül dolgozott a városban.

A lap 1926. december 16-i száma A *Balassa Bálint Irodalmi és Művészeti Társaság bemutatkozása* cím alatt méltatja a Társaság festőművészeti csoportjának tárlatát. A résztvevők között említi Jaschik Álmós grafikust és művészeti író is, kinek „...illusztrációi külön egy-egy gyöngyszemei a mélytudású művész alkotásainak”

Jaschik 1926-ban cikket közölt a *Magyar Iparművészet* című lapban *Esztergom népművészete* címmel. A cikkben bejelenti, hogy: „Idei munkaprogramunknak – az eddigiekkel szemben – az adott némileg újszerűbb jelleget, hogy Esztergom város megbízásából a stílustörténetileg jellegzetesebb épületeket és városrészeket kellett felgyűjtenünk.” Az írás számos figyelemreméltó megállapításából itt csak egyet idézünk: „... azok a név szerint egyébként közismert helyek, ahol eddig megfordultunk, műtörténeti, népművészeti és néprajzi tekintetben nemegyszer a legnagyobb meglepetésekkel szolgáltak. Ilyen meglepetés volt számunkra idei munka-nyarunk színhelye, Esztergom is. Ezt a meglepetést a legtöbb esetben az fokozta csodálatát, hogy ez a turisztikailag

agyonlátogatott és muzeális hírességeiről közismert város mekkora sorát rejtegeti olyan emlékeknek, amelyek műtörténeti érték tekintetében mögötte állnak ugyan a Bakócz-kápolnának, a bizánci xilotékának, vagy Mátyás király Kálváriájának, de a ma és a jövő eleven művészete szempontjából emezeknél termékenyítőbb és sarkalóbb hatásokat sugároznak ki magukból! A szenttamási kálvária négy stációjának primitív agyagrelifjei és a Golgota-csoport három barokk szobra például a maguk nemében olyan stílus-emlékek, amelyek mindenki számára, akit a véletlen odavezetett s hozzá szeme és szíve van, felejtethetetlen művészi élményekké váltak.”

Jaschik Álmós iskolája országos hírnévre elsősorban szcenikai munkásságával tett szert. A Rabinovszky által is méltatott 1925-ös növendékkiállítás alkalmával ismerkedett meg Jaschik a Németországban tanult fiatal színházi rendezővel: Németh Antallal, aki a szabadiskolában később éveken át díszlettervezést és díszlettörténetet adott elő. Németh Antal a Szegedi Városi Színház rendezője lett, és az általa ott színrevitt tizenkét darab díszlet- és jelmezterveit a Jaschik iskola készítette. Palasovszky Ödön 1926 őszén ezt írta a *Színház és Film* című lapban: „... egész nyáron folyt a lelkes, lázas munka Jaschik Álmós esztergomi kis művésztelepén, melyet Németh Antal többször is felkeresett, hogy rendezői szempontból átnézzék és korrigálja a terveket. És a szezon kezdetére együtt van egy szép kiállításra való anyag: 15 makett, és több mint száz díszlet- és kosztümterv.”

Jaschik és iskolája nélkül Németh Antal aligha tudta volna megvalósítani avantgárd rendezői elképzeléseit. A munkakapcsolat intenzitásának jó példája az a levél, amit Németh Antal 1929. június 16-án írt Jaschiknak Berlinből: „... Azt hiszem igen szép kiállítási anyag lesz. Év közben természetesen egy sor olyan feladat fog adódni, amikről ma még sejtelnem sincs. Ezek 100%-kal megnövelik majd a materiát, úgy, hogy Pesten, a szezon vége felé gyönyörű kis kiállítást rendezhetünk. Én a szegedi kiállítást szeptember 1-re gondolom! Készen lesz az anyag, mit gondolsz? Július elején még Pesten találalak benneteket? Mikor utaztok nyaralni? Ha már Esztergomban lennétek, én Győrben kiszállnék és

Esztergomon keresztül utaznék haza, hogy megtekintsem a munkákat. . . Hallatlanul érdekel, alig várom már, hogy lássam a terveket...”

Az 1929-es esztendő sok jót ígér. Lyka Károly a Magyar Művészet azévi 6. számában az Esztergom művészete és a hercegprímási képtár című cikkében ezt írja: „Észrevétlenül, magától, minden ceremónia nélkül alakult ki Esztergomban egy miniatűr művésztelep . . . Néhány év óta Jaschik Álmós működik a vakációs hónapokban a . . . városban.” Az Esztergom és Vidéke július 4-i száma a város tudomására hozza, hogy: „Az idei nyaralásra Jaschik Álmós iparművész tanár is Esztergomba érkezett és tizenkét művésznevvel a volt vízivárosi gyógyszerár helyiségében telepedett meg.” A lap július 7-i száma azonban már ennél lényegesen nagyobb szenzációt tesz közzé. Íme a cím: „A desszau Bauhaus mintájára Jaschik Álmós iparművésztanár Szenttamáson művésztelepet fog létesíteni.” A cikkből megtudjuk, hogy „Nem főiskoláról van szó, hanem olyan művésztelepről, amelyben kizárólag csak a gyakorlati művészet fog érvényesülni. . . a terv megvalósításával egyúttal megoldódik a Szenttamás-hegy rendezése is. . . a művészeti műhelytelep teljesen gyakorlati célokra létesül és produktív irányban fog munkálkodni . . . megteremtése után Szenttamás iparos ifjúsága, fiúk és lányok vegyesen, ezenkívül mindazok, akik a műhelyiskolába kíváncsiaknak szakszerű képzésen kívül kiváló életpályát is találnak.”

A szép elképzelés anyagi alapjainak megteremtése természetesen nem sikerülhetett. Jaschik és Esztergom kapcsolatai rohamosan lazultak, és utolsó nyomai az *Esztergom és Vidéke* 1930. július 13-i és december 25-i számában lelhetők fel. Az előbbi *Művészek Esztergomban* cím alatt arról tudósít, hogy: „Einczinger Sándor szőlőjében csütörtökön il-lusztris művészársaság találkozott.” A felsoroltak között van Jaschik és felesége is. – Az utóbbi pedig egy kis hír arról, hogy karácsonyra elkészült a Buzárovics Nyomdában a Jaschik Álmós által tervezett „Esztergomi irka”.

(Esztergom Évlapjai, 1983. 260–262.)

Kaán János: Szent Adalbert

Gedeon Endre

KAÁN JÁNOS 1829–1912

A régi tanárvilágnak egyik tipikus képviselőjét, városszerte közbecsülésben és tiszteletben álló agg kollégánkat veszítettük el ez évben, ki az átlagos emberi kort messze túlhaladó életével és fáradhatlan munkakedvével felülemelkedett a megszokott színvonalon.

Ha nem tekintenők is az életéhez fűződő eredményeket, a 43 éven át odaadással teljesített kötelesség magában elegendő enne, hogy emlékének szerény néhány sort szenteljünk s tisztelettel mondjuk az utolsó istenhozzádot annak, ki a tanári rögös pályát oly hosszú ideig járta.

Elhunyt kollégánk azonban több volt, mint az ifúság önzetlen vezetője és mestere, vezette és tanította polgártársait is. Míg az iskolában a hosszú gyakorlatból leszűrődött helyes módszerével oktatta a gondjaira bízottakat, kint az életben a gyakorlati boldogulás útját egyengette.

Kevés emberben található fel azon önzetlenség, mellyel Kaán polgártársainak javát munkálta; nemcsak iskolai munkájáért nem várt más jutalmat, mint a jól végezett kötelesség tudatát, hanem közéleti tevékenységében is megelégedett azzal. Már mint fiatalember – amikor még egészen más célok után küzdött, mint ahová eljutott – önként felajánlotta tudását és több egyesületben ingyen tanított. Magával hozta e buzgalmát a tanári pályára is. Mint reáliskolai tanár sokáig végezett oly munkát is, ami kötelessége nem volt, vagy mi haszna volt, ha az esztergomi gazdák és iparosok helyzete javult, mégis sokat fáradott ezért, az elismerésen kívül jutalmat nem nyert; de szerénysége nem is vágyott többre.

Jelleméből több vonást bemutatnunk – úgy hiszem – felesleges, mert akiben a munka szeretete és az önzetlenség ily mértékben volt meg, az bizonyára rászorgált annyi, ha nem több elismerésre, amennyiben Kaánnak része volt.

Nem készült tanárnak, művészi vágyai voltak, de mihelyt sorsa azzá tette, elkövetett mindent, hogy

szakterületeiben magát minél tökéletesebbé tegye. Tanulmányainak eredményét számos kisebb cikkén kívül a *Támaszok és oszlopok* és *Tanulmány egyenes és görbevonalú zárt idomokról* című két munkájában hagyta hátra.

Elismeréssel adóztak neki még életében a társadalom minden rétege, s ha mi, kollégái, az őszinte szereteten kívül mással nem tüntethettük is ki, most, hogy az utolsó üdvözlőnköt nyújtjuk neki, élésszük fel emlékezetét.

• • •

Kaán János, módos tolnamegyei szülők gyermeke, 1829-ben született Budapesten, szüleit már nagyon korán, három éves korában elveszítette és atyai nagybátyjának, egy gazdag bécsi bankárnak gyámsága alá jutott. Így került egész fiatalon Bécsbe, hol nagybátyja gondos nevelésben részesítette. Az éleleszü gyermek szép eredménnyel végzi tanulmányait, de már ekkor ébredező hajlama a szépművészetek, különösen a festészet felé vonzották. Reáliskolai tanulmányainak végeztével művészi pályára akar lépni, de nagybátyjának más tervei vannak és öccsét a Polytechnikumra íratja be, hol a művészi babérok után vágyódó fiatalember a kereskedelmi pályára készül. Engedett nagybátyja akaratának, elvégezte a kétéves tanfolyamot, de a végleges pályaválasztás előtt ideális lelkülete visszariadt attól, hogy egész életét az üzleti könyvek mellett töltsse és nagybátyja minden rábeszélésével dacolva, nem vállal állást, hanem követve hajlamát: festőnövendék lesz.

De az 1848-iki politikai események és a márciusi bécsi zavargások hosszabb időre megszakítják pályáját. Ott találjuk őt a tüntető tömeg között, majd midőn Windischgrätz rendet teremt Bécsben, menekülni kénytelen. Fuvaros kocsisnak öltözve, sikerül elmenekülnie és Schwechäten, Haimburgon keresztül Pestre jut, hol több bécsi menekült verődik össze, kik egy külön légió szervezését tervezik. Közöttük találjuk Kaánt is, ki egy ideig szolgálja a magyar szabadság

ügyét, majd – a légjő feloszlása után – Törökbálintra, ahol családja birtoka volt, vonul vissza. Itten, elvonulva az eseményektől, gazdálkodással és festészettel töltve idejét, várja be a viharos idők elvonulását.

A 48–49-iki események súlyosan érintették Kaán Jánost. Nemcsak az idegen légjőben való részvétele nyugtalanította, hanem anyagi romlását is maga után vonta. Az első bajt ugyan sikeresen elhárította a törökbálinti előljáróság egy hivatalos bizonyítványa, melyben az előljáró – ki maga is részt vett a forradalomban – igazolta, hogy Kaán az egész idő alatt Törökbálinton tartózkodott; annál súlyosabban nehezedett azonban a fiatalemberre az anyagi romlás. A gyakori beszállásolás, a sok előfogat, melyet a birtokosok jóbarátnak és ellenségnek egyaránt kénytelenek voltak nyújtani, arra kényszerítették a Kaán családot, hogy birtokukat eladják. A vételárat Kossuth-bankóban kapják meg rövid idővel a világosi katasztrófa előtt; így a nemrég még tehetős emberek hamarosan vagyontalanul állanak.

Alig kezd ébredezni a szabadságharcz leverését követő dermedésből az ország, Kaán Jánost, ki veszthette vagyonát, de megtartotta művészi ábrándjait, újra Pesten találjuk, ahol 1851-ben a pesti első magyar képzőművészetek akadémiáján Marastoni növendéke.

Közel egy esztendeig tartózkodik Pesten és portrait festéssel tartja fönn magát. Egy esztendő elteltével Bécsben találjuk Waldmüller festőművész oldalán, ahol szorgalmával és tehetségével a legnagyobb mértékben kivívta mesterének elismerését. Az volt a célja, hogy Bécs után felkeresi Münchent, Parist, Rómát, de e szép tervek elérhetetlen ábrándképek maradtak. Nem tudni bizonyosan miért, 1853-ban újra Pesten van, ahol 1857-ig tartózkodik, amikor elfoglalja az akkor megnyílt esztergomi alreáliskola rajztanári állását.

Ezen időben Kaán nemcsak mint arcképfestő lesz mind szélesebb körben ismeretessé, hanem keresett tanerő is. 1853–1857. öt nevelőintézetben, iskolában tanítja a szabadkézi rajzot, festészetet és a geometriát, noha ekkor még távolról sem sejtette igazi hivatását, még mindig művészi babérok után vágyakozott, nem pedig egy nyugalmas, de nagy

nevet nem ígérő kathedra után. Egy véletlen esemény azonban tanárrá teszi.

1857-ben megbízták, hogy egyik budapesti fogház számára oltárképet fessen. A hatalmas méretű oltárkép felavatásán megjelent dr. Haas Mihály, az iskolai ügyek akkori teljhatalmú intézője is, akinek tetszését annyira megnyerte a fiatal festő műve, hogy másnap magához hívatta. Nagy volt Kaánnak, a ki azon hitben ment a hatalmas úrhoz, hogy talán arckép rendelésben lesz része, a csodálkozása, midőn Haas felajánlotta neki az esztergomi reáliskola rajztanári állását. Első pillanatban határozni nem tudott. Nem akarta sem megbántani jóakaróját, de művészi terveitől sem tudott egykönnyen megválni. Gondolkozási időt kért, melynek elteltével elfogadta a felajánlott állást. Elhatározása nem lehetett könnyű, hiszen, választania kellett eddigi vágyai, ábrándjai s egy semmi mással, mint biztos megélhetéssel kecsegtető pálya között. Mi folyhatott be döntőleg elhatározására?! Talán nagyon is gyenge anyagi viszonyai, vagy talán a családalapítás vágya, mert ekkor Kaán már jegyben járt leendő nejevel.

Átesett a döntő lépésen. A művészpályát felváltotta a tanárkodás, de ideáлизmusát és energiáját megtartotta ezutánra is, mert azok közül való volt, akik nem pusztán a megélhetésért tanítanak, hanem akiket az ifjú lélek őszinte szeretete késztet kötelességükön túli munkásságra.

Dr. Haas közbenjárására magánúton még ugyanazon évben az alreáliskolákra képesítést szerzett és szeptember 3-án megérkezett új hazájába: Esztergomba, mint teljesen ismeretlen, hogy szakadatlan tevékenységével és a köznek szentelt munkásságával közszeretetet és elismerést vívjon ki nevének. Midőn Kaán 1857-ben az újonnan megnyílt reáliskolában állását elfoglalta, az intézet még nagyon is szerény keretek között mozgott, mindössze két osztálya volt, így a tanárok nem nagy óraszámmal voltak megterhelve, oly annyira, hogy Kaán a tanügy iránti buzgalmából önként magára vállalta a rajztanítását az elemi iskola IV. osztályában is. 1860-ban a III. osztállyal, 1873-ban pedig a IV-kel bővül az iskola. Az óraszám most már teljessé vált, úgy, hogy Kaán a 16 éven át viselt önkéntes terhétől szabadulni óhajt. De buzgalmának az lett

a következménye, hogy az iskolafenntartó kötelezetteknek vélte őt arra, hogy az elemi iskola rajzoktatását is ellássa. Csak hosszabb bizonyítgatás és utánjárással tudott Kaán az elemi iskolától megszabadulni.

Ez időtől kezdve tanári munkásságát a helybeli szent Benedek-rendi főgimnázium és a reáliskola között osztotta meg. 1857-től 1880-ig tanítja a rajzot a gimnáziumban; ekkor innen is visszavonul és nyugalmamba vonultáig csak a reáliskolát és a vasárnapi iparos-tanonciskolát tartja meg. 1869-től hosszabb ideig az intézet vezetését is kezében tartja, mint igazgató-tanár. Fiatalos lelkesüléssel, soha nem csökkenő energiával szolgálja a tanügyet 43 esztendeig, amikor 1900-ban, szellemi és testi erejének még mindig birtokában, nyugalmamba vonul.

Pályáját azonban korántsem vázolnánk, ha megfellebbeznénk az iskolán kívül kifejtett tevékenységéről. Iskolai és más közéleti munkássága mellett mindig talál időt, hogy elővegye festő-ecsetjét. Nem kicsinylendők azon eredmények sem, melyeket e téren elért, de nagyobb siker koronázta azon munkáját, mely városának anyagi felvirágoztatására irányult. Kereskedelmi ismereteinek, melyeket a bécsi Polytechnikumon szerzett, mostan veszi hasznát.

Az esztergomi iparosok nyomasztó helyzete arra indította, hogy 1868-ban „Ipar és kölcsönösen segélyező egyletet” alapítson, melyben célul tűzte ki a megszorult iparosok segélyezését és az egylet tagjainak továbbképzését. Esméje, mely széles körben talált visszhangra, hamarosan átlépte a tervezett keretet, 1871-ben „Ipar- és segélyegylet”-té, 1872-ben pedig „Kereskedelmi és iparbank”-ká alakult át. Nemcsak az alapításban bizonyult jeles szervezőnek, hanem hosszú évek során át mint a fenti pénzügyintézet igazgatója, jó

vezetőnek is bizonyult, ki virágzóvá és jó hírnévűvé tette az intézetet.

Az „Ipar- és kereskedelmi bank”-on kívül az „Esztergomi borászat” is Kaánnak köszöni létezését. 1878-ban Trefort Ágoston akkori földművelési miniszter bízta meg őt azzal, hogy kövessen el mindent egy pinczeszövetkezet alakítására. Jóllehet az eszme sokaknak tetszett, mégis nagy munkába került a szervezés finanszírozásának legyőzése. Végre is sikerült a nehézségek elhárítása és Kaán egy második gazdasági tényezővel ajándékozta meg városát.

Szakadatlan, a közjóra irányuló tevékenységben folyt le Kaán élete¹, melyből, hogy harmóniája teljes legyen, nem hiányzott a siker, az elismerés sem. 1883-ban polgártársai királyi kitüntetését kérelmezik, melynek eredményeképp 1886-ban a király a Ferencz József-renddel tünteti ki városunk szerény munkástagját. Negyvenéves tanári jubileumát pedig ünnepnapnak tekintette a közönség minden rétege.

1900-ban 43 évi tanárság után megvállik a szolgálatból és közbecsülésben élvezi az önzetlen munkában töltött hosszú élete megérdemelt jutalmát. Az iskola, melynek energiája javát szentelte, nyolc osztályúvá fejlődött, az általa alapított Iparbank előkelő helyet vívott ki a vidéki pénzügyintézetek között, a „Borászat” is virágzott, így Kaán elérte azt, a mi oly keveseknek adatott: nyugodalmas öregkorában élvezhette alkotásai virágzásának örömét.

Meghalt 1912. március 22-én.

(Az esztergomi államilag segélyezett községi főreáliskola értesítője az intézet fennállásának 55-ik évéről, 1911–1912.)

Esztergom, 1912. Hunnia Könyvnyomda.

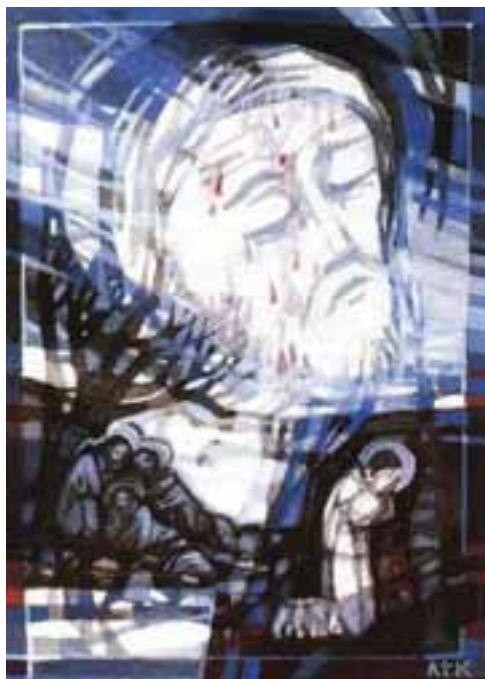
1 Az említettekén kívül 1869-től az iskolaszék tagja, 1870-től városi képviselő. Érdemei vannak a kisdudóv és a „Csavargózós társaság” megalapításában. 1881-ben mint phyloxera-biztos működött.

Kákonyi Asztrik: A Szent Borbála bányásztemplom falképe (Dorog)

Kákonyi Asztrik

Kákonyi Asztrik: Krisztus

Kákonyi Asztrik: Keresztvitel

Szeifert Ferenc**KÁKONYI ASZTRIK 60 ÉVES**

Hans Urs von Balthasar írja egy helyütt, hogy a nagy művészek intuitív módon megsejtve, előre jelzik művészetükkel azt, amit a teológusok tudományos műveikben csak utólag foglalnak össze. Ezt tapasztalhatták azok, akik 1962. október 11-én, a II. Vatikáni Zsinat megnyitásának napján összegyűltek Pilis-szentléleken. Az addig nem látott stílusban kifestett és megújított templomban a jelenlevők valamilyen módon érezték az esemény rendkívüliségét, de igazi jelentősége csak a Zsinat nyomán vált tudatossá mindannyiunkban. A művész, aki a Lélek kiadásának, az egyház megújulásának gazdagságát előre megfestette, a ferences Kákonyi Asztrik volt. Ma, a Zsinat megnyitása után 22 évvel, amikor Kákonyi Asztrik betöltötte 60. évét és több mint harminc templomot újított meg teljesen s vagy hatvanat részben, érdemes keresnünk, honnan indult el, mik az eredői művészetének.

Az eredeti nevén Kákonyi Imre Kalocsán született 1923. augusztus 12-én földműves szülők gyermekeként. A nyolc testvér között ő volt a hetedik. Testvéreinek szinte mindegyikében volt valamilyen művészi irányú érdeklődés, és azt alkotó módon gyakorolták is. A legidősebb testvér, Teréz szerzetbe lépett. Apáca nevén Kákonyi Konstantina már a háború előtt ismert volt mint egyházművész. Közközen forogtak például a Szent Margitról és Kisboldogasszonyról szóló, népi és keleti motívumokat felhasználó képeskönyvei. (Ma, mint elismert egyházművész az Egyesült Államokban él.) Bátyja, Kákonyi István, szintén sokoldalú képzőművész, számos eredeti alkotása – festmények, szobrok, domborművek – díszíti templomainkat is. Az ő hatásuk, útmutatásuk, segítségük valamiképp hatást gyakorolt az ifjabb testvér művészetére és életére. Akárcsak az a nyolc gimnáziumi év, amit a kalocsai jezsuitáknál töltött. Ezt bizonyítja, hogy mint gimnazista lép a jezsuita novíciusok közé, de betegsége miatt nem lehetett a rend tagja. Az ifjúkorban átélt súlyos betegség, egy életveszélyes bal eset a szenvedés oly nehéz útjára vezették, melyeket

kívülálló föl nem mérhet, de amelyek nélkül – úgy látszik – nagy ember s ebből következőleg nagy művész sem igen lehet senki. Érettségi után – mivel a családban már két festőművész is van – építészeti főiskolára jelentkezik. De itt csak másfél évet tölt, közben jön a háború, a megrendítő élmények, s az egész országot ért megrázkódtatások után – mint akkor annyi magyar fiatal – az örök értékek szolgálatát vállalja, ezúttal a ferences rendben. Ekkor kapja az Asztrik nevet, melyet később képei szignálásánál is használ.

1949. október 4-én, Assisi Szent Ferenc ünnepén teszi le a papi fogadalmat. 1951-ben szentelik pappá, teológiai tanulmányait a budapesti Hittudományi Akadémián fejezi be, szentírástudományból doktorál. A következő meghatározó hely és környezet: Esztergom. Az akkor még ott működő rendi teológiai főiskolán tanít nemcsak szentírástudományt, hanem pszichológiát, művészettörténetet és aszketikát is. Az itteni közösség is segíti, hogy a kor teológiai, egyházi és emberi problémáit egyre alaposabban vizsgálhassa. Tanári munkája mellett soha nem hagyta abba az egyházművészettel való foglalkozást. Ez különben nem ritka jelenség az ötvenes-hatvanas évek magyar katolikus egyházában. Egész sereg pap érzett magában indítást arra, hogy egyházművészettel foglalkozzon. Az esztergomi Ferences Kollégiumban is volt még egy pap-festő, jó barát, a Kontuly-tanítvány Forró Kamill. Kákonyi Asztrik azonban inkább csak magának festett, új utakon járt, amelyet a legtöbben nem értettek vagy nem értékelték. Hiszen a hivatalos művészetkritika is dekadensnek nyilvánította a modern törekvéseket, és a magyar katolikus közvéleményben is csak torzképek éltek róla. Kákonyi Asztrik viszont kitűnően ismerte a régi és a modern művészetet. Új elgondolásait írásban is megfogalmazta, feldolgozva minden elérhető külföldi egyházművészeti eredményt. Ha nem festett volna, akkor is az egyik legszelesebb látókörű egyházművészeti íróknak lehetett volna. Világosan felismerte

a modern egyházművészet fő problémáit és megoldásra váró feladatait, a modern művészet buktatóit és zsákutcáit is, de úgy találta, csak a modern festészet eredményeinek felhasználásával lehet a mai emberhez szólni, hogy őt a keresztény misztériumokhoz, hittitkokhoz elvezessék.

De hol van lehetőség ennek kipróbálására, bemutatására és bizonyítására? A hatvanas évek elején ugyan a magyar egyház életében feltűnő jelenség, hogy a múlthoz képest szegény egyházközségekben a papok és a hívek nagy áldozatok árán kezdik rendbe hozni és megújítani templomaikat, ám ugyanakkor az elmaradott művészetszemlélet nehezen adott helyt a modern törekvéseknek. Ekkor jött a gondviselészerű külső alkalom. Néhány tényező „különös” egybeesése folytán az esztergomi egyházmegye legkisebb és legszegényebb falujában. Pilisszentléleken lehetővé vált a düledező templom külső és belső felújítása. Még néhány véletlen fordulat után az egészen más irányba indult tervezést Kákonyi Asztrikra bízta. Ez neki való feladat volt: megfesteni a Szentlélek templomában a Szentlélek teológiáját, a Szentlélek, a Szellem világát. Ma, a karizmatikus mozgalmak, a pneumatikus teológia korában már vannak erre kísérletek. De 1960-ban csak egyetlen segítségre számíthatott: a Szentírásra. Ebből állt össze az a huszonkét, Szentlélekről szóló idézet, amelyek révén, a képek rendjén át a szemlélő közelebb kerül a hit titkaihoz. A festő egyik kifejezett törekvése a Szentírás szövegének a figyelem központjába állítása. Valamiféle modern Biblia pauperumot akar adni a mai embernek, aki tud ugyan olvasni, de sok esetben analfabéta vallási, keresztény ismeretek terén. Ezt a szöveget, tanítást természetesen a művészet nyelvén kell a falra vinni. Nem lehet azonban megmaradni a régi, sematikusá vált jelképeknél. Egy akkor festett templom szentélyében kilenc galamb szerepelt a jelenetek felett. A művész csak ezt az egyetlen szimbólumot tudta a Szentlélekkel kapcsolatba hozni. Nem volt immár kielégítő a liturgikus irodalomban – Parsch Pius, Szunyogh Xavér könyvei – található szimbólumok pusztá másolása és felnagyítása sem. Új szimbólumokat, jeleket, jelzéseket kellett találni. Illetve a régieket továbbfejleszteni,

átalakítani. Kákonyi Asztrik ezt valósította meg a maga módján. A látható és a láthatatlan világ határán a színek szimbolikáját használta fel jelként. Amit később a színdinamika és a színpszichológia tudományosan megalapozva rendszerezett és alkalmazott, azt ő művészi intuícióval valósította meg. (A Szentírásban is van a színeknek szimbolikus jelentése. Ott a nagy ellentétpár: világosság és a sötétség.) Nála a régi festőknél tapasztalt, teljes szépségükben ragyogtak fel újra a színek, sejtették meg a láthatatlan, transzcendens világot, s töltötték el örömmel és reménnyel a szemlélőt. A színek mellett a lendületes formák is segítettek az idézetek megértetését. Természetesen a nonfiguratív művészet nem lehet kizárólagos az egyházművészetben, és nem is állhat ellentétben a figuratívval, hiszen Isten Igéje emberi alakot, testet öltött magára. De mindig az ábrázolt misztériumtól függ, hogy figuratív vagy nonfiguratív ábrázolása nyújt-e többet. A szentléleki templomban is fellelhetők az absztrakt szimbólumok mellett Forró Kamill figuratív *Szent Családja*, Kákonyi István rézdomborításai: a kereszt, a szőlőtő, Szent Antal és Kis Szent Teréz, Kákonyi Asztrik magyar szenteket ábrázoló képe, valamint a templom előtti Szűz-anyakép.

Ha a Zsinat szellemében nézzük a pilisszentléleki templom falfestéseit, akkor látjuk csak igazán, hogy a modern egyházművészet feladatai közül mennyit oldott meg Kákonyi Asztrik. A Zsinat megkívánja a képek rendjét, elsősorban azt, hogy a középpontban az alapvető misztériumok, lehetőleg a húsvéti misztérium (mysterium paschale), Jézus szenvedése és megdicsőülése álljon. A szentléleki templomban a szentély középpontjában áll a tabernákulum és a vele összetartozó kereszt, fölötte a Szentlélek – itt egyedül galamb képében –, körülötte pedig az egész szentélyt betölti a pünkösdi tűz és vihar lobogása és fénye.

A Zsinat másik szándéka a szentségek, különösen a keresztség kiemelése. Ezt Pilisszentléleken a kereszttel körülvett hatalmas kép valósítja meg. A Zsinat előtti egyházművészet egyik problémája a kereszttű bemutatása volt. Nem mindig tudták beilleszteni a képek rendjébe, a stációt befejezetlennek találták a sírbatétel jelenetével, és nem tudták kapcsolatba

hozni az Eucharisziával. Sokan egyszerűen azt javasolták, hogy mint magánátlatosságot a templomon kívülre helyezték. A szentléleki templom fogadta be Kákonyi Asztrik első nonfiguratív keresztútját. Az alap-szimbólum a tövises út, melyet Krisztus értünk vállalt. A bűn sötét és a szenvedés piros színei kísérik ezt az utat, de megjelenik szinte minden más szín is az Üdvözítő szenvedésében, míg az utolsó, az elsővel formailag teljesen egyező állomás, a megdicsőülés és feltámadás színeibe megy át.

A pilisszentléleki templom festése mintegy nyitánya Kákonyi Asztrik azóta sokféle és sokféleképp kibontakozó művészetének. Itt alkalmazta először a modern művészet, festészet szinte minden formáját, stílustörekvéseit, amint az különösen az egyházi évnél az adventtől pünkösdig változó képein látható. A hét képen négyféle stílus keveredése figyelhető meg. Kákonyi művészete azóta leegyszerűsödött, még természetesebben olvasztja magába a különböző modern irányzatokat és stílusjegyeket. Figurális és nonfiguratív képeiből össze lehetne állítani egy modern Biblia pauperumot, amely magába foglalná az alapvető keresztény misztériumokat, a szentségeket és a legfontosabb bibliai jeleneteket.

Ha valaki ezek után azt gondolná, hogy a pilisszentléleki templom festése után 21 évvel Kákonyi Asztrik sikeres festő a szó megszokott értelmében, az téved. Útja sohasem volt diadalút. Holott Somogyi Antal elismeréssel adózott neki és a modern magyar egyházművészet méltó folytatóját látta benne. Legányi Norbert főapát az első közt ismerte fel korszerűségét. De Kákonyi mecénásai nem gazdag egyházak voltak, hanem szegény, lelkes falusi papok, akik csak a legszínvonalasabb művészetet tartották méltónak és elfogadhatónak az egyházban. Így nőtt mégis nagyra Kákonyi Asztrik festészete és lett sikeres művész abban az értelemben, hogy képeivel vasárnapról vasárnapra évente tízezreket segít hozzá, hogy a keresztény hit misztériumába elmélyedjenek és azokból merítsenek.

Az egyháznak természetesen nincs kanonizált művészeti stílusa. Kákonyi Asztriké sem az. Útja, annak ellenére, hogy új utakat mutat a magyar egyházművészetben, egyéni út. Van benne olyan,

ami átvehető: a gondolatok, az eszmék, a stílus általános vonásai. De nem másolásra való, igazában nem is másolható. Inkább felszabadító hatású példa a mai egyházművészek számára, hogy a keresztény misztériumokat a maguk sajátos művészi karizmái és adottságai szerint fejezzék ki és mutassák meg.

(*Vigilia*, 1984(1)74–76.)

Kákonyi Asztrik

Kántor János: *Esztergomi kápolna*, 1980 körül

Kántor János: *Rembrandt*, 2006

Kántor János: *Balassa Bálint*, 2010

Bárdos István

KÁNTOR JÁNOS KÉPEI

Akik személyesen is ismerik őt, emberi és művészi életútját, tudják, hogy kora ifjúságától eljegyezte magát a képzőművészettel. Végvári I. János festőművész tanítványaként diplomázott az esztergomi Tanítóképző Főiskolán, majd az egri Tanárképző Főiskola elvégzését követően rajztanárként és képzőművészként folytatta munkáját. Tagjai közé fogadták a legfontosabb országos művészeti szervezetek, közöttük a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete, a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége, a Magyar Grafikusművészek Szövetsége és a Magyar Vízfestők Társasága.

1980-tól tagja és mestere a velencei Nemzetközi Grafikai Iskolának. Élete során sokat és sokfelé utazott. Itáliai élményeinek képi lenyomata a *Velence*, és a *Montegrottói halásztanya*. Tanult és tanított Japánban. A Távol-Kelet képi világa jelenik meg a *Ji-Sei*, a *Fák* és az *Ősz Japánban* című metszeteken. Linó- és fametszetei tanúsítják, megérdemelten kapta meg a jogot ahhoz, hogy használhassa japán monogramját is. Ez a pirossal nyomott jelkép ott látható a japán témájú képek alsó sarkában.

1998-ban megalapítja és megszűntéig vezeti a szőgyéni Nemzetközi Művésztelepet. Vezette a hajdúnánási, a gyomaendrődi Nemzetközi Alkotótáborokat, valamint a Pedagógiai Intézet és a Megyei Művelődési Központ bajnai Képzőművészeti Táborát, melynek elválaszthatatlan része volt a sokat látott *Bajnai kert*.

Az elmúlt két esztendőben készült képei, az *Erdő mélye* és a *Gyümölcsös Basa utca* tanúsága szerint szívesen és szeretettel jeleníti meg a szűkebb pátria, Dömös és Esztergom tájrészleteit is.

Ezt a mozgalmas életformát két esztendővel ezelőtt kényszerűen váltotta fel egy nem akármilyen küzdelemmel terhes alkotói korszak, melynek természetes velejárója volt mindaz, ami a piros és fekete színek uralta *Ima* című képein ölt testet.

E küzdelem egyes stációi jelennek meg szinte valamennyi most bemutatott alkotásán. Ezek bizonyosága

szerint sikerült a rá jellemző expresszivitás jegyében újragondolnia és formába öntenie mindazt, amit mostani helyzetében fontosnak tartott magáról, az életről és az őt körülvevő világról.

Ez jelenik meg önarcképein éppen úgy, mint a *Golgota*, a *Golgotán*, az *Ecce Homo*, az *Ave Maria – Gratia*, és az *Utolsó vacsora* című képein. Saját keresztjének súlyát érezve idézte fel Az *eltávozottak emlékére* című metszeten, elhunyt művésztársainak, Kollár Györgynek, Kollár Istvánnak, Végvári I. Jánosnak, Sipeki Gyulának, Erdélyi János Györgynek az emlékét. E témakör összegzését adja a *Halotti beszéd* diptichonja, a duplázott, bal oldalon kisebb, a jobb oldalon nagyobb önarcképpel, és alatta a *Halotti beszéd* mindannyiunk által ismert, „Látjátuk feleim szümtükhel mik vogymuk. Isá por és homou vogymuk” kezdetű szövegrészletével.

Másik kedvelt és visszatérő témája a szárnyalásra vágyó ember, jelesen maga a művész, akit vágyának valóra válásában olykor külső körülmény, olykor testének, lelkének esendősége akadályoz meg. Az akadályok legyőzéséért folytatott küzdelem jelenik meg a gúzsba kötött, tövisektől sértett lázadót, és a keresztre feszített Krisztust ábrázoló képeken. Művein nem csak a vágyak és a győzelem reményében vívott küzdelem jelenik meg, hanem a vágyak teljesülésének nélkülözhetetlen eszközei, a szárnyalás szimbólumai, a Pegazus, Ikarosz, a madarak és a repülők is. Ezek azonban az őket igénybe vevő ember hiányában szárnyaikkal együtt elvesztik létük értelmét. Linóján a szabadságot szimbolizáló, a múzsáknak forrást fakasztó Pegazus szárnyaszegetté válik és sír. Ikarosz vágyának korunkbeli megvalósítói, a repülőgépek működnek ugyan, de az emberiség gonosz oldalának felülke-rekedésével nem a határtalan szabadságnak, hanem a gyilkolásnak váltak eszközévé.

A *Prófeta-Intés* kép profétájában Szent Ferencet véljük felfedezni, akihez kapcsolhatók a *Madáráldozat*, a *Madaras ember*, a *Madár után* című alkotásai.

Ezek tragikumát fokozza a vörös kereszt vagy az X betű, mely a szabadságot szimbolizáló madarak fészkében a tojás helyét foglalja el.

Kántor János tudatosan vállalja az alkotó ember küzdelmekben gazdag útját. Tudta és tudja, hogy alkotó ember csak az lehet, akinek személyiségében egymástól elválaszthatatlan egységet képez a műveltség, a magas szintű szakmai felkészültség, az igazság kutatása és az igazság kimondása iránti elkötelezettsége, mi több, az ebből adódó következmények vállalásának erkölcsi fedezete.

Tudjuk, mióta ember az ember, az igazság kimondása valós veszélyekkel jár vagy járhat. Ezért öltjük ilyenkor magunkra a bolond vagy a bohóc ironikus, abszurd álcáját.

A bolond vagy a bohóc, a clown képében aztán hol a megtűrt, hol az elzavart betolakodó figurájában áll előttünk. Olykor a vezeklő áldozatot, olykor pedig a gunyoros démont formázza, aki vagy magasra szökken jókedvében, vagy a mélybe zuhan. Kántor önarcképeinek sorában mindkettő helyet kap. A *bolond marad* képének igazságát nem ő, hanem szép metszésű betűkkel írt szöveggel, Shakespeare *Lear királyának* bolondjával mondatja ki. A teljes szöveg hosszabb, de a képen olvasható rövidebb változat is tartalmazza a lényegét, mely szerint: „Ki pénzért szolgál .../ Elhagy, .../ A vészben egyedül./ ..., a bolond marad./ .../ Futó bolondná lesz a gaz./ Gazzá bolond soha.”

Másik kedvelt maszkja a Bohóc. Nem véletlenül, mert mint valahol írja, művész „és bohóc földre csapódó bukott angyal és saját tökéletlenségével tisztában lévő, de akkor is felröppenő SZÁRNYKÉSZÍTŐ”. „Az ítéldők, Káinok, Júdáspénz-kuporgatók között és ellenükre ő a vén Bohóc, az, aki eltakarja a gonoszság üres tekintetét, és MARAD, mert ez a dolga, ez a küldetése...”

Magam sem kívánhatok mást neki, mint azt, hogy maradjon közöttünk és alkosson, mert akkor, ha teste nem is, de lelke fiatal marad.

(Esztergom, TÁR-LAK Szalon, 2014. április 2.)
(<http://www.evid.hu/kultura/item/941-k%C3%A1ntor-j%C3%A1nos-k%C3%A9pei-at%C3%A1r-lak-szalonban>)

Kántor János: Önarckép

Kántor János: Portré

Juhász Antal

KAPOSÍ ANTAL ÉS VÉGVÁRI I. JÁNOS KIÁLLÍTÁSA ESZTERGOMBAN

Az esztergomi felsőfokú tanítóképző rajztanárai, Kaposi Antal és Végvári I. János közös kiállítást rendeztek az intézet rajztermében. A mintegy 70 képből álló anyag jelentőségét nagymértékben fokozza, hogy a tárlatlátogató közönségnek első ízben nyílik alkalma megismerkedni a két rajztanár művészeti eredményeivel.

Az első összbenyomás, amely a látogatót fogadja, talán meglepő és tarka: ahány kép, csaknem annyi féle. De ez a tarkaság csak látszólagos, a képek minden felületi különbözőségük ellenére rokonok. Két komoly szándékú művészpédagógus útkereső kísérletei, amelyekkel a festői nyelv kifejezési lehetőségeit kutatják.

Kaposi Antal 30 éve végezte el főiskolai tanulmányait. Csók István volt a mestere. 20 vízfestményből és 12 olajképből álló gyűjteményén keresztül az utolsó tíz év termésének jellegzetes darabjait láthatják a szemlélők.

Kaposi Antal tehetséges, szorgalmas művész. Ihlett, őszinte művészet a piktúrája. Tanulságos régebbi képeinek összevetése a most készűttekkel. Régebbi munkáit a kissé kemény rajzosság, a kép szerkezeti rendjére koncentrált figyelem jellemzik. Újabb művein, például esztergomi tájképein a természet szépségeinek ábrázolásához már nem a merev szerkesztési elvek ítéletein át jut el. Finom festőiséggel fogalmazott legújabb képei – elsősorban vízfestményei – már mélyen megilletődött hangon beszélnek arról, hogy milyen közel került szívéhez a történelmi emlékü esztergomi vár, a festői Duna-part, a Tamás-hegy ódonhangulatú romantikája. Végvári I. János fiatal, de nem új ember a kiállító művészek népes táborában. 1953-ban végezte el a képzőművészeti főiskolát. Nevével, s egy-egy munkájával 1954 óta az országos kiállításokon rendszeresen találkozunk.

Az utolsó két év munkásságát felölelő gyűjtemény nemcsak tartalmilag lep meg sokrétűségével, de a képek nagy része formailag is példamutató. Művei hűen tükrözik a rendkívül termékeny, kiforrásban levő fiatal festő belső vívódásait. *Virág csendéletét* és *Fehér terror* c. kompozícióját már láthattuk a VIII. Magyar Képzőművészeti Kiállításon is. A gondos előtanulmány után készült *Béke* c. idillikus kompozíciója, *Esztergomi Duna-híd* c. képe, valamint a *Hanságban* c. vázlata legvonzóbb művei köze tartoznak.

A higgadt, meggondolt, magát a szertelen kilengésektől megóvni tudó művészek közé tartozik Végvári I. János. Képei bizonyítják: átérzi mesterének – a néhány hete elhunyt Szőnyi Istvánnak – örökségét: a valósággal való bensőséges, lírai kapcsolat kialakításának, a látvány költői átírásának módszerét. Művészetének egyszerűsége, sajátos festői világa minden bizonnyal segíteni fogják abban, hogy sikerül elkerülnie az epigonizmus útvesztőjét.

A kiállításon tapasztaltak azt bizonyítják; meggyénk két tehetséges művésszel gyarapodott. Aki végignézte műveiket, a gyönyörködés önfeledt, boldog perceivel lett gazdagabb.

(*Dolgozók Lapja*, 1960. szeptember 28.)

Kaposi Antal: *Esztergom télen*, 1961

Hegedűs Rajmund**TANÁR ÉS FESTŐMŰVÉSZ VOLT****KAPOSI ANTAL EMLÉKÉNEK**

Kaposi Antal, az esztergomi tanítóképző nyugalmazzott tanára váratlanul elhunyt. Tudtuk, hogy betegeskedik, halála mégis hirtelen következett be. Rajztanár és festőművész volt. Énjének e két oldalát nem lehetett különválasztani. Tanár volt, s hadd tegyem hozzá: mindenekelőtt tanítóképző intézeti tanár. Azokhoz a régi típusú tanítóképzős tanárokhoz tartozott, akik szakterületük átfogó ismerete mellett felmérhetetlen gyakorlati tapasztalatokkal is rendelkeztek. A hajdani Csók- és Vaszary-tanítvány jól ismerte művészete lényegét, értelmét: volt tanítványai ma is emlegetik élményt jelentő művészettörténeti elemzéseit.

Ecsetje gyakran megörökítette Zalaegerszeg szelíd dombjait, képzőművészeti tevékenységének reneszánszát azonban mégis Esztergomban érte meg. A történelmi múltú város és a táj megejtő szépsége különös ihlető erővel hatottak rá. Ecsetet csak akkor vett a kezébe, ha izgatta a valóságábrázolás valamilyen új vagy szokatlan módja. Vázlatkészítő tolla, ceruzája ritkán pihent, egyik kedvelt műfaja az akvarell volt, megragadó frissességgel örökítette meg a múltó pillanat szépségeit. Belső énjének derűs összhangját találóan érzékeltette a színek harmóniájával. Szerette a szép színeket, mesterük volt. Mint nagy műveltségű tanár nemcsak ismerte a színeket, nemcsak tudta, hogyan keletkeznek, hanem

azt is, mit fejezhet ki a színekkel a környező valóságból és önmagából.

Tanári munkájában és művészi tevékenységében egyaránt megőrizte az új iránti fogékonyságot. Munkája termékenyítően hatott a fiatalabb kartársakra, sokat tanultak tőle, mint ahogy ő is sokat átvett a fiatalok szemléletéből, felfogásából. 70 éves volt, korától még élhetett volna. Fájjaljuk elhunytát és vigaszul a költő idézzük:

*„Nem hal meg az, ki milliókra költi
Dús élte kincsét, ámbár napja múlt...”*

Emlékét a családtagokon kívül a barátok és volt tanítványok is megőrzik.

(Dolgozók Lapja, 1978. július 28.)

Kaposi Antal

Kaposi Antal: *Halászok*

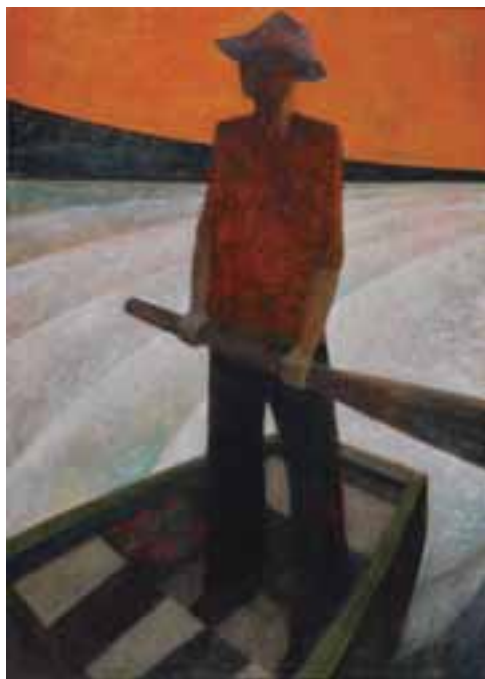
Kaposi Antal: *Esztergomi Kis-Duna-part*

Kaposi Endre: Őnarckép, 1960

Kaposi Endre: Kék portré, 2012

Kaposi Endre: Megérkezés, 2009

Kaposi Endre: Ézsaiás, 1976

Mucsi András

KAPOSÍ ENDRE

Mint a finoman, szépen tervezett, művészi gonddal kivitelezett bélyegeket, érdemes egymás mellé sorakoztatni Kaposi Endre képeit, összefüggő, egybekapcsolódó színes mozaikkép alakul ki: az egyes vonalak, mértani formák folytatódni, kiegészülni látszanak a különböző, egymás mellé kerülő műveken. Tudatosan, átgondoltan alkotó művész művekben megnyilatkozó önarcképe bontakozik ki ebből a mozaikból, átszöve a csendéleti tárgyak, a derengő tájak és a szigorúan megformált fejek mögött meghúzódó líraisággal. Mintha valóban költő – („az adott világ varázsainak mérnöke”) – szerkesztette volna ezeket az első pillanatra zárkózottnak, feloldhatatlannak tűnő képeket. Festőjük a folyton változó világ sodrásában, hangos gesztusok nélkül önmagában teremti meg a rendet és a tiszta harmóniát. Kisméretű, csendet és nyugalmat árasztó képeivel lépésről lépésre nagy feladatra vállalkozik, mintha parittyával vonulna nagyhangú óriások ellen...

1939-ben, Zalaegerszegen született, iskoláit is itt végezte. Az érettségi után két évig kirakatrendező és dekorációs szakmát tanult Budapesten. Rajztudását ez idő alatt a Dési Huber István képzőművész kör tagjaként is fejleszti, Gráber Margithoz, Fenyő A. Endréhez és Tamás Ervinhez jár fej- és aktrajzra. 1959 óta Esztergomban él, tanulmányait az esztergomi Tanítóképző Intézetben folytatta. 1960 óta kiállító művész, rendszeresen szerepel a megyei tárlatokon. 1960 óta hét egyéni kiállítása volt, és tizenegy csoportos kiállításon vett részt. 1962 óta a Komárom megyei Képzőművészek Munkacsoportjának tagja. 1963-ban rajztanárként végzett a pécsi Tanárképző Főiskolán, 1970 óta az esztergomi Tanítóképző Intézet tanára. Egyetemi tanulmányainak befejezése után, 1971-ben a Képzőművészeti Alap tagja lett. 1973-ban megkapta az „Esztergomért” emléklapoktetet és az esztergomi képzőművészek *Jubileumi Kiállításának* II. díját.

Pedagógiai és képzőművészeti alkotó munkája mellett elméleti és képzőművészeti publikációi

jelennek meg. Esztergomban aktív képzőművészeti propagandát fejt ki. Az esztergomi Sigillum művészcsoporthoz alapító tagja és a csoport működéséhez kapcsolódó Zodiakus Klub létrehozója. Tagja az esztergomi Városi Tanács Végrehajtó Bizottságának és még számos társadalmi bizottságnak. Sokrétű közéleti tevékenysége mellett művészi munkássága látszólag háttérbe szorul. Az otthon adta lehetőségek mellett szabad idejében rendkívüli igényességgel – szigorú mércével mérve önmagát – foglalkozik a festéssel. Művészi pályáját rajzokkal kezdi, naplószerű lírai jegyzetekben rögzíti benyomásait, élményeit. Festményeiben továbbra is megőrzi a kamara-jelleget, bensőséges hangulatú képeinek komolysága a formai és technikai igények szigorú követelményéből adódik. Képei, rajzai – mint a kínai tusfestmények – megjelenésükben egyszerűek, kifejezésben tömörek. Egy-egy látott élmény, múltó benyomás rögzítése, találó megjegyzés, szellemes aforizma a világról; a természetről; részletek, töredékek az „egészből”, melyekből egy festői világkép, az alkotó művészi egyénisége alakul ki előttünk.

Kaposi Endre kifejezetten figurális festő (absztrakt, nonfiguratív kompozíciókkal sohasem kísérletezett), tematikája ennek megfelelően változatos. Kompozíciói világosak és áttekinthetőek. Előadásának fegyelmezettsége nem zárja ki a néző számára a megközelítés érzelmi lehetőségét. Csendéleteit a beszélő tárgyak költészetének nevezhetnénk. Árnycépszerűen ábrázolt csendéleti motívumokból kialakított enteriőr-képein a képkihágás módjával, a kompozíció aszimmetrikus egyensúlyával, a tárgyak egymáshoz való térbeli viszonyával különös feszültséget, szuggesztív erőt tud adni a többnyire kisméretű képfelület egészének. A derengő színek dekoratív játékától meglevenedik, olykor vibrálni kezd a festőileg gondosan megmunkált kép felülete.

Modern színpadképekre emlékeztető képeiből a várakozás különös, szürreális hangulata árad.

A színpad üres, de minden díszletnek, jelzésnek, kelléknek, a bútoroknak és az emberre utaló tárgyaknak megvan a maga jelentősége, szerepe, mely szorosan hozzátartozik a bemutatandó játék drámai cselekményéhez. A függöny már felment, a szereplők bármelyik pillanatban színre léphetnek és a cselekményre váró megvilágított színpadon minden megtörténhet.

A néző képi fantáziájának aktív közreműködésére épül Kaposi Endre művészi munkásságának másik nagy területe is, a fotómontázs. A művész sokoldalú érdeklődése, az emberek és a természet iránt érzett vonzalma, ötletgazdagsága, derűs humora és karikírozókészsége, szellemes képi fantáziája ezekben a művekben bontakozik ki a legszabadabban. A képmotívumok újraértelmezésével, és szokatlan egybekapcsolásával az álmvilág és a fantázia legnehezebben megközelíthető régióit is meglepő közelségbe hozza.

A fotómontázs sajátos kifejezőmódjával, a képélmény közvetlenségével a szavakkal nehezen megfogalmazható gondolatok közlésének kitűnő művészi eszköze Kaposi Endre kezében. Kaposi Endre első fotómontázs-kiállítása óta (1971. január, Zodiakus Klub) a képzőművészet hagyományos, kristályosan tiszta kifejezési formái mellett az elvontabb, mély gondolatok közvetítésére is alkalmas művészi kifejezés, az újabb és újabb meglepetéseket ígérő fotómontázs korszerű nyelvén egyre nagyobb közönség előtt nyitja meg a vizuális művészetekhez vezető utat.

(Új Forrás 1973(2)89–90.)

Kaposi Endre: *Szent György*

Kaposi Endre: *Festékesdobozom*, 2014

Kaposi Endre:
Alkonyat, 1985

Kaposi Endre: *Kollázs*

Kaposi Endre: *Kollázs*

Kaposi Endre: Kiállításrészlet, 2014, Dorogi Galéria

Kaposi Endre: *Kronogramma*

Kaposi Endre: *Dies illa*, 1993

Kaposi Endre: *Tondó I*, 2014

Wehner Tibor

A „BESZÉLŐ TÁRGYAK KÖLTÉSZE” ÉS A „VÁRAKOZÁS KÜLÖNÖS HANGULATA”

KAPOSI ENDRE MŰVÉSZETÉRŐL (RÉSZLET)

(...) A Kaposi-oeuvre erőteljesen Esztergom oly mély történelmi-kulturális-művészeti közegébe, hagyományába illeszkedik, s eme beágyazottságát számtalan tematikai és stilisztikai motívummal igazolhatjuk. Maga a művész így vallott erről a Virág Jenő szerkesztővel folytatott, 1990-es beszélgetésben: „... Esztergomban lettem festő, itt kezdtem komolyabban foglalkozni a festéssel. ... Esztergom légköre, atmoszférája, a táj és a környezet hatása meghatározó volt festői szemléletem alakításában is, témaköreiben is, de főként a színvilágában.”¹ Ez az „esztergomiság” játszott erőteljes szerepet a Kaposi Endre alapító tagsága által meghatározottan létrejött Sigillum csoport működésében, szellemiségében is. „Ez az időszak volt az – emlékezett vissza Kaposi Endre –, amikor Esztergomban együtt volt több, nagyjából egyívású képzőművész: Szentessy László, Prunkl János, később Barcsai Tibor és néhány, főiskoláról frissen kikerült iparművész, Székely Ildikó, Bárdos Anna, Kókay Kriszta, és ki-ki a maga egyéni útjait követve vívta a pályára lépés, a szakmába való beilleszkedés érdekében. Arra gondoltunk, hogy meg kellene próbálni közösen, hátha több eredménnyel és viszonylag egyszerűbb útkereséssel tudjuk megvalósítani elképzeléseinket. Jellemző, hogy első kiállításunk zsűrizését szinte puccsszerűen kellett megcsinálni. ... A Sigillumot azzal a céllal szerveztük meg, hogy Esztergomhoz kössük azokat a fiatal művészeket, akik a városból indultak el, vagy a városban, vagy annak környékén éltek. A csoport tíz évig működött, kétfévente megrendezve kiállításait. ... A csoport teljesítette küldetését, és ma már azt is látom, hogy az a szándék, hogy az iparművészetet

és a képzőművészetet valamifajta egységben próbáljuk megjeleníteni és működtetni, ez korántsem volt korszerűtlen gondolat. ... Egyrészt a nagyjából azonos életkor és azonos generációs szemlélet is összekötötte a csoportot, de – azt hiszem – ennél fontosabb volt, hogy a hely – mármint Esztergom – szellemisége és a város iránti ragaszkodás, szeretet fontos motiváló tényező volt. Ha arra gondolok, hogy akkori munkáink témavilága, gondolatai mennyire Esztergomhoz kötődtek, akkor az most szinte meghatónak látszik. Anélkül, hogy ezt különösebben elhatároztuk volna, valamennyiünk munkáin megjelentek – akár textilről, akár ötvösmunkáról, akár kerámiáról volt szó – a város hagyományos jelképei, (vagy) jellegzetes építményei. Tehát kötelességünknek éreztük, hogy ehhez a városhoz tartozva azt szolgáljuk ezekkel a művekkel, és akcióinkkal is igyekeztünk a város rangját, értékeit képviselni.”² Érdekes, hogy a Sigillum csoport megalakulásával és működésével csaknem azonos időszakban Kaposi Endre egy másik művész társulása, az oroszlányi székhelyű Ötök elnevezésű csoport tagja és megmozdulásainak, művészeti fellépéseinek, művésztelepeinek résztvevője is volt. Ez a szerveződés Komárom megye öt fiatal festőművészt fogta össze: az esztergomi Kaposi Endre mellett a tatabányai Bánfi József, Freund Sándor és Papp Albert és az oroszlányi Zámbo Kornél csoport-tagsága tulajdonképpen összekötötte az akkoriban fiatal Komárom megyei művészek törekvéseit, s ezáltal a megye eltérő karakterű településeinek művészeti életét is. Az ötödik alkalommal, 1971-ben megrendezett oroszlányi Ötök-tárlat katalógusának bevezetőjében ezért is

1 Virág Jenő: Önarckép a széttört óraszámpon. Beszélgetés Kaposi Endrével. *Művészeti Műhely* 1990(1)14–18.

2 I. m.

írhatta Danis József népművelési felügyelő a következő, a korszakra oly jellemző meggyőződéssel és stílusban: „Ízig-vérig szocialista festőknek vallják magukat, s mi sem természetesebb, hogy megyénk szocialista városában rendezik meg tárlataikat. Ezzel is hozzá akarnak járulni Oroszlány város kiállítási programjának megvalósításához, részt kérnek és kapnak bányászaink, dolgozóink tudatformálásában, esztétikai ízlésének fejlesztésében, a képzőművészet megszerettetésében.”³

Ám természetesen Kaposi Endre művészetét ekkor is, „az oroszlányi szocialista közegben is” Esztergom történelmi-művészeti tradíciói, a város művészeti, építészeti emlékei inspirálják, a város atmoszférája, hangulata határozza meg. Ámbár az Esztergom lakói, a kultúrhistoria kiemelkedő jelentőségű alakjai, a város részleteire hivatkozó, közismert vagy rejtett motívumok révén felismerhető és azonosítható elemekből építkeznek a kompozíciói, művei mégsem fényképszerűek, hanem a valóság-elemeket átrío, különös festői redukcióval élő, a részleteket a lényegi elemekről lehántó, egy-egy képi mozzanatot összefüggéseiből kiemelő vagy új kontextusokba helyező, szimbolikus tartalmi mondanókat megragadó munkák. Művei mintegy észrevétlenül avatják a valóságból kiemelt részletet zárt, új minőségű, megbonthatatlan egységgé, teljes egésszé. A komor, sötét árnyalatokba rejtőző vagy sötét árnyalatokból kibomló, mély ragyogású színek a borongós hangulatok, a merengő festői meditációk tolmácsolói. Az egy-egy konyhabelsőt, komor várfalat, kihalt kisvárosi utcát láttató munkák között számosat a geometrikus formarend, a már-már rideg konstrukció jellemzi, míg a szemben, félprofilban vagy profilban ábrázolt, különös egyéniségeket megragadó portrék szereplői attribútumok nélkül, semleges háttér előtt, szuggesztív sugárzással jelennek meg. A fej, a kifejező arc a hangsúlyos az ismeretlenek és az ismert személyiségek – Szent Ferenc, Villon, Mozart, Janus Pannonius, Madách stb.

– egyéni hangvételő, különösségekben játszó megjelenítésében. A Mozart-portréről (W. A. M., 2001, olaj, farostlemez, 60x30 cm) írt elemzésében Jász Attila költő fontos párhuzamra hívja fel a figyelmet a 2004-ben az *Új Forrás* című folyóiratban közreadott, *Angyal inkognitóban. Egy Mozart-portré körüljárása* című esszéjében.⁴ Jász Attila arra a láthatatlan szála hívja fel a figyelmet, amely a portré, illetve Mozart sorsa és Kaposi Endre fia, a festőművész Kaposi Tamás sorsa között feszül: mindkettőjüknek rendkívül kevés idő adatott meg életművük megteremtésére. Jász Attila azt is feltételezte, hogy a festő kezét a kép megfestésekor mintegy láthatatlanul a fiú vezette, és így tulajdonképpen évekkel halála után egy virtuális Kaposi Tamás-kép született meg, amely valójában természetesen az édesapa műve: „... Kaposi Endre élete egyik főművét fia segítségével festette meg. Nem stílusában, hanem ahogy a lelki-szellemi találkozás mindig is létrejötték, kisülés formájában teremtve meg ezt a materiális vetületet.”⁵

A Kaposi Endre művészi alkotómunkáját, fellépéseit kísérő, a kiállításait dokumentáló szakirodalmi reflexiókat összegző irodalomjegyzék roppant hosszú és változatos, amelyben a kezdetektől gyakran vissza-visszatérő szerző-név Mucsi András művészettörténészé, aki az 1970-es évektől az 1994-ben bekövetkezett haláláig követte figyelemmel Kaposi Endre munkálkodását: számos kiállítását ajánlotta a közönségnek a megnyitókön, több katalógusának bevezetőjét írta meg és kiállításainak folyóiratokban és napilapokban közreadott recenzióit is jegyezte. Korántsem véletlen, hogy Kaposi Endre szerkesztette azt a 2004-ben megjelent *Mucsi András emlékkönyv* című, a kiváló művészettörténész tevékenységére visszapillantó kiadványt⁶, amely e kitűnő, a középkori és a modern művészet területén is otthonosan mozgó szakember portréját rajzolja meg, aki az esztergomi Keresztény Múzeumban kezdte meg pályáját, majd később is – amikor már Szentendrén,

3 Danis József: Bevezető. *Őtök kiállítása*. Oroszlány, 1971. Városi Tanács. (Katalógus)

4 Jász Attila: Angyal inkognitóban. Egy Mozart-portré körüljárása. *Új Forrás* 2004(1)73–76.

5 I. m.

6 *Mucsi András emlékkönyv*. Esztergom, 2004. Esztergomi Füzetek 6.

Kaposi Endre: A kék templom, 1978 körül

a Ferenczy Múzeum művészettörténészeként dolgozott – erősen kötődött pályakezdesének színteréhez, gyakran visszatért a Dunakanyar városába. Mucsi András először a Sigillum csoport 1970-es első, esztergomi kiállításáról írt beszámolójában foglalkozott Kaposi Endre művészetével, majd 1973-ban – a Komárom megyei *Új Forrás* című folyóirat hasábjain – önálló tanulmányt szentelt a fiatal művész munkásságának. E tanulmányában Mucsi András nagyon fontos megállapításokat fogalmaz meg: „Kaposi Endre kifejezetten figurális festő (absztrakt, nonfiguratív kompozíciókkal sohasem kísérletezett), tematikája ennek megfelelően változatos. Kompozíciói világosak és áttekinthetőek. Előadásának fegyelmessége nem zárja ki a néző számára a megközelítés érzelmi lehetőségét. Csendéleteit a beszélő tárgyak költészetének nevezhetnénk. Ányképszerűen ábrázolt csendéleti motívumokból kialakított enteriőr-képein a képkivágás módjával, a kompozíció aszimmetrikus egyensúlyával, a tárgyak egymáshoz való térbeli viszonyával különös feszültséget, szuggesztív erőt tud adni a többnyire kisméretű képfelület egészének. A derengő színek dekoratív játékától megelevenedik, olykor vibrálni kezd a festőileg gondosan megmunkált kép felülete. Modern színpadképekre emlékeztető képeiből a várakozás különös, szürreális hangulata árad. A színpad üres, de minden díszletnek, jelzésnek, kelléknek, a bútoroknak és az emberre utaló tárgyaknak megvan a maga jelentősége, szerepe, mely szorosan hozzátartozik a bemutatandó játék drámai cselekményéhez. A függöny már felment, a szereplők bármelyik pillanatban színre léphetnek és a cselekményre váró megvilágított színpadon minden megtörténhet.”⁷

Ezt a gondolatmenetet folytatta Mucsi András művészettörténész hét évvel később, Kaposi Endre Budapest, a Ferencvárosi Pincegalériában rendezett 1980-as kiállításáról írt, ugyancsak az *Új Forrás*-ban

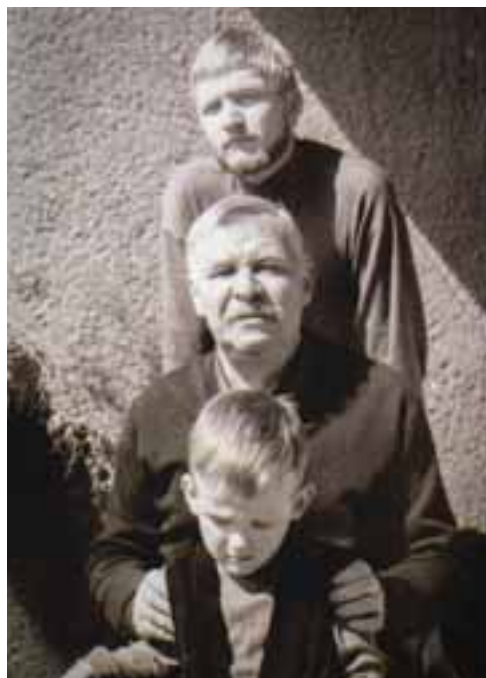

megjelent beszámolójában: „Kitűnően felépített képein a konstruktivizmus szigorúan szerkesztő fegyelme küzd a feltörő érzelmi kifejezéssel. Árnyos formátumú képeinek felépítését gondolati elemek irányítják, képi világának labirintusát a gondosan alkalmazott dekoratív színek Ariadné fonala mindenki számára áttekinthetővé teszi. Témáiban mindig a legegyszerűbbet keresi. A szobasarak, az otthon, egy cserép virág, egy nyitott ablak, osonó macska, egy asztal vagy egy festőállvány, emberi jelképeket hordozó ajtó vagy ablak, egy-egy rezzenetlen tekintetű fej, vagy alaktanulmány – festészetének visszatérő motívumai. Szűk tereket befogó utcaképei, tájképei is, az ottfelejtett tárgyak, munkaeszközök csendet árasztó költészetével az enteriőr-képek bensőséges varázsával hatnak. ... Látszólag passzív, a látott valóság tárgyaiból, az emberi lét kellékeiből komponált ábrázolások ezek a képek. Valójában ez a passzívnak látszó magatartás belső tiltakozás korunk önpusztító, félelmetes tünetei ellen: a folyton fegyverkező civilizáció nyomában pusztuló természet és az egyre inkább háttérbe szoruló humánus keresése.”⁸

(Wehner Tibor: Kaposi Endre. Esztergom, 2016. Kernstok Károly Művészeti Alapítvány. 10–12.)

7 Mucsi András: Kaposi Endre. *Új Forrás* 1973(2)89–90.

8 Mucsi András: Kaposi Endre képei. *Új Forrás* 1980(6)73–75.

A három Kaposi: Kaposi Endre, Kaposi Antal, Kaposi Tamás

Kaposi Endre: *Ifjúságom*

Kaposi Tamás

Kaposi Tamás: *Vörösinges ónarckép, 1991*

Gáspár Ibolya „A HÁROM KAPOSÍ”

1999. március 24-én a fenti címmel nyílt kiállítás Budapesten a Duna Galériában: a nagypapa, Kaposi Antal (1908–1978), az apa, Kaposi Endre (1939) és a fiú, Kaposi Tamás (1966–1991) műveiből, tisztelgésül az eltávozottak és az idén 60 éves Kaposi Endre művészetére előtt. A közönség most először láthatta a három festő alkotásait egy kiállításon. Három generáció – három kor.

Kaposi Antal, aki Csók István tanítványa volt a Képzőművészeti Főiskolán, 1959-ben költözött Zalaegerszegről Esztergomba. Elsősorban tájképeket festett, melyeket a felszabadult festőiség jellemez. Vízfestményeit utólag gyakran átrajzolta ceruzával, vagy filctollal (azaz olyan technikával, amely akkoriban egy kisváros miliójében nem számított elfogadottnak...), s ezzel nyugtalanító-vibráló felületeket hozott létre.

Fia, Kaposi Endre kezdetben kisméretű olajképeket festett. A színvilágukban is végletekig leegyszerűsített kompozícióktól egyenes út vezetett azokig a kollázsokig és „szemétszobrokig”, amelyeket itt most a hatvan esztendő művész bemutatott. A *Kronogrammák* összekötő kapocs a három nemzedék között, a szobrok pedig a megsemmisült ipar, az elmúlt évtized esztergomi valóságának mentői. Hasonlóan *Graffiti*jéhez, itt is a hétköznapi életből emeli ki azokat a tárgyakat, amelyekkel a közelmúlt gazdasági következményeit írja le. Az elhullajtott tárgyak művészetbe emelésével – apja útját folytatva – új, szokatlan formanyelvet teremtett, a konzervatívizmusba és provincialitásba süllyedt kisváros idegenkedésével mit sem törődve. Kaposi Tamás már ebben a szellemben nőtt fel. Már húszévesen önálló művészegénység volt,

mindössze öt évig tartó életműve teljes egész. Az apjától–nagyapjától örökölt kapott művészi felelősség segítette formavilágának megteremtésében. Az arctalan pointer-foltos emberekkel és vámpírokkal, a „szigorú teleholdas”, ellenfényes tájakkal egyszer és mindenkorra eltaszította művészetétől a külvilágot. A szinte minden festményén szereplő *út* mégis visszahozza a valóságba: az „úton lenni” Kaposi Tamásnak lételeme volt.

Egyik utolsó műve a *Fekete önarckép* – amelyen arcát fekete festékkel átfestve eltüntette – a három Kaposi együttes pályája lezárásaként is felfogható.

Három generáció – három kor. A Kaposi Antal elindította művészi vonal – a megszokottól való tudatos elszakadás – Kaposi Endre művészetében fejlődött tovább, Kaposi Tamáséban pedig kiteljesedett. Bár az unoka személyesen nem ismerte nagyapját, művészi megformálásukban mégis sok közös vonás fedezhető fel: a festészet és az expresszív grafika ötvözése. A közöttük lévő időbeli távolságot Kaposi Endrének az a képessége köti össze, hogy tökéletes rajzi tudása birtokában felismeri a falírkák expresszióiban rejlő művészi esetlegességet.

Miltényi Tibor megnyitójában Kosztolányi Dezsőnek apjáról írott novelláját olvasta fel, egyszerre idézve meg a jelenlévő Kaposi Endre elhunyt apját és fiát is. Közös kiállításuk volt az első olyan alkalom, ahol mindhármas művészete egyszerre jelenhetett meg a közönség előtt.

(Duna Galéria, 1999. március–április)

(Új Művészet 1999(7)39–41.)

Kaposi Tamás: *Billiárdozó vámpír*, 1990

Kaposi Tamás: *Kék pointer*, 1990

Miltényi Tibor KAPOSI TAMÁS

Kaposi Tamás 1966-ban született Esztergomban. Apja – Kaposi Endre – és nagyapja – néhai Kaposi Antal – szintén festőművészek. A gimnázium vége felé, Szemadám György képzőművészeti táborában határozta el, hogy művészettel kíván élethivatásszerűen foglalkozni. 1984–85-ben Topor András rajzkörében, 1985–86-ban Klimó Károly esti előkészítőjén tanult rajzolni. 1986-ban alkalmazott grafika szakon kezdte meg tanulmányait a Képzőművészeti Főiskolán, ezt később sokszorosító grafika szakra cserélte. Festeni nem tanult senkitől, sem a főiskolán, sem másutt. Művészete 1990-ben ért a csúcra: ekkor alkotta meg drámai-expresszív remekműveinek többségét. A diploma után a pécsi mesteriskolában folytatta tanulmányait, de rövidesen, 1991. november 6-án autóbaleset áldozata lett. Frontálisan karambolozott Pécs határában, azonnal életét vesztette.

Nagyapja, néhai Kaposi Antal (1908–1978) 1930-ban végzett a Képzőművészeti Főiskolán, s ettől kezdve negyven éven át vidéki rajztanárként működött. Festői életműve elég esetlegesen, nagy kihagyásokkal és stílári következetlenségekkel alakult. Legértékesebb részét az elszabadult festői közvetlenséggel fogalmazott akvarellek képezik (ezt a világot néhány olajképebe is át tudta menteni). Tamás édesapja, Kaposi Endre (1939) csak az 1960–70-es években festett olajképeket, azóta xeroxgrafikákat, illetve kollázsszobrokat készített. Táblaképei – bár szintén megmaradnak a figurativitás határain belül – egyértelműen a síkszerű, jelszerű, intellektuális karakterű geometrikus stilizáció irányába mutatnak. A három festőnemzedék stílári összevetése mintha azt mutatná, hogy a festészet két alapformája, az expresszív-emocionális, illetve a konstruktív-rationális vonulat genetikusan kódolt. Tamás nagyapja szenvedélyes, impulzív stílusát örökölte.

1984–85-ben kezdte el a felvételihez nélkülözhetetlen klasszikus rajztúdiumokat. Topor András visszaemlékezése szerint erős elszántság, akarat és hivatástudat jellemezte, s ettől hihetetlenül felgyorsult benne a tanulási folyamat: szinte rajzról rajzra látványosan fejlődött. (Analogiáként itt Csontváry jut eszembe, akit felnőtt fejjel ért az isteni elhivatás, de

Kaposi Tamás:
Vörös pointer, 1990

elképesztő akaratereje folytán szintén pillanatok alatt elsajátította az akadémikus rajzkészséget.) A rajz egyébként Kaposi esetében központi jelentőségű lesz, hiszen rajzi-grafikai alapú festészet az övé, e tekintetben elég kivételes jelenség az expresszív festők között. 1985–86-ban a főiskola „nulladik évfolyamán” Klimó Károlynál folytatta tanulmányait, de ekkor már túl volt a tanulmányrajzokon; talán Klimó művészetének inspirációjára festeni kezdett, s először nonfiguratív képeket. Az absztrakció logikus állomása a festői életműveknek, melyet többnyire hosszú természetelvi periódus előz meg. Tamásnál ez mindössze egy évre zsugorodott, mégsem tekinthető komolytalannak – excentrikus későkamasz gesztusnak – ez a váltás, mivel nagyon jó képeket készített. Kezdetben organikus absztrakt-expresszionista örömfestészetet művelt – kifejezetten kolorista karakterűt –, majd ebbe a közegbe egy derékszőgű formát helyezett. A geometrikus és a lírai absztrakció paradox ütköztetésével párhuzamosan egyre kevesebb színt használ, s e periódus végén már feltűnik az öt később annyira jellemző drámai színtkontrasztok. 1987-ben talál vissza ismét a figurációhoz, s mindjárt apokaliptikus expressziójának legszélsőségesebb darabjait hozza létre: a punk- és horror-képeket. (Furcsa és érdekes módon egészen 1989-ig tovább dolgozik nonfiguratív kompozíciókon is.) Mi lehet e stílászó váltás mögötti filozófiai vagy létszemléleti trauma? Vagy másképpen: milyen az a pillanat, amikor a zseniális Kaposi-kép megszületik? Életmódját és gondolatvilágát ebben az időszakban a *punk* szellemisége határozta meg. A punk a hetvenes évek második felében kialakult radikális zenei mozgalom, melyet szélsőségesen negatív életérzés, politikai nihilizmus és a polgári értékek teljes elutasítása jellemzett. A káosz víziója elementáris erejű nyers rockzenében fejeződött ki, mely átütő ereje folytán nagy hatást gyakorolt a neoavantgárd művészetre. A punk plebejus és intellektuális ága szimultán létezett – és jelentős esztétikai teljesítményt hozott létre – egészen az 1980-as évek közepéig. Tamás idejében tehát ez már, mint divat a múlté volt, de mint vállalható szellemiség mit sem veszített erejéből. Ha tetszik, ő *alkatilag* volt punk, vagyis gyűlölte a mondvacinált tekintély előtti szolgál

lealjasodást, a reakciós-ókonervatív akadémizmust, és a klikkeket, vagyis a megszervezett tehetségtelesség bástyáit. Mélyen átért művészi küldetésstuddal rendelkezett, de esze ágában sem volt saját igazságát általános igazságként feltüntetve másokra tűzzel-vassal rákényszeríteni, ahogyan az fundamentalista körökben szokás. Széles körű ismereteken nyugvó világnézetét nem merevítette dogmatikus rendszerré; szerette az eleven paradoxonokat. Az erkölcs számára nem szavak, vagyis a képmutató hazugságok szintjén, hanem csakis a cselekedetekben létezett. Egyszóval nem erre a szomorú világra való volt, hanem született áldozat: saját tisztességének és tehetségének áldozata. A punk az apokalipszis metaforája volt nála, az apokalipszis, ami a gyűlöletből és tehetségtelességből épülő világ gyilkos szenvedélyét jelenti minden iránt, ami más, mint ő maga. (Thomas Bernhard és Emil Cioran létfilozófiáját érzem hozzá legközelebb állónak – bár egyiket sem ismerte. Az a könyörtelen igazmondás és megsemmisítő őszinteség, ami szélsőségesen fogalmazott szövegeikből árad, ugyanazt az intelligens nihilizmust képviselik, mint Kaposi legjobb képei. Indulataik a világot nem élhető helyé nyomorító, és ezáltal katasztrófába sodró naiv-fundamentalista gyűlölködők ellen irányulnak.) Stílászó filozófiai értelemben egyaránt Farkas István (1887–1944) életműve tekinthető Kaposi Tamás legfontosabb festői előzményének. Farkas ugyan józan és kiegyensúlyozott egyéniség volt *látszólag* – ellentétben az exhibicionizmus határán egyensúlyozó Kaposival –, de festészete épp olyan szenvedélyes és extatikus volt, mint Kaposié. A termeszet utáni tanulmányrajzot ő is központi jelentőségűnek tartotta; az elvonatkoztatás hiteles bázisát látta benne. Szintén egyik pillanatról a másakra komorult el a festészete – jelentékeny műveit élete egy rövid periódusában, úgy 1929 és 1934 között hozta létre, ahogy Kaposi 1988 és 1990 között. Farkas nagy korszakában intenzív ecsetkezelésen nyugvó rajzos festékfelvitellel élt, mely száraz, hideg felületekhez vezetett. Disszonáns színeket, kegyetlen színekombinációkat alkalmazott, és gyakran vázlatban hagyta a kép egy részletét. A formai megfélemlésen túl képeik depressziós, hidegjeléses

 Kaposi Tamás: *Tetőterasz*, 1991

 Kaposi Tamás: *Kutyás Meersburg*, 1991

 Kaposi Tamás: *Piros-kék Meersburg*, 1991

világa is összekötő kapocs lehet. Farkas a totális elidegenedettség képeit festi; lidércnyomásos karkai víziókat. Drámai jelenetein beazonosíthatatlan, baljós cselekményeket ábrázol, irreális terekben és megfoghatatlan időkben történőket. Feszültség, szorongás és félelem árad minden motívumból, s ez a *halálos hangulat* az élet teljes értelmetlenségéről üzen. Szélsőséges pesszimizmusa okaként ő maga zsarnoki apjával való lehetetlen viszonyát jelölte meg, ugyanakkor képeinek kozmikus érintettsége messze túlemeli festészetét a szimpla pszichoanalitikai illusztráció. A hétköznapi valóság mögött egy másik világot látott, elátkozott helyszínein az ég, föld,

víz és az ember örök disszonanciáját vizionálja. A hétköznapi apokalipszist, amit más szóval „élet”-nek becézünk... Kaposinál a világ vége nem ennyire végleges és befejezett: a felbukkanó transzcendens nyomok ellenére nem annyira a túlvilági ígéret, mint inkább a saját személyiségébe vetett hit, mint utolsó menedék lehetősége érződik. (Farkasnál ez az esély sérült, depressziós pszichikuma folytán nem állt fenn.) Kaposi teremtett lényekkel – pointerek, vámpírok, zombik, punkok stb. – mintegy didaktikusan is tematizálta az apokalipszist, s ez az egyik legfontosabb technikai találmánya; festményeinek zaklatott felülete önmagában

Kaposi Tamás: *Autó előtt átfutó vadak*, 1990

Kaposi Tamás: *Lányok és a hold*, 1991

is hordozza üzenetét. Nagyon gyorsan készített egy-egy képet, de a rövid idő ellenére nagyon sokféle, egymásnak ellentmondó technikát alkalmazott. Így a felület végletesen heterogén, konfliktusgazdag, inkonzekvens és tisztátalan lett. Voltaképpen itt is lejátszódik a dráma, mintegy érzékileg átélhetően. Az expresszív festők Rembrandttól Van Goghon át az újadakig szinte átteleksítik a festék anyagát, s az indulatos ecsetmozgás ezt reflektálja. Kaposinál a felület extázisa látomásainak brutális antiérzéki szuggesztíóját szolgálja. Másik formai sajátossága, hogy minden esetben a rajzi vonalból következik a festői gesztus. (A nem festői, hanem rajzos karakterű expresszió igen ritka, paradox jelenség, talán csak Schiele, Farkas István és Francis Bacon említethető analógiaként.) Tehát amit csinál, az nem a vonalra épülő, klasszicizáló festői tradíció része, ellenkezőleg: elszabadult festőiség jellemzi. Jelentős grafikai hagyatéka is van: főleg litográfiák és szitanyomatok. A mechanikus nyomatokat utólag manuálisan megdolgozva személyessé tette, míg festményeinél pont fordítva járt el: a személyes ecsetnyom vitális közvetlenségét a festői felület kozmosz, elidegenedett, antiérzéki hatásának segítségével hozta feszültségbe. Előttünk áll tehát egy impulzív fiatalember, aki szinte a nap huszonnegy órájában tevékeny: utazik, zenél, folyamatosan leveleket ír, fest, fotózik, minden bulin ott van, rengeteget olvas, állandóan beszél, mindenki a barátja stb. (Egyedül az iskolában lehet feltűnően keveset találkozni vele...) Ez így teljesen rendben van, egy fiatal művész esetében – aki ráadásul komolyan veszi magát – ez a minimum. Mi az, amitől olyan kivételes jelentőségre tesz szert életműve, hogy az egyetemes műtörténet perspektívájából is paradigmatis jelentőségűnek gondolhatjuk? Elsőre nyilván kivételes művészi tehetségét kell kiemelni, rögtön ezután azt, hogy pont „telibetalálta” az időt. Mit érték ez alatt? A festészet huszadik századi története nagy vonalakban a következő logikát követte. A klasszikus avantgárdban, az 1910–20-as években a festészeti izmusok mindegyike egy-egy immanens formaprobléma analizisére vállalkozott (pl. kubizmus a síkon ábrázolható szétszedett terekről, a futurizmus a mozgás festői érzékeltetéséről, a konstruktivizmus

pedig az absztrakt formák, arányok, színek és vonalak önelvű képi lehetőségeiről szólt). Ugyanekkor megjelentek a képzőművészetből következő, de a hagyományos technikákat zárójelbe tévő irányzatok is (pl. dada, vagy Duchamp személyében a korai konceptualizmus). A neoavantgárd idején, az 1960–70-es években voltaképpen ezek az irányzatok éledtek újjá, értelmes, újszerű, korhoz igazított formában (pl. a konstruktivizmusból lett a minimal art, a dadából a pop art, és a performance-művészet különböző formái, a futurizmusból a kinetikus-művészet és így tovább). Az 1970-es években azután a festészet minden formája teljesen háttérbe szorult az akcióművészet és a konceptualizmus kizárólagossá válásával. Ez a műtörténeti fejlődés immánens logikájából következett, de érthető módon azok, akik speciális festői tehetséggel születtek, nehezen viselték, hogy praktikusán *megszűnt a festészet*... A fordulat az 1980-as évek posztmodern stílusával következett be. Egy új, fiatal festőnemzedék számára a konceptualizmus végletes intellektualizmusa és anyagtalansága miatt folytathatatlannak bizonyult, s ismét táblaképeket kezdtek festeni; a németek főleg absztrakt, illetve figuratív-expresszív stílusban, az olaszok pedig eklektikus idézettechnikát alkalmazva. Mindkét vonulat – tehát a stílustizsza expresszió, illetve az eklektikus parafrázisok alkotói – a posztmodern stíluskör lényegének megfelelően a kifejezett és *programszerű idézettechnikát* alkalmazta. Sajnos azonban a festészet nem bírja ezt a megoldást, ellentétben mondjuk a film- és fotóművészettel, vagy akár az irodalommal. E művészeti ágak szeretik a kollázs-szerű formai megoldásokat, míg a festészet még a stílustizsza idézetet is nehezen tűri, nemhogy az eklektikát. Így azután, bár ismét divat volt táblaképeket festeni, utólag világosan látszik, hogy a posztmodern festészet egészében mondvacsinált dolog, idegen test a festészet történetében. Kaposi Tamás mélyen átélte ezt a problémát, s a történelmi idő is a kezére játszott: a posztmodern eufóriájának a nyolcvanas évek végére már nálunk is befellegzett, elkezdődött a kínos agónia. Ő szigorúan *festészetben* gondolkodott, mert meg volt győződve róla, hogy ez a művészeti ág szükségszerű átalakulások

után ismét elnyeri korszerű és autentikus létmódját. Véleményem szerint éppen benne és általa született meg ismét a posztmodern utáni érvényes táblakép paradigmája. A műtörténeti korstílusok egymásra következése az időben szigorú logikát követ: organikus formai önfejlődés mentén zajlik a történet. Minden időben ugyanakkor az aktuális művészeti „korszellem” jelöli ki a művészek számára az érvényes stílus koordinátáit és határait. (Ezért van az, hogy az európai régió egészen különböző területein adott időben ugyanazok a stílusok születnek meg, egymásról adott esetben mit sem tudva. Az 1960-as évek szovjet underground irányzatai ennek megfelelően a következők voltak: pop art, minimal art, happening stb. Pedig ott tökéletesen működött az izoláció, nem úgy, mint mondjuk itthon.) Az egységes „korszellem” azonban a posztmodernben volt érzékelhető utoljára, amikor azonban lehanyatlott, megszűnt a művészettörténeti idő. (Nem véletlen, hogy a teória szintjén a „művészettörténet vége” ekkor ismét nagyon fontos gondolatává vált.) A művészettörténeti folyamat, a „korszellem”, vagyis az idő megszűnése azonban nem azt jelenti, hogy vége mindennek, csak azt, hogy máshogyan történnek a dolgok immár. Kollektív stílus hiányában a művész egyedül saját tehetségére van utalva. Ha ez a tehetség kivételes – vagyis a zseni ritka esetével állunk szemben – akkor művészetével ő fogja teremteni immár az elveszett időt. Pontszerű, folytathatatlan életművek születnek így, melyekben egyedül a kivételes tehetség integrálja a tradíciót az originalitással. Nem lehet többé újat kitalálni a festészetben – minden ecsetvonás megtörtént –, de a zseniális művész a festészettörténet mélyen átélt konzekvenciáiból, valamint az intenzív létezés folyamatos drámájából – vagyis valami életveszélyes egzisztenciális érintettségéből – ugyanazt a minőséget képes előállítani mint a legnagyobbak bármikor a történelem folyamán. Kaposi képei átélik a festészeti expresszió egész történetét, mégsem idézetek. Homogén, originális képvilágot teremtett, az utolsó korstílus – vagyis a posztmodern – utáni autentikus táblakép egy egyetemes jelentőségű változatát. Nincs többé folytatható út, mester vagy iskola, hiszen a zseni abszolút egyéni karakteréből következően nem adhat

normát másoknak. Ahány zseni teremti immár az elveszett időt, annyi idő létezik párhuzamosan. Sajnos nem elég sok... 1990 végén remekműveiből nagy erejű kiállítást rendezett a főiskolán. Bár kicsit furcsán vette ki magát, hogy egy ennyire egzaltált anarchista *tradicionális táblaképeket fest*, ahelyett, hogy mondjuk az éppen divatozó installáció műfajában gyakorolná szélsőséges nonkonformizmusát. Talán a rá jellemző eszkatológikus tematika is – vagyis a csökönyös világ végére vonatkoztatottság – zavarbaejtően moralizálónak és patetikusnak hathatott. A „szakma” felé azonban visszhangtalan maradt a kiállítás. Ez a közöny a halála óta eltelt hét évben mit sem változott... A kilencvenes évek általam ismert egyetlen hazai paradigmatisztikus jelentőségű festői életműve – a számtalan publikáció és kiállítás dacára – *lappang*. Végezetül a talányos és tragikus 1991-es évről néhány gondolat. A csúcspont minden életműben különösen érzékeny és labilis borotvaél-szituáció. Mesterségesen nem befolyásolható, nem nyújtható: szükségszerű a hanyatlás. (Nincs szomorúbb tapasztalat, mint valaha volt, nagy művészek leépülése és teljes eljelentéktelenedése. Annál szármalmasabb a dolog, minél nagyobb művésztől volt szó, illetve minél kevésbé hajlandó tudomást venni a szomorú tényről.) Kaposinál ez a bizonytalan időszak mindössze fél év. Soha nem fog kiderülni, hogy fölhozta volna-e magát ismét a tőle megszokott színvonalra. Mindenesetre életműve ebben az állapotában is a teljes befellegzés képzetét kelti, s mintha a halál is a kompozíció eleme lenne...

1991 első felében készült képei jelentős stílusos változást mutatnak a korábbiakhoz képest. A szenvedély megszűnik, az extázis meditációba vált. Mintha a szélső értékéig feszített szubjektivitásban felmerült volna önmaga ellentéte, valami közelebből nehezen meghatározható spirituális kollektivitás. Sokat foglalkozott ekkoriban ezotériával; Hamvas Bélát olvasott és Carlos Castaneda *Don Juan tanításai* című könyvét. Kaposit riasztották az ellentmondásmentes, életidegen konstrukciók, vagyis a rendszerek. Paradoxonokra épülő folyamatként kezelte a létezést, s az ősi tolték, indián varázslatban és filozófiában a transzcendenciának éppen ezt – az európai gondolkodás

Kaposi Tamás:
Esztergom, 1991

történetéből hiányzó – változatát találta meg magának. A kétségek és bizonytalanságok világából tehát nem a kétely nélküli bizonyosság világosodik meg számára, aminek megadja magát, hanem valami emberléptékű, dialektikus transzcendencia. Spirituális képei ennek megfelelően nem is egydimenziós ki nyilatkoztatások: dekoratív-emblematikus, ikonszerű karakterük ellenére megőrzik paradox üzenetüket. Megrázó és logikus befejezései egy életműnek. Ami ezután következik, az számomra már nagyon nehezen követhető. Kaposi is előszeretettel használt különböző ajzószerkeket, mint oly sok művész-elődje. Misztikus szférákhoz került így közel látomásaiban, ugyanakkor volt ennek egy egészen prózai funkciója is: az a folyamatos aktivitás, ahogy „pörgette” az életét, elengedhetetlenné tette a pótszerkeket. Igen ám, de ezek használatának – még egy olyan kivételesen erős és szuverén egyéniség esetében is, mint amilyen ő volt – fennáll a veszélye, hogy egyszerűen csak túlnőnek az emberen. Ráadásul a határ nem éles; vagyis aki benne van, észre sem veszi,

mikor billen meg az egyensúly. Analógiaként Rimbaud merül fel itt, aki szintén mindent elkövetett, hogy bármi áron látnokká váljon. Kaposi utolsó időben készített képei a teljes szétesettséget mutatják korábbi önmagához képest. Vagy egészen befejezte, vagy abszolút vázlatban hagyta a festményt és teljesen új motívumokkal kísérletezett – éjszakai benzinkutak, kutyaportrék, tárgyak stb. Korábban sikerült folyamatosan kiélesített figyelemmel reagálnia a látható és láthatatlan világra, ekkor mintha hétköznapi tárgyai növekedtek volna irreális méretűre. Nem tudom, hogy vajon merre járt, és mit is látott igazából? Kaposi Tamás több mint hét éve halott. Azóta a festészet szép lassan teljesen megszűnt téma lenni még önmaga számára is. Az utóbbi idők nézeteltérése arról szólt, hogy a középnemzedék stabilan betette magát a pozíciókba és nem hagy teret a fiataloknak. A vita tehát nem a festészetéről szólt, hanem a hatalomról. Értem én ezt jól. Ahhoz, hogy a *festészetről érdemben* eszmét lehessen cserélni, zseniális művészi teljesítményekre volna szükség. A magam részéről e tekintetben Kaposi Tamás életművét ajánlom figyelmébe minden illetékesnek. Az a drámai aktualitás, amit műveinek értő recepciója a kilencvenes évek legelején jelenthetett volna, már végképp odaveszett, mégis az utóbbi évek állóvíze és tanácstalansága arra utal, hogy a festészet kilencvenes évekbeli öndefiníciója sem tud végbemeni karizmatikus egyéniségek példája nélkül. Ha már a saját idejétől megfosztatott, megkésve ugyan, de teremthesse meg végre az időt!

(Új Forrás 1999(4)37–43.)

Művészeti kiállítás

A BALASSA BÁLINT TÁRSASÁG MŰVÉSZ-TAGJAINAK KIÁLLÍTÁSA A LEGÉNYEGYESÜLET NAGYTERMÉBEN

A Balassa Bálint Társaságnak a gimnáziumban lefolyt bemutatkozója alkalmából nyílt meg a társaság művésztageinak kiállítása is a Legényegyesület nagytermében a közönség igen szép érdeklődése mellett.

A nagyterem hatalmas tárlatfalakkal felszerelten ily kiállítás céljaira is kiválóan alkalmasnak bizonyult. A tárlat fő vonzóereje minden bizonnyal Jaschik Álmosnak, a Társaság tb. tagjának gyönyörű illusztrációgyűjteménye. A monumentális hatású *Nóé bárkája* mellett az Ottó király részére készült történelmi képeskönyv remek precizitással kidolgozott képei és más színes könyvillusztrációk hosszú ideig nem engedik tovább a látogatót. Minden kép tele gondolattal. A kitűnő beállítás és a páratlan szeretettel megrajzolt apró részletek a szakértőket is bámulatra ragadják.

Einczinger Ferencnek, a Társaság alelnökének tíz képe a legmodernebb irányokkal való kísérletezés egy egészséges ízlésű amatőr ecsetjével. Képei mutatják, hogy Esztergom az expresszionisták részére is bőven ad témát, jóllehet maga a művész is csak jól sikerült próbálkozásnak tekinti ezirányú munkáit.

Bayer Ágostonnak a város részére készített jellemző Csernoch portréján kívül finom, hangulatos velencei akvarelljei és több szép esztergomi képe a kiállítás igazi művészi értékei. Keplingerné Bach Gizella ízléses beállítású naturalisztikus csendéletei, Maksay Nelly nagyon finom rézkarcai, Hessky Iván tatai gimnáziumi tanár levegős akvarelljei, amelyeket

a budapesti Képzőművészeti Társulat is több ízben kitüntetett, Hidegh Béla naturalisztikus esztergomi és hernádsmenti tájképei minden látogató teljes elismerését érdemlik ki.

Nyergesi János, Kernstock Károlynak nyergesújfalusi származású tehetséges tanítványa, mesterének modorában több igen sikerült portrét és tájképet mutatott be, amelyek méltó feltűnést keltettek.

A modern művészifűjság erőteljes képviselői Magyarász Imre, Pirchala Imre és ifj. Vitál István most kiállított képeikkel a művészetben való elmélyülésről és feladataik komoly átértéséről tesznek öröndetes tanúbizonyságot.

Vitéz Holló Kornél néhány szép esztergomi naturalisztikus képe mellett főleg szobraival keltett osztatlan figyelmet. A lélekábrázolás ezekben kiválóan sikerült.

Végére hagyjuk Hellebrand Béla újabb ötvösműveit, amelyek ízléses elhelyezéssel vitrinben voltak kiállítva. Egy szimbolikus képekkel kidolgozott modern ezüstkehely, több erővel teljes kép, főleg vallásos témakörben, a modern ötvöstechnika remekei. Itt láthattuk híres ezüst esztergomi pecsétjét is, mely a szentévi római magyar kiállításon is szerepelt.

A kiállítás kedd esti bezárása alkalmával minden érdeklődő őszinte sajnálatára Jaschik Álmos előadása a váratlanul közbejött akadályok miatt elmaradt. A képsorsolást azonban megejtették, melynek eredményét legközelebb hozzuk.

(Esztergom, 1926. december 15.)

Kernstok Károly: Czóbel Béla képmása, 1907

Kernstok Károly: Önarckép fehér kalappal, 1901

Kernstok Károly és felesége a nyergesi kertben

Ortutay András

KERNSTOK KÁROLY POLITIKAI SZEREPE NYERGESÚJFALUN 1918–19-BEN

(RÉSZLET)

„...A község az esztergomi prímások birtoka. Kernstok idejében majd két és fél ezer lakosa volt, akik közül a tehetősebbek a XVIII. század első negyedében ide telepített németek leszármazottai voltak. De az iparfejlődés nyomait is magán viselte, kőszénbánya működött a községben, cementgyár és téglagyár, s Hatschek Lajos eternitgyára is sok embernek adott kenyeret.

Kernstok Károly részt vett a község életében, s hamarosan a községi képviselőtestület tagja lett, majd 1910-ben Lederberger Pál és Hartmann Péter mellett a nyergesújfalui kerületből Esztergom vármegye törvényhatósági bizottságának tagjai közé választották. Ha Nyergesújfalun volt, elment a képviselőtestület üléseire, ugyanígy a vármegyei törvényhatósági bizottság üléseire is...

A községi képviselőtestületi ülések jegyzőkönyvei a benne tárgyalt ügyeknél fogva politikai állásfoglalását, véleményét nem tükrözik, nem is tükrözhetik. De hogy nem közömbösen ülte végig ezeket a gyűléseket, jól bizonyítja tíz, 1915. október 15-én Esztergomban, a városháza nagytermében tartott vármegyei törvényhatósági bizottsági rendes őszi közgyűlés szenzációja, a korban szokatlan napirend előtti felszólalás, amely nem az uralkodó, vagy az

uralkodó család valamely tagjának névnapját köszöntötte, hanem a munkásság élelmiszerellátásának kérdését feszegette. A közgyűlés jegyzőkönyve a felszólalással kapcsolatban a következőket rögzítette: „Ezekután Kernstok Károly kér szót és kérdést intéz az alispánhoz, hogy van-e tudomása arról, hogy különösen az ipari munkával foglalkozó esztergomi járásbeli lakosok nagy liszthiányban szenvednek. Dr. Perényi Kálmán csodálkozását fejezi ki, hogy liszthiány lehet, akkor midőn megfelelő lisztmennyiségről gondoskodva van. Ha mégis ilyen eset előfordul, annak egyedüli oka a községi vezetőség, ki annak idejében utasított a lisztszükséglet összeírása és bejelentésére. Különben köszönetet mond Kernstok Károlynak, hogy erre figyelmét felhívta és kijelenti, hogy az esetelt lisztmizéria megszüntetése iránt intézkedni fog. Úgy Kernstok Károly, mint a közgyűlés az alispán válaszát tudomásul veszi.” Három év múlva ott fog ülni ismét Kernstok Károly, amikor a fegyelmileg eltávolított alispán helyébe (gabonával és liszttel való nagybani visszaélés) új alispánt választ a törvényhatósági bizottság...”

(Új Forrás, 1976(1)77–88.)

Dévényi Iván

A NYERGESÚJFALUI KERNSTOK-VILLA ÉLETÉBŐL

Lapunk olvasói már olvashattak két kiváló festőművészünknek, Kernstok Károlynak és Derkovits Gyulának nyergesújfalui munkásságáról. A század elején irodalmi és szellemi életünk számos kiválósága megfordult Kernstok vendégeként Nyergesújfalun.

Több kiváló idősebb képzőművészünkhez és művészettörténészünkhez az elmúlt hetekben levelet írtam, hogy visszaemlékezéseikkel segítsenek Kernstok Károly tevékenységének, életének minél alaposabb megismeréséhez, és a Nyergesújfalun

Kernstok Károly Nyergesújfalun

működő művésztelep jelentőségének felméréséhez. A kapott válaszevelek nagyon érdekes adatokat, emlékeket tartalmaznak.

Nyolcvanöt éves Kossuth-díjas szobrászművészünk, Vedres Márk ezt írja levelében: „Kernstok Károly testvéri barátom volt. Nyergesújfalui villájában gyakran voltam lakóvendége a század első éveiben. Bejáratosak voltak hozzá a falu pékje, az orvos, földművesek, bányászok. Közéleti emberekkel vagy művészekkel én nem találkoztam nála.”

A Kernstok-villa Nyergesújfalun, 2012

Vedres Márk levele azt bizonyítja, hogy Kernstok érintkezett munkásokkal és parasztokkal is, érdeklődött az életük iránt.

Lyka Károly nyolcvanhét esztendőös Kossuth-díjas művészettörténészünk a következőképpen írta le nyergesi látogatását: „Stoki (így becéztük Kernstokot) megtudta, hogy Esztergomban időzöm, s meghívott Nyergesre. Meglátogattam Kosztolányi Kann Gyula festő, közös barátunk társaságában. Megmutatta újabb munkáit, amelyek közül főképpen tollal rajzolt férfiakjai tetszetek nekem. Ez a párórás látogatás az 1910 körüli évek valamelyikén esett.” Márffy Ödön, Kossuth-díjas festőművészünk – aki immár életének 78. esztendejében jár – többek között ezt írja: „Kernstok Károllyal 1906-ban ismerkedtem meg. Párizsból hazajövet, kollektív kiállítást rendeztem Gulácsy Lajossal egy műkereskedésben. Kernstok eljött a kiállításomra, megtetszettek neki a dolgaim és attól fogva hosszú, meghitt barátság fejlődött ki közöttünk, amely haláláig tartott. Nyergesújfalura először 1908-ban vagy 1909-ben kerültem – az évszámokra pontosan nem emlékszem, hiszen olyan régen volt. A nyarat ezután éveken át rendszeresen Nyergesen töltöttem. Czóbel Béla festőművész előttem járt Nyergesújfalun. Vaszary János, Szőnyi István és Bor Pál festőművészek jártak ott egy ízben, de ők nem kapcsolódtak szorosabban

körünkhöz. Ady Endre is járt egy ízben Nyergesen, egy napot töltött ott. Én akkor nem voltam jelen. Hallomásból tudom, hogy Kernstok egy nyergesi szőlősgazda borospincéjébe vitte Adyt, akinek azután hamar megártott a sok ital. Ady Endre halála után özvegyét, Boncza Bertát, akit Ady verseiben Csinszkanak nevezett, feleségül vettem. Csinszkával együtt egy ízben Esztergomban jártunk, meglátogattuk Babits Mihályékát. Jó néhány nyarat töltöttem Nyergesújfalun, és sokat voltam együtt Kernstokkal. Kernstok nemcsak mint művész volt jelentékeny, hanem rendkívüli intelligenciájú ember is volt, széleskörű tudással. Napközben ritkán láttuk egymást, külön-külön dolgoztunk. Estefelé találkoztunk, ekkor sokat beszélgettünk, és nagy sétákat tettünk a Duna partján. Élvezetes órák voltak ezek, mert sokoldalú érdeklődés volt Kernstokban az élet minden megnyilvánulása iránt. Festők között ritka volt az ilyen egyetemes műveltségű ember. Talán csak zenei érdeklődése nem volt. A társadalmi problémák és a politika iránt mindig érdeklődött.”

A megkezdett kutatómunkát folytatni kell. A század elején a modern magyar képzőművészet egyik központja Nyergesújfalun volt. Művészettörténészeink eddig Nyergesújfalun szerepével nem – vagy alig – foglalkoztak.

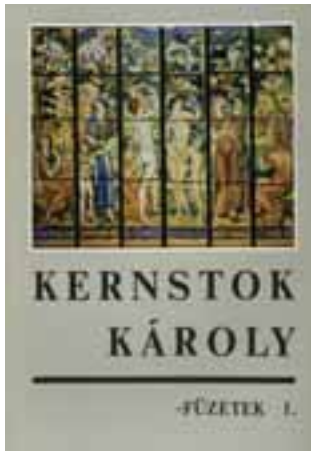
(Komárom Megyei Dolgozók Lapja, 1956. február 8.)

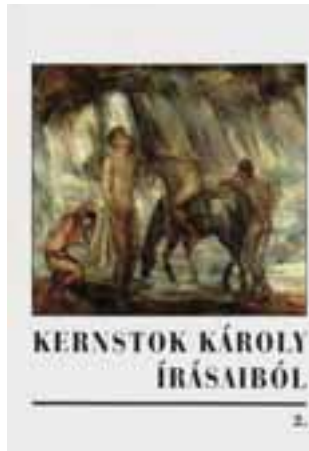
A Kernstok-villa
Nyergesújfalun, 2012

Kernstok Károly portréja

Kernstok-füzetek 1-3., 1993-1997-2000

Lyka Károly

KERNSTOK KÁROLY EMLÉKEZETE

Fél századdal ezelőtt a budapesti társasélet azon köreiből, amelyekről ismeretes volt, hogy élénken érdeklődnek minden művészeti újság iránt, szájról szájra járt a hír, hogy a Könyves Kálmán kiállítási szalonjában nemsokára megnyílik egy soha nem látott modern kiállítás, „Nyolcak” névvel, mert a kiállításon a fiatal művészgárda nyolc tagja mutatja be legújabb sütető alkotásait. A bennfentesek azt is tudták, hogy a fiatalság jó része még nem érte el a harmincadik életévét; csupa eget ostromló ifjú, akik a jövő zenéjét „muzsikálják” ecsetjükkal. Köz tudomású lett az is, hogy a sok kisebb-nagyobb kép között látható lesz egy igen nagy is, ennek a címe *Lovasok a víz partján*, a „Nyolcak” vezére, a fiatalok legidősebbje, a 38 éves Kernstok Károly festette. Ennek a névnek említésére felfigyeltek az érdeklődők. Mert a „Nyolcak” szereplői közt egyelőre csak ennek a névnek volt Budapesten bizonyos fémjelzése 1911-ben, a kiállítás idejében. Mégpedig nemcsak művészek és műbarátok közt, hanem sokkal szélesebb körben is, amelyet rövid idő alatt tudott maga köré teremteni Kernstok. Egyrészt kedvvel látogatta az asszonyok zsúrait, amelyeken ő volt a „szőke dalia”, aki kedvességével elbájolta a „kis pletykás összejövetelek” résztvevőit. Másrészt kapcsolata volt a *Nyugat* folyóirat radikális munkatársaival; továbbá ott volt a budapesti ifjabb szociológus gárda értekezletein is, amelyeken mint a radikalizmus lelkes híve tűnt ki és szerzett bizonyos hírt ebben a körben szónoklataival. Ezt a működését megtoldotta a nemzetközi kiállításokon ez idő szerint gyakran felbukkanó motívumnak, az agitátornak megfestésével. Így című korai képét (*Agitátor a gyár kántinjában*) 1897-ben meg is vásárolta a kormány. A szépen komponált kép megfestése olyan, mint a kor jobb átlagának festése. Nem csoda, hogy hiányzott belőle az eredetiség jegye, hiszen akkor még csak 24 éves volt.

Ilyen volt fővárosi élete, az az időszak, amikor a műhely négy fala közt az élettől jól elzárva arcképek

vagy fizetett modellek festésével élt hivatásának. Így születtek azok a képmások és modell-képek, amelyek a Műcsarnokban jelentékeny díjakat is hoztak Kernstoknak. Ilyen volt az a két szép arcképe, amelyek 1898-ban és 1900-ban a Ráth-díjat, illetve a Műbarátok ösztöndíját nyerték el. Ilyen siker köszörülte 1904-ben a *Három modell* című képét is, amely a Rudics-díjat nyerte.

Ez volt ezekben a téli hónapokban a fiatal művész élete. Körülbelül ezek voltak a budapesti telelése idején termett legfontosabb képei. Nyáron azonban megváltozott minden. Elmaradtak a zsúrok, elmaradtak a szociológiai eszmecserék, elmaradt az a festészet is, amelyet a műhely négy fala zárt el a természettől. Kernstok családotul Dömösre, később Nyergesújfaluba költözött. Ott volt egy öröklött birtoka, tíz holdnyi szőlőskert, régi kőkerítéssel körülvéve és egy olyan préházzal, amely egyben kényelmes lakóhelyül is szolgált. Ez a szőlőskert, amely a hírneves neszemlyi borvidékhez tartozott, bizonyos szerephez is jutott Kernstok életében: fölmentette őt attól, hogy a piac számára dolgozzék, hogy a közönség vásárló kedvétől függjön.

Egyelőre itt folytatta festő-munkáját a szabad ég alatt, ahol egészen más problémák várnak megoldásra, mint a világtól elzárt műhelyben. A formák rendjének itt más a jelentősége, a megvilágítás új, zárt helyen nem ösmert hatásai, a természeti adottságok, a végtelenbe vesző környezet, a színek reflexei, az árnyékok átlátszósága és sok más elem messze eltér a zárt műhely viszonyaitól. Új témák, az alakítás eltérő lehetőségei bőven kínálóznak a szabadban festő művésznek. Ezek a különbségek meg is látszanak Kernstok szabadban festett új művein, amelyek körülbelül ugyanazon években készültek, mint utóbb említett képei.

Ilyen művei közé tartozik két olyan kép is, amelyek a nép életéből vették tárgyukat és a szabad ég alatt készültek: a *Vasárnap délután* című, amelyen egy parasztpár álldogál a kertben a heti

Kernstok Károly: Lovasok a vízparton, 1910

Kernstok Károly: A Schiffer-villa üvegablakának terve, 1912

munka után tétlenül, pihenve (1900) és a *Szilvaszedők* ugyancsak kerti jelenete, két szorgalmasan szedegető menyecskével, erős napsütésben (1901). A hozzáértők a két képről leolvashatták, hogy Kernstok az élő életnek e jeleneteit azzal az odaadó elmélyedéssel festette, amelyhez kezdő korában Hollósy Simon szoktatta müncheni iskolájában. Ezek az emberek, a kerti környezet, a verőfény játéka az egyik képen, a szétszóró fény egyenletes hatása a másikon, a plasztikai formák szerepének elejtése, inkább a benyomást rögzítő előadás és rendkívül finom megfigyelése a valóságnak: megannyi gyümölcse a közvetlen szemléletnek.

Mesterünk egész eddigi munkássága bő elismerésre talált a műbarátok körében. A kritika feltétlenül és szinte egyértelműen melléje állt és felismerve nem közönséges tehetségét, buzgón értékelte munkáit, igyekezett feléje fordítani a közönség figyelmét. Kernstok maga is azon volt, hogy stílusát mentül biztosabb alapokra építse és ezért egy időre Párizsba utazott, a modern művészeti mozgalmak termékeny hazájába.

1907-ben jött vissza. Első gondja volt a *Lovasok a víz partján* gondos előkészítése. Mély elmerüléssel és becsvágygal dolgozott a terjedelmes képen. 1911-ben végre kiállíthatta a „Nyolcak” művészcsoporthoz kiállításának keretében.

A kiállítás első napján természetesen Kernstok nagy képe elé torlódott az érdeklődők, vagy inkább a kíváncsiak serege, hisz már látatlanban is oly sok vita folyt a képről, különleges témájáról és meglepően sajátzerű feldolgozásáról. A kép témájáról annak idején a következőket jegyeztük fel magunknak:

„Meztelen férfiaknak egy sora tevékenykedik lovai körül egy víz partján. Ezek az aktok ebben a formában nem láthatók a valóságban; egy kieszt rendszer értelmében vannak áttisztítva: lapos koponya, vastag nyak, széles vállak, keskeny derék, cingár lábak, valamennyi körülbelül egyforma. A bőrük színe is egy átlagosított szín. Távol minden részletezésről, mindebből csak a fő formák jelennek meg, fénynek, árnyéknak nincs szerepe, a színnek skálája nagyon egyszerű, lefokozott, a kép együttes hatása nyugodalmas.”

A kép legtöbb nézője tanácstalanul állt az új, soha nem látott felfogású és merész alakítású festmény előtt, amely minden részében tagadása Kernstok eddig festett műveinek. Hiányzik itt a természet közvetlen szemlélete, az alakok önkéntelen, magától értetődő kiállása, mozdulataik egyszerű természetessége, a színskála jellegzetessége, hiányzik minden, ami eddig műveit jellemezte.

Kernstok nem is titkolta, hogy a valóságot, a természetet most már csupán nyersanyagként tekinti, amelyet csak úgy érdemes felhasználni, hogy az ember „átértelmezi”. Innen az új kép minden alakjának stilizált alakítása, a formák erős tömörítése, rendkívüli egyszerűsítése, az alakok egyformasága, minden egyéni vonás elejtése, ami annyira eltért a mindennapi szemlélettől, a természettől. Mert a művésznak új álláspontja szerint a valóság festése már unottá vált és elvesztette kifejező erejét.

Kernstok barátai, akik bíztak tehetségében, el is fogadták ezt a magyarázatot. Egyesek átmeneti állomásnak tekintették egy jövőző új stílus felé, másokat inkább az kezdte érdekelni, hogy miféle erőket terelték Kernstokot e felé az új, Budapesten nem sok sikert ígérő állásfoglalás felé, amely olyan hirtelen jött és olyan nagy törést jelent a művész pályáján minden előzmény nélkül.

Ezt az „új stílust” párizsi tartózkodásakor szerezte mesterünk. Ott éppen akkor a leghevesebben forrt a művészet boszorkánykonyhájában mindenféle stíluskísérlet egyvelege. Ekkor alakult a modern művészeknek az a csoportja, amelyet a „Fauves” (ejtsd: főve [vadak]) csoportjának neveztek el, mert hadat üzent minden eddigi stílusnak, amely közvetlenül a valóság szemléletén alapult. A forradalmárok közé tartozott az ifjú Franciaország legkitűnőbb fiatal mestere, Henri Matisse is. A magyar jövevény a stílusok e kavargásában szenvedélyes érdeklődéssel igyekezett minden értékesíthetőt elsajátítani. Elsősorban Matisse ragadta meg rendkívüli erővel. És ha nem is sajátíthatta el a gall mester elmésségét és ecsetjének könnyed járását, sokat vett át tőle is, a több stílus-újítótól is. Elfeledte régi mesterének, Hollósy Simonnak azt a tanítását, amelyet oly gyakran szeretett növendékeinek lelkére kötni: „úgy kell

mindent rajzolnod és festened, ahogy magad látod és érzed, nem ahogy más látja”.

A kritika továbbra is Kernstok mellé állt. Folytatta buzdító munkásságát és lassanként a laikusok körében is érdeklődést tudott kelteni az új kötött és szigorú stílus iránt. Így történt, hogy Debrecen tanácsa üvegfestmények kartonjait kérte művésztől. Ezek az üvegfestmények számára készült kartonokon a szigorú vonalrendszer, a formák egyszerűsítése és összevonása magától értetődőnek látszott, mert ezt az üvegfestészet stílusos technikája megkövetelte, vagy magától értetődővé, megokoltá tette.

1914-ben kitört a világháború, vele kezdődött Kernstok művészi pályájának legválságosabb korszaka. Nem rögtön, mert eleinte még dolgozott nyerges-újfalusi birtokán, ahol nagy szorgalommal festett alakos- és tájképeket, főként a Duna partjáról. Ezen bizonyos közeledés tapasztalható a természet elfogulatlanabb szemlélete felé. 1917-ben, a fővárosban nagy kiállításon mutatta be műveit, amelyekről a katalógus előszavában azt írta, hogy ezeknek stílusa bizonyos „tisztulási folyamat” eredménye.

De az embereknek a hosszú háború által kikezdett idegei nem voltak alkalmasak ilyen esztétikai kérdések megoldására, Kernstok tehát követte két barátjának: Vedres Márknak és Medgyesy Ferencnek a példáját, hogy kész díjtalanul oktatni rajzolásra, festészetre az ifjúságot.

Ez az új elfoglaltság véletlenül még örömet is szerzett neki egyik tanítványában, akit joggal tekintett nem köznapi tehetségnek, és akivel foglalkozni nem volt kárbavesztett fáradság. Egy hadirokkant fiatal asztaloslegény volt ez, aki néhány év múlva nevezetes szerepet játszott festészetünkben: Derkovits Gyula.

Miután így megízlelte a tanítás örömét, még egy lépéssel közeledett a hivatalos körök felé. Kész volt szülőskertjében és annak lakóházában művésztelpeket és iskolát szervezni, a kezdő ifjúságot oktatni és mindezekért nem kívánt semmi térítést. A Tanácsköztársaság kormánya örömmel fogadta az ajánlatot, s javában folytak az előkészítő tanácskozások, amikor a Tanácsköztársaság megbukott.

Művésztől attól tartva, hogy e tárgyalások miatt bajba kerülhet, 1919-ben sietve Berlinbe költözött és ott maradt 1926-ig. Ekkor hazajött.

Hazajött és magával hozta Berlinben készült egynéhány festményét, vázlatait, rajzait. Ezeknek legjavát bemutatta a nyilvánosságnak az Ernst-múzeum termeiben. Az egyik falon elkülönítve a többi képtől függött az *Úrvacsora* című festmény, amely e kitüntető elhelyezés révén mintegy megadta a kiállítás alaphangját.

Az *Úrvacsora* című képén a művész annak a pillanatnak lélektani hatását kívánta éreztetni, amikor Jézus megszólalt mondván: „Egy közületek elárul engem”. Minden eszközt mozgósít erre a célra, mindent hatóerejének legfelső fokán. A felriadt arcokat eltorzítja a rémület. A megdöbbenés groteszkké változtatja az alakokat. Az ijedtség olyan torzítást végez, amelyen túl már a karikatúra kezdődne. A kifejezés érdekében erőszakosan átalakította az arcok, a test minden mozdulatát. A dráma tolmácsolására szabadjára bocsátott túlzások kiforgatják e sanyarú gyülekezetet eredeti alakjukból, az arcok formáit kétségbeesés rajzolja át keservessé. Az egykori párizsi úttjáról hazatért művész a szilárd és szigorú vonal jegyében alkotta képeit a modern francia újjító mesterek néhányának mintájára. Új németországi környezetében viszont az uralomra jutott berlini fanyar és kietlen expresszionizmus ragadta meg, és ő engedett a legújabb csábításnak. Ismétlődött, ami már egyszer megesett vele, hogy elfelejtette vagy az újság kedvéért el akarta felejtetni a tanítást, amit egykori tanára, Hollósy Simon lelkére kötött: megint engedett az idegen stílus-akaratnak. Hogy különbre is képes, azt elárulta néhány egyidejű akt-rajza. Ez volt művészpályáján a második nagy törés. Másodszor hagyta ott szépen megindult tanulmányainak eredeti stílusá építését, amelyben oly kivételes bátorításban volt része a hozzáértőtől. E legújabb állomásának termékei csalódást hoztak. Csakhamar tapasztalni kellett, hogy ez a Berlinből hozott stílus a legcsékélyebb visszhangot sem képes kelteni a hazai műértők körében.

Budapesti műhelyében megkísérelt visszakanyarodni az elhagyott állomásra. Ennek egyik jellemző

terméke a *Harmatos reggel* (más címe *Virradat*) című, 1932-ben festett, az előbbinél jóval nagyobb képe, amely mintegy kései visszhangja akart lenni az 1911-ben kiállított *Lovasok a víz partján* című nagy képnek. Itt is meztelen férfiak tevékenykednek lovaik körül, de a témának ezen rokonságán kívül az új kép semmiben sem rokona a régiebbnek. Már a kompozíciója is messze eltérő. Az új kép jobb és bal szélén egy-egy fatörzs magaslik, lombjuk fent, a kép felső szélén összeér, és ezzel körül van keretezve a kép három oldala. Jobbra is, balra is, a fák törzse mellé egy-egy paripát festett a művész, mindegyikhez egy-egy lovas tartozik. A feltűnő párhuzamosság szabályosságát emeli az, hogy pontosan a kép közepén egy fiatal férfi alakja magaslik, és mintegy két egyforma félre látszik a képet osztani. Ezzel a kép szerkezete veszedelmes közelségbe kerül valamiféle új klasszicizmus sémájához. Meglepő fordulata a kompozíciónak a régi *Lovasok* után, amely gobelinszerű, hogy szinte a sík díszítmény stílusára emlékeztető hatását az új kép alakjainak nagyon erős, csaknem túlzott plasztikája váltja fel. Most már semmi nem emlékeztet régebbi, szabad ég alatt festett tanulmányaira sem, amelyek továbbfejlesztése valamely eredeti, egyéni stílushoz vezették volna.

Régi barátai és tisztelői tekintélyes sorának tehetetlenül kellett végignéznie, hogy a művész, aki annyi biztatás közt oly szépen indult a fejlődés útjára, ismételten változtatta irányát valódi művészi ok nélkül, csupán az újra meg újra felbukkanó idegen újság kedvéért, és ez alatt az ígézet alatt sohasem tudott eljutni ahhoz a végcélhoz, ahova veleszületett tehetsége eleve rendelte.

(*Élet és Tudomány*, 1962(33)1038–1042.)

Kernstok Károly: Álló női akt, 1908

Királyfalvi Kraft Károly: Asztrik apát hozza a Szent Koronát István királynak, 1927–1930

Királyfalvi Kraft Károly: Szent István megalapítja Pannonhalmán az apátságot, 1927–1930

A GIMNÁZIUM FRESKÓI

A gimnázium lépcsőháza rövidesen városunk egyik elsőrangú nevezetessége lesz ama gyönyörű freskók révén, amelyeken mostanában dolgozik Királyfalvi Kraft Károly festőművész. A lépcsőházat hat hatalmas freskó fogja díszíteni, amelyek közül kettő már teljesen kész, a harmadik pedig most készül. A kész freskók Szent Benedeket, mint tanítót, és mint hithirdetőt ábrázolják. A gondos kortörténeti tanulmányok alapján megtervezett és a legújabb freskótechnikával készített képek már most is érdekesek a megtekintésre, igazi szépségük azonban akkor fog kidomborodni, ha az egész lépcsőház át lesz festve a művész tervei szerint s a freskók kelően átgondolt környezetben foglalnak helyet. A harmadik freskó, amelyen a művész jelenleg dolgozik, az esztergomi gimnázium egyik tantermét ábrázolja, amelyben egy bencés tanár Magyarország térképe előtt tart magyarázatot. Kisdíák, nagydíák, kispap, cserkész és vízi-cserkész veszi körül a tanárt, akinek egész magatartása lelkesedést áru el. A nyitott ablakon át a bazilika látszik. Még e hónapban szeretné befejezni a művész a negyedik freskót is, amely a legnagyobb bencés tanítványt, Szent Imre herceget ábrázolja az esztergomi Szent István kápolna falai között. A hátralevő két freskó

az idő rövidsége és a megoldandó feladatok nagysága miatt csak a jövő nyáron lesz készen. Ezek egyike a szent koronát Szent István felé nyújtó Asztarik apátot, a másik a pannonhalmi apátság alapítását fogja ábrázolni. Királyfalvi Kraft Károly különben legutóbb a sikerek egész sorára tekinthet vissza. A Műcsarnokban kiállított portréi egytől-egyet a legteljesebb elismerést szerezték meg részére. Dr. Rudnyánszky Józsefnek, a főrendiház legutolsó háznagyának a főrendiház elnöki díszterme részére megfestett portréját az illetékes körök, mint a parlament legsikerültebb portréját méltatták. A gimnázium freskói a művész nevét városunkban azon nagy értékű nevek sorába emelik, amelyek Esztergomot a magyar kultúra erős várává tették.

(Esztergom, 1928. augusztus 12.)

Királyfalvi Kraft Károly:
„Találd bennem a Te tetszésedet.”
Szent Imre szüzességi fogadalma,
1927–1930

Bányai Mátyás

A VOLT BENCÉS GIMNÁZIUM ÉS KIRÁLYFALVI KRAFT KÁROLY FRESKÓI

A török megszállás miatt még Pozsonyban székelő esztergomi érsek, 1687. március 19-én egy alapítványt létesített annak érdekében, hogy a felszabadult Esztergomban egy jezsuita rendház és gimnázium kezdhesse meg a működését. A rendház és a gimnázium a mai érseki palota helyén állt. Kezdetben két, majd 1729-től három osztállyal, három-négy tanárral működött az intézmény. 1778-ban az iskolát áthelyezték a mai Városháza melletti tornyos épületrészbe. 1808-ban a gimnázium már a bencés szerzetesek vezetése alatt állt. Egy 1848-ban kiadott tanügyi rendelkezés értelmében a jobb tárgyi és személyi feltételek mellett működő – akkor még hatosztályos gimnáziumokat – nyolcosztályos főgimnáziummá alakították, a kedvezőtlenebb körülmények mellett működők pedig négyosztályos algimnáziummá váltak. Egyházi és a városi előjáróságok, szülők és más pártfogók adakozása, pénzbeli támogatása, ajándékozás tette lehetővé, hogy az iskola életében látványos fejlődés jöhessen létre, és az iskola az 1852/53-as tanévet már főgimnáziumként kezdhesse el. Lassan a Városháza melletti épület is szűknek bizonyult. A városi önkormányzat 1878-ban tartott közgyűlésén 39 ezer forintot szavazott meg egy új főgimnázium építéséhez. Az összeg kevés volt. Simor János érsek 5000 forinttal, a Főkapitán 2400 forinttal, a bencésrendi Főpát 20 ezer forinttal járult hozzá az új gimnáziumi épület létesítéséhez. 1878. október 22-én Kreusz Krisztopán főpát ünnepélyes keretek között vett részt az alapkövetélenél, majd 1880 szeptemberében megtörtént az épület felavatása.

Az iskola klasszicista stílusú épülete impozáns volt. Nagyméretű, világos tanterem, szellőztető berendezések, rajzterem, tornaterem, természettudományi előadóterem, szertárak, előkészítő – mind megtalálhatók voltak az új épületben, de a műszaki kivitelezésbe utólag kijavíthatatlan hibák csúsztak.

Az alapok nem mentek le a szilárd talajig. Az épület hamarosan repedezni kezdett, vakolata hullott. Az aláfalazások, ducolások után a műszaki vizsgálatok alapján megállapították, hogy az épület életveszélyes, le kell bontani. 1895 augusztusában elrendelték a lebontást. Az iskola életében nehéz évek következtek; ideiglenes otthonban, zsúfolt ládák és szekrények között folyt a tanítás.

1898 januárjában a városi közgyűlés elfogadta Egenhoffer József, fiatal mérnök terveit az iskola újjáépítésére. 1899. szeptember 17-én újra ünnepélyes alapkövetéltre került sor. A vörösréz hengerbe helyezett emlékiratot a Főpát, a város polgárainak a jelenlétében a Bottyán János utca és a Főpát utca sarkán lévő alapköbe vájt üregbe helyezte. Az okirat arról tudósít, hogy az alapkövetélenél idején Magyarország trónján I. Ferenc József öfelsége ül, az anyaszentegyházat pedig XIII. Leó pápa kormányozza. Magyarország hercegrímása Vaszary Kolos esztergomi bíboros érsek, az ország miniszterelnöke Széll Kálmán. Az okirat ezenkívül felsorolja, hogy Wlassics Gyula a vallás és közoktatásügyi miniszter, Fehér István a Szent Benedek-rend pannonthalmi főapátja, valamint megemlíti a megyei és a városi előjárók nevét és rangját. Az okirat mellé került a város képviselő-testületének, a főkapitánynak, a megyei és városi tisztikarnak, a gimnáziumépítő bizottságnak, a főgimnázium tanári karának a névsora, valamint a főgimnázium 1898/99-es iskolai évről kiadott értesítője (évkönyve), hetilapok legfrissebb számának egy-egy példánya és a forgalomban lévő ércpénzekből egy-egy darab. A rézhengert a fedél leforrasztása után beletették az alapkö üregébe és egy márványlappal lezárták. 1900-ban megtörtént az újabb ünnepélyes átadás.

A bencés rendiek fokozott figyelmet szenteltek annak, hogy az intézet belvilága igényes, pedagógiai tartalommal megtöltött, ingergazdag környezet legyen. A hosszú folyosókat képzőművészeti alkotások

reprodukciói, különböző domborművek, a dísztermet szobrok, olajportrék, gipszstukkós mennyezet tette ünnepélyessé. A Szent István Gimnázium iskolatörténeti gyűjteményében még ma is megtalálható az a Róna Henrik fotográfus mester által készített Jedlik Ányos fotóreprodukció, amely annak idején a fizikai előadóterem falán függött. A belső tér leglátványosabb és leghangulatosabb része az a hat freskóból álló képsor volt, amely a lépcsőházat díszítette. A falfestményeket Mattyasovszky Kasszián igazgató elhatározása és tervei alapján Királyfalvi Kraft Károly festőművész alkotta.

Királyfalvi Kraft Károly (1879–1964) Székely Bertalan, Lotz Károly és Benczúr Gyula tanítványa volt. A századfordulón európai tanulmányúton látogatta a müncheni akadémiát, két és fél évig mint ösztöndíjas a firenzei akadémia növendéke volt, hosszú időt töltött Berlinben, Bécsben, Párizsban, 1911-től Londonban élt. Itthon és külföldön sikeres arcképfestőként vált ismertté. Az első világháború miatt hazatért, 1914–1918-ig az esztergomi főreáliskola népszerű rajztanára volt, majd 1918–20-ban Budapesten tanított. 1920 után csak a művészetnek szentelte az életét. Az arcképfestés mellett tájképeket is festett, egyházművészeti ihletésű monumentális falfestményeket, mozaikokat is tervezett és készített.

Székely Bertalan és Lotz Károly mellett módjában volt a száraz falfelületre vitt festés technikai problémáival megismerkedni. A száraz felületre vitt, legtöbbször romlékony, szerves kötőanyaggal rögzített festés gyors pusztulása indította arra, hogy időtállóbb módszereket keressen és alkalmazzon. Veres Zoltán barátjával éveken keresztül kutatta a romlásnak indult képek restaurálásának, illetve konzerválásának megfelelő módját. Ezen a téren elért eredményeik alapján a Műemlékek Országos Bizottságának Tanácsa 1930-ban rájuk bízta a budai koronázó főtemplomban (Mátyás templomban) Lotz Károly és Székely Bertalan megrongálódott falfestményeinek restaurálását és konzerválását. Munkájukat osztatlan elismeréssel fejezték be.

Ezek a sikerek minden bizonnyal hozzájárultak ahhoz, hogy őt bízzák meg az esztergomi bencés gimnázium lépcsőházát díszítő freskók elkészítésével.

A lépcsőház emeleti falfelületén hat mezőt alakított ki, amelyeket szépen árkolt, pillérszerű, oszlopfővel ellátott kiugró falrészek választottak el egymástól. A freskók szokásos tompább színeihez képest meglepően gazdag dekoratív színvilág nem egyszerű dekorációs szándékot sugall, a színek, a fény és az árnyék, a freskók szellemisége méltóságteljes, ünnepélyes hangulatot kölcsönzött a lépcsőháznak. Királyfalvi Kraft Károly követte mestereinek, Székely Bertalannak és Lotz Károlynak a szabadabb mozgását, freskóinak, mint sok nagy barokk mester képeinek mély tere van, elhagyva a falsíkot távlati hatásra törekedett.

A történelmi tárgyú freskók három időszakba vezették a nézőt. Az első – a legtovábbi – időszak két freskójának központi alakja nursiai Szent Benedek, a bencés szerzetesrend alapítója. A kép utal arra a nagyformátumú küldetésre, amelyet a bencés rend az európai kultúra építésében és terjesztésében betöltött. A második időszak, a középkori történelmünk nagy pillanatait tárta elénk; kulturális és politikai csatlakozásunkat az európai népek közösségéhez. A harmadik időszak a jelen századik század magyar történelmének sorstragédiájára utal, a trianoni békediktátum következményének, a nemzet szétdarabolásának túlélésébe vetett hitre buzdít.

1930. november 10-én délután került sor a hat freskó felszentelésére. Az ünnepélyen jelen volt dr. Serédi Jusztinián bíboros hercegprímás mellett számos egyházi és világi méltóság. Dr. Lepold Antal prelátus kanonok mondta az ünnepi beszédet. Az iskola kapuján megilletődötten belépő kisdíák mind bizonnyal életreszóló élményt jelenthetett ezeknek a freskóknak a látványa. Világossá válhatott számára, hogy ahová belépett az a tudás felszentelt hajléka, ahol komolyan veszik őt és tőle is elvárják, hogy vegye komolyan mindazt, ami ott történik.

Tizennégy év múlva, a második világháború végén a lépcsőház belövést kapott, két freskó teljesen elpusztult. Ami megmaradt, azt nemsokára politikai vihar tüntette el a szem elől. 1948-ban, az államosított bencés gimnáziumban lekerültek a falakról a vallási és nemzeti szimbólumok: a kereszt, az iskola múltjával, hagyományaival összefüggő képek,

domborművek, a megmaradt freskókat pedig lemeszelték. Szerencsére éppen ennek a meszelésnek köszönhetően maradtak a freskók olyan állapotban, hogy fél évszázad múlva restaurálni lehessen őket. Ennél rosszabb megoldásokat is alkalmaztak. Ősszezűzták és eltávolították az iskola Kossuth Lajos utcai faláról Mattyasovszky Kasszián cserkészvezető emlékére Fekete Géza szobrászművész által készített és a cserkészcsapat megalakulásának 25 éves jubileuma alkalmából 1938-ban felavatott nagyméretű bronz domborművet. Az osztálytermekbe, a lépcsőházba, a folyosóra szocreál típusú, internacionalista, munkásmozgalmi eszmeiségű plakátok kerültek, amelyeknek kötelező része volt a „szentháromságnak” becézett Rákosit, Sztálint és Lenint ábrázoló képekből álló „kompozíció”, amelyet sok esetben szakrális ihletésű díszítés kísért. Teltek, múltak az évtizedek, szerencsére egyre erőtelenebb lett a „múltat végképp eltörölni” akarók hangja és észrevehetővé vált a kultúrpolitikában is némi tolerancia a nemzeti érték értelmezését, illetve megóvását illetően. De az oktatásban változatlanul nem volt kíváncs semmilyen befolyás megtörése, amely eltért a marxista-leninista ideológiától. Királyfalvi Kraft Károly fia évtizedeken keresztül küzdött édesapja műveinek a megóvásáért, minden eredmény nélkül. Ebben a folyamatban is alapvető változást az 1989/90-ben bekövetkezett rendszerváltás hozott.

1991 januárjában dr. Bády István, városunk egykori polgármestere, az esztergomi öregcserkészek összefogásával felolvasta a festőművész fiának, Királyfalvi Károlynak hozzá intézett levelét, amelyben kérte, hogy a freskók megmentése ügyében próbáljon tenni valamit. Ezt követően felkérte a jelenlévő Szoleczky Ferencet, a Bencés Diákszövetség esztergomi iskolatitkárát, hogy vállalja el a freskók restaurálásával kapcsolatos teendők szervezését, irányítását. Szoleczky Ferenc igen elismerésre méltó ügybuzgalommal és kiváló szervezőkészséggel kezdett a feladat megoldásához. 1991 augusztusában megkereséssel fordult dr. Könözszy László polgármester úrhoz, hogy

a város tulajdonát képező épületben engedélyezzék a lemeszelt freskók feltárását és kezdeményezzék egy restaurátori szakvélemény készítését, amely megállapítaná részben a feltárás, másrészt a restaurálás költségeit. A szakvélemény ismeretében Szoleczky vállalná a volt esztergomi bencés diákok körében a pénzgyűjtést egy alapítvány számlájára. A megkeresést többen is támogatták, pl. Ormándy József Nagymaros nagyközség polgármestere, aki a harmincas években a bencés gimnázium tanulója volt. A városi önkormányzat messzemenő megértést és segítőkészséget tanúsított a falfestmények megmentésének ügyében. Az Országos Műemléki Felügyelőség Szakrestaurátor Osztálya a szakvélemény készítését díjtalanul vállalva megállapította, hogy a freskók helyreállításának és a belső tér színrekonstrukciójának költsége az 1991-es árszinten 500 ezer forint lenne. Az egykori bencés gimnázium épületében működő Bottyán János Szakközépiskola is bekapcsolódott a munkába: vállalta a freskó-alapítvány jogi részének ügyintézését, az alapítvány bejegyeztetését és az ehhez szükséges indulóösszeg, 10.000 forint támogatásként történő befizetését. 1994 decemberében az alapítvány szerződést kötött Bornemissza Péter restaurátor-festőművésszel egy freskó restaurálására. Ennek a költsége 113 ezer forint volt. A Bencés Diákszövetség 25.000 forinttal támogatta a felújítási munkálatokat, a többit Szoleczky Ferenc felhívása, ismertetése alapján a volt bencés diákok adták össze. Az első restaurált freskót az alapítvány és a Műemlékvédelmi Felügyelőség 1995. április 28-án átvette, így mindenképpen elmondhatjuk, hogy egyszerű emberek kezdeményezése és összefogása sikertörténetté kerekedett. A megmaradt freskók nagyobbik hányada bízakodva várja, hogy gondos kezek eltávolítsák róluk a feledés homályába kényszerítő négy évtizedes mészréteget és újra a régi pompájukban gazdagíthassák az iskola, a város és egyben mindannyiunk művelődéstörténeti értékeit.

(Esztergom és Vidéke, 1997. június 19.)

Szilágyi István

ESZTERGOMI ARCKÉPCSARNOK

KOCSIS LAJOS (1908–1966)

Munkás élete, amely századunk talán legnehezebb időszakára esett, a változó, zord, sokszor kilátástalannak tűnő körülmények ellenére, például szolgált a felnövekvő nemzedékeknek.

80 évvel ezelőtt, 1908. szeptember 19-én született Budapesten. Édesapja hegedűművészként magán zeneiskolát tartott fenn, ezen kívül tornatanár, kerékpáros (biciklibajnok) is volt, sőt később fiával együtt tanulva szerzett rajztanári oklevelet. Ezt a sokoldalúságot örökölte egyetlen gyermeke, aki már 3 évesen hegedülni tanított. Ez kicsit korainak bizonyult, így a hegedülés abbamaradt.

A fiúnak édesapja volt a példaképe. A főreáliskola elvégzése után egy évig a műegyetem építész-mérnök hallgatója, de vágyai erősebbek, és a képzőművészeti főiskolán folytatja tanulmányait, ahol rajz-ábrázoló-geometria-művészettörténet szakos tanári és festőművészi oklevelet szerzett. További két év tanulás után tanítóképzős vizsgát tett, majd megszerezte a kézimunka-oktatáshoz szükséges képesítést is. Ezek birtokában került 1930 májusában – tanév közben – az esztergomi tanítóképzőbe, rajz- és kézimunka szakos tanárnak.

Az intézetbe érkezéséről Szóda Ferenc így emlékezik: „Mi akkor már negyedévesek voltunk. Egyik délelőtt az igazgató, Bartal Alajos egy középmagas, sovány fiatalemberrel állított be a rajzóra kezdetén. A fiatalember megállt az ajtóban és körülnézett – miközben az igazgató úr a katedrához ment. Én a hátsó padokban ültem. Amikor a tekintetünk találkozott, intettem neki, és mutattam, hogy itt mellettem van egy hely, odaülhet. Azt hittem, hogy egy új fiú jött hozzánk, az osztályba. Ekkor hallottam az igazgató bejelentését, aki bemutatta Kocsis Lajos tanár urat, az új rajz- és kézimunkatanárt. Kellemetlen pillanat volt! Ő azonban úgy tett, mintha észre se vette volna.”

1939-ben nősült meg. Felesége, Gerencsér Anna ugyanolyan képesítések birtokában, mint férje,

(ő az esztergomi tanítónőképző rajz- és kézimunkatanára volt 1949-ig, majd a két intézet egyesülése után férjével egy tantestületben tanított 1959-ig.)

Kocsis Lajos tanári munkásságának kezdeteiről dr. Jónás Ferenc így emlékezik:

„Egyhónapi késéssel kapcsolódhattam be a népes osztályba. Kocsis Lajos tanár úr volt az osztályfőnök, aki a sikeres beilleszkedés útját megrovidította, őszinte emberségét, az ifjúság szeretetét megértéssel és ragaszkodással viszonzottuk. A képzőművészet hajlamait bontogatta ki tehetségesebb tanítványaiában. A jól rajzolók közé tartoztam, ezért társaim a hátsó sorban lévő középső rajzbakra ültettek rajzórán. Amikor Lajos bácsi a szertárba ment, gyorsan kicseréltük a rajztábláinkat, mire visszatérve tovább magyarázott, korrigált, titkon sejtette a turpisságot. Sohasem tett megjegyzést, még tekintetében is látni véltük a nyugtató tudomásulvételt. Jól ismerte a diákok életkori sajátosságait! Tanító jelleggel értékelte produktumainkat. Dicsérve bírált, sohasem 'kritizált!'... Osztályfőnöki órai élményszerűek és családiasak voltak. Mondanivalóit az életből vette, az életet mutatta be, arra készítette fel bennünket. Példával járt előttünk nyitott családi életével. Hihetetlen boldogsággal tudatta Emőke kisleánya, majd Csaba kisfia születését. Emlékezetes volt az az óra is, amikor meggyőzően indulatosan mondotta, hogy miért is nem adnak a mai szülők magyaros nevetek gyermekeiknek!... Amikor negyedévesek voltunk (1941-ben), súlyos betegsége kiragadta közösségünkéből. Felgyógyulása után olyan nagy tisztelettel viseltettünk iránta, hogy óráin egymást figyelve és figyelmeztetve következetesen fegyelmeztettek voltunk... A képesítőn együtt dobogott értünk jó szíve, éreztük a segíteni, felemelni akaratát. Tapasztalhattuk, hogy az eredményes vizsga után már kolléga úrnak titulált, ami boldoggá és büszkévé tett bennünket.”

Az év végi értesítőben megjelent írásaiban – *Művészeti nevelés a tanítóképzőben* (1937), *Fiú kézimunka a tanítóképzőben* (1940) – a tanítóvá, emberé nevelés eszközeként elemezte szaktárgyait, vázolta a lehetőségeket, kiemelve a népi hagyományok ápolását. Az intézet centenáriuma (1942-ben) feleségével együtt érmet és üvegfestményt készített, a tanulók munkáiból pedig kiállítást rendezett. A nehéz időkben gyermekei számára – népi motívumok alkalmazásával (faragás, díszítés, festés) – gyerekbútort barkácsolt; valamint egy utánfutót a kerékpárjához, amelyet élelem, tüzelő, mi több: gyermekek szállítására használt – még a háború után is. Munkabírása nagy volt, szinte fáradhatatlannak bizonyult. 1940-től a cserkészcsapat parancsnoka volt, többször vitte táborozni, vízi- és kerékpártúrára csapatát. Tapasztalatait, technikai ötleteit jól hasznosította a tanórákon.

Erről Téglás László – egykori tanítványa – így emlékezik: „Elmesélte egyszer, hogy kerékpárja mellé oldalkocsit szeretne barkácsolni, amivel gyermekeit kirándulni vihetné (ekkor már négy volt). Istenem, hogy fellelkesültünk az ötleten! Aki ügyeskező volt, segített benne, az ügyetlenebb leste, hogyan születik a mű... És közben megtanultuk, hogy a jó apa gyermekeinek apró örömeire is áldoz időt és erőt, hogy nem kell kétségbeesni, ha az anyagiak szűken csordogálnak; a jó ötletek szinte a semmiből is elővarázsolhatják a szeretet ajándékait. ... És csak úgy 'mellékesen' megtanultunk tervezni, számmal ügyesen bánni; pontos, alapos, kitartó munkát végezni. Megismertük az alkotás jóleső örömet.”

A bemutató tanításai is élményt adtak az ott lévőknek. Jelentős iskolán kívüli munkát végzett. Az úttörőitkár felhívására elsőként szervezett szakkört 1949 szeptemberétől, amely ugyan úttörőházi repülő-modellező egyesület volt, de a tanítóképzőben működött. 1952-től már az úttörőházban találjuk a rajz szakkör vezetőjeként, mellette felesége báb szakkört, Szóda Ferenc pedig famegmunkáló szakkört vezetett. Hárman összedolgoztak.

Lajos bácsi és Feri bácsi készítették el a bábszínpadot. Persze a bábozáshoz már jól értettek, hiszen a „tanár úr” vezetésével a tanítóképzőben ekkor már működött egy bábsház felnőttekkel (többségükben pedagógusok voltak). A legmodernebb technikával készített vajang bábjátékuk sikerét még a *Pedagógusok Lapja* is megírta.

Az intézeti munkán kívül még más iskolában is vállalt tanítást. Így a szakmunkásképzőben (ekkor még másképp nevezték), ahol egy ideig megbízott igazgató volt. Szakérettségiseket készített fel egyetemre ábrázoló geometriából. Tanított a Botyán technikumban, a Dobó gimnáziumban, majd 1959-től haláláig (1966. január 13.) az I. István gimnázium tanáraként is vállalt más iskolában óraadást, főleg rajzból és ábrázoló geometriából.

Szabad idejében képeket festett. Ezekkel és felesége alkotásaival találkozhattunk 1955-ben az esztergomi és környékbeli festők, szobrászok kiállításán, majd 1961-ben a helyi művészek tárlatán.

A Kocsis házaspár alkotásaiért nem kért pénzt. A képeket elajándékozták.

Tenni akarására jellemző, hogy 1959-ben (51 éves korában!) asztalos szakmunkás-bizonyítványt szerzett. Állami kitüntetésben sohasem részesült. De részesült tanítványai szeretetében, akik már csak sírjánál éneklék el a *Gerencséri utca* kezdetű népdalt, kedvenc nótáját:

Gerencséri utca, végig piros rózsa,
Szállj le kocsis az ülésről,
Szakajts egyet róla.
Le is szakajtottam, el is hervasztottam,
Gerencséri leányokból
Egyet választottam.

Hitvallása volt, amit a tanítóképző alsó kapuja fölé vésett idézet hirdet:

FRATERNITATEM ET PIETATEM DILIGITAE!
(A testvériséget és a jámborságot szeressétek!)

(Esztergom és Vidéke, 1988. nyár.)

Kocsis Lajos: *Virágcsendélet*

Kocsis Lajos: *Parasztasszony*

Kocsis Lajos: *Visegrádi Dunakanyar*, 1932

Kocsisné Gerencsér Anna: *Esztergomi látkép I.*, 1958

Kocsisné Gerencsér Anna: *Szent Tamás-hegy Esztergomban I-II.*

Cséfalvy Pál

GYÖNGYSZEMEK A HÍD GALÉRIÁBAN

(RÉSZLETEK)

Nem tudom, Önök közül tudja-e valaki, melyik *Esztergom legdrágább gyöngye, vagy legértékesebb drágaköve?* Legnagyobb gyöngyünk a Bazilika Kincstárában a koronázási eskükeresztben található. A legértékesebb drágakő pedig egy hatalmas smaragd Simor prímás egyik mellkeresztjén, melyet 1890-ben kapott Thurn-Taxis Albert hercegtől esküti honoráriumként. De ezek holt gyöngyök, holt drágakövek.

Esztergomnak vannak élő, de rejtett gyöngyszemei is. Ilyen Kocsisné Gerencsér Anna (Annuska) művészete. Gyöngyszemként kell kezelnünk, mert szépek és értékesek ezek a képek. Elrejtettek, mert maga a művész akart rejtekben maradni. De ahogy az örökké páncélszekrényben őrzött kincsek mit sem érnek, mert nem tudnak hatni, *meg kell tehát mutatni, hogy gyönyörködtesse nek és hassanak ránk*, ugyanúgy meg kell mutatni ezeket az értékeket is.

Nem vizsgálom technikailag vagy stíluskritikailag képeit, hiszen a szénrajztól az akvarellen keresztül a pasztellig és a batikig mesterien kezeli az ecsetet és a krétát. Stílusát pedig inkább élvezni kell, mint elemezni. Sajátos stílusa van, Esztergom lakásaiban mindjárt rá lehet ismerni képeire. Annyira szívhez szóló. Miért vesz kézbe festőszerszámot Annuska?

A gyönyörű *akvarellek* árulkodnak az ő természet-szeretetről. Manapság, amikor félve megy be az ember egy „modern” kiállításra, lélekűdítő látvány a gyorsan változó virág a maga röpké természetével. Mennyire megfelelő neki a gyorsan készülő vízfestmény! S ahogy nincs teljesen két egyforma virág, úgy nincs két egyforma akvarell sem.

A képek árulkodnak a művész *Esztergom-szeretetről*. Bajor Ágost mellett ő a leghűségesebb művészabrázolója Esztergom rejtett kincseinek. A Szenttamás és Víziváros zezzugos, árnyékos utcáiban a művész a maga látásmódjával tanít minket észrevenni azokat a szépségeket, amelyek mellett sokszor gondterhelten, agyonhajsoltan megyünk el.

A *szénrajzok* és néhány festmény árulkodik Annuska *családszeretetről*. Az a kis tömbházi lakás jelzi, hogy a falanszterré váló társadalomban is lehet meleg családi fészket létrehozni. Személyiségével megteremti gyermekeinek és unokáinak nemcsak a lakást, de az *otthont* is.

Végül a kiállított *batik képek* árulkodnak az ő *isten-szeretetről*. Ewel a sajátosan nőies technikával kifejezhette szíve minden örömét, remegését, asszonyi-anyai gondosságát, fantáziáját, hitét. Tette ezt akkor is, amikor hithűsége miatt még a kollégák részéről is üldöztetés volt a része.

A Petőfi Iskolában tekinthető meg ez a kiállítás. Van, akiben felmerül a kérdés: nem volna-e méltóbb egy előkelőbb múzeumban megrendezni Kocsis

Kocsisné Gerencsér Anna:
Jézus születése

Kocsisné Gerencsér Anna: Keresztút-sorozat 4., 6., 10., 12., 1996 (Esztergom)

Kocsisné Gerencsér Anna: *Piaci árúrok*

Annuska kiállítását. Bizonyára erre is sor kerül egyszer. De ne felejtsük el: a legjobban és leghatásosabban itt termékenyíthetik meg az igazi műtárgyak azoknak a fiataloknak a lelkét, akikben van valami fogékonyosság a szépre. A reprodukciók olyanok, mint a pótkávé. A valódi, művészi tárgyakból mindig kisugárzik az a valami, amit úgy hívunk: lélek. És ez öntudatlanul is hat azokra, akikben van egy kis emberség. Másrészt ez az itteni kiállítás egy kis szerető megemlékezés a mostani kollektíva-utódok részéről az elődnek, akinek annak idején nem sok megbecsülésben volt része. Nem kárpótlás, mert hiszen a fiatalságot visszahozni nem lehet. De mégis jele egy megváltozott, a szépség és igazság felé nyitottabb kollektíva ragaszkodásának. Szívből kívánjuk, hogy ez a szellem tovább erősödjék.

Ez a kiállítás kis lépés affelé is, hogy a város közönsége ráébredjen értékeire, s meg is becsülje azokat. A Kincstár gyöngyeit, drágaköveit mutogatjuk, büszkéek vagyunk rá. Adja Isten, hogy az élő

Kocsisné Gerencsér Anna: *Bánomi dűlő*

értékek, kincsek, művészek és műtárgyaik is tovább gazdagítsanak bennünket.

(Részletek Cséfalvay Pálnak, a Keresztény Múzeum igazgatójának december 13-án, Kocsisné Gerencsér Anna kiállításán mondott megnyitó beszédéből.)

(Esztergom és Vidéke, 1996. január 4.)

MEGJELENT SZÁMAINK:

2003/1. szám – BÁBOK ÉS BÁBUK (elfogyott)	–
2003/2. szám – A PASZTELL	495 Ft
2004/1-2. szám – DIKTATÚRA ÉS MŰVÉSZET I-II.	990 Ft
2004/3-4. szám – A GYERMEKKÖNYV-ILLUSZTRÁCIÓ I-II. (elfogyott)	990 Ft
2006/1. szám – BÁB-TÁR I. (elfogyott)	–
2006/2-3. szám – BÁB-TÁR II-III.	990 Ft
2006/4 – 2007/1. szám – Magyar illusztráció Bolognában (elfogyott)	850 Ft
2007/2. szám – BÁB-TÁR IV.	650 Ft
2007/3. szám – Kihelyezett tagozat	850 Ft
2007/4. szám – BÁB-TÁR V.	850 Ft
2008/1. szám – A gyermekkönyv-illusztráció IV.	850 Ft
2008/2. szám – Képzőművészek Esztergomban a 20. században	850 Ft
2008/3. szám – BÁB-TÁR VI.	850 Ft
2008/4. szám – ÜVEGSZOBRA SZAT	850 Ft
2008/5. szám – BÁB-TÁR VII.	850 Ft
2009/1. szám – Gyermekkönyv-illusztráció V.	850 Ft
2009/2. szám – Gyermekkönyv-illusztráció VI.	850 Ft
2009/3. szám – Wehner-Vernissage	850 Ft
2009/4. szám – BÁB-TÁR VIII.	850 Ft
2009/5. szám – Fémszobrászok Tatabányán	850 Ft
2009/6. szám – BÁB-TÁR IX.	850 Ft
2010/1. szám – BÁB-TÁR X.	850 Ft
2010/2. szám – BÁB-TÁR XI.	850 Ft
2010/3. szám – Gyermekkönyv-illusztráció VII.	850 Ft
2010/4. szám – Gyermekkönyv-illusztráció VIII.	850 Ft
2011/1. szám – BÁB-TÁR XII.	850 Ft
2011/2. szám – Képzőművészek Tatabányán a 20. században	850 Ft
2011/3. szám – Gyermekkönyv-illusztráció IX.	
A képiró: Kass János, 1. rész	850 Ft
2011/4. szám – Gyermekkönyv-illusztráció X.	850 Ft
2012/1. szám – BÁB-TÁR XIII.	850 Ft
2012/2. szám – IPARMŰVÉSSÉG I.	1.000 Ft
2012/3. szám – A KÉPÍRÓ, KASS JÁNOS	1.000 Ft
2012/4. szám – BÁB-TÁR XIV.	1.000 Ft
2013/1. szám – IPARMŰVÉSSÉG II.	1.000 Ft
2013/2. szám – IPARMŰVÉSSÉG III.	1.000 Ft
2013/3. szám – BÁB-TÁR XV.	1.000 Ft
2013/4. szám – BÁB-TÁR XVI.	1.000 Ft
2013/5. szám – Képzőművészek Dorogon I.	1.000 Ft

2014/1. szám – Képzőművészek Dorogon napjainkban	1.000 Ft
2014/2. szám – BÁB-TÁR XVII.	1.000 Ft
2014/3. szám – KÉP-TÁR I.	1.000 Ft
2014/4. szám – KÉP-TÁR II.	1.000 Ft
2015/1. szám – BÁB-TÁR XVIII.	1.000 Ft
2015/2. szám – BÁB-TÁR XIX.	1.000 Ft
2015/3. szám – A képíró: Kass János, 3. rész	1.000 Ft
2015/4. szám – Képzőművészek Tata városában XVIII–XX. század – I. kötet	1.000 Ft
2015/4. szám – Képzőművészek Tata városában XVIII–XX. század – II. kötet	1.000 Ft
2015/5. szám – BÁB-TÁR XX.	1.000 Ft
2016/1. szám – KÉP-TÁR III.	1.000 Ft
2016/2. szám – BÁB-TÁR XXI.	1.000 Ft
2016/3. szám – BÁB-TÁR XXII.	1.000 Ft
2016/4. szám – KÉP-TÁR IV.	1.000 Ft
2016/5. szám – BÁB-TÁR XXIII.	1.000 Ft
2016/6. szám – BÁB-TÁR XXIV.	1.000 Ft
2017/1. szám – BÁB-TÁR XXV.	1.000 Ft
2017/2. szám – BÁB-TÁR XXVI.	1.000 Ft
2017/3. szám – BÁB-TÁR XXVII.	1.000 Ft
2017/4. szám – KÉP-TÁR V. – I. rész	1.000 Ft
2017/5. szám – KÉP-TÁR V. – II. rész	1.000 Ft
2017/6. szám – BÁB-TÁR XXVIII.	1.000 Ft
2018/1. szám – BÁB-TÁR XXIX.	1.000 Ft
2018/2. szám – KÉP-TÁR VI.	1.000 Ft
2018/3. szám – KÉP-TÁR VII.	1.000 Ft
2018/4. szám – KÉP-TÁR VIII.	1.000 Ft
2018/5. szám – BÁB-TÁR XXX.	1.000 Ft
2018/6. szám – KÉP-TÁR IX.	1.000 Ft

Folyóirataink megvásárolhatók:

- Budapesten: Írók Boltja (Andrássy út 45.)
- Komárom-Esztergom megyében és országosan a LAPKER terjesztésében

Megrendelhető: Könyvtárellátó Kht., 1134 Budapest, Váci út 19.

Kernstok Alapítvány/Art Limes Szerkesztősége, 2800 Tatabánya, Kós Károly u. 3. fsz. 3.

E-mail: viragjeno46@gmail.com

Honlapjaink: www.artlimes.hu; www.limesfolyoirat.hu

ARCANUM DIGITALIS
TUDOMÁNYTÁR

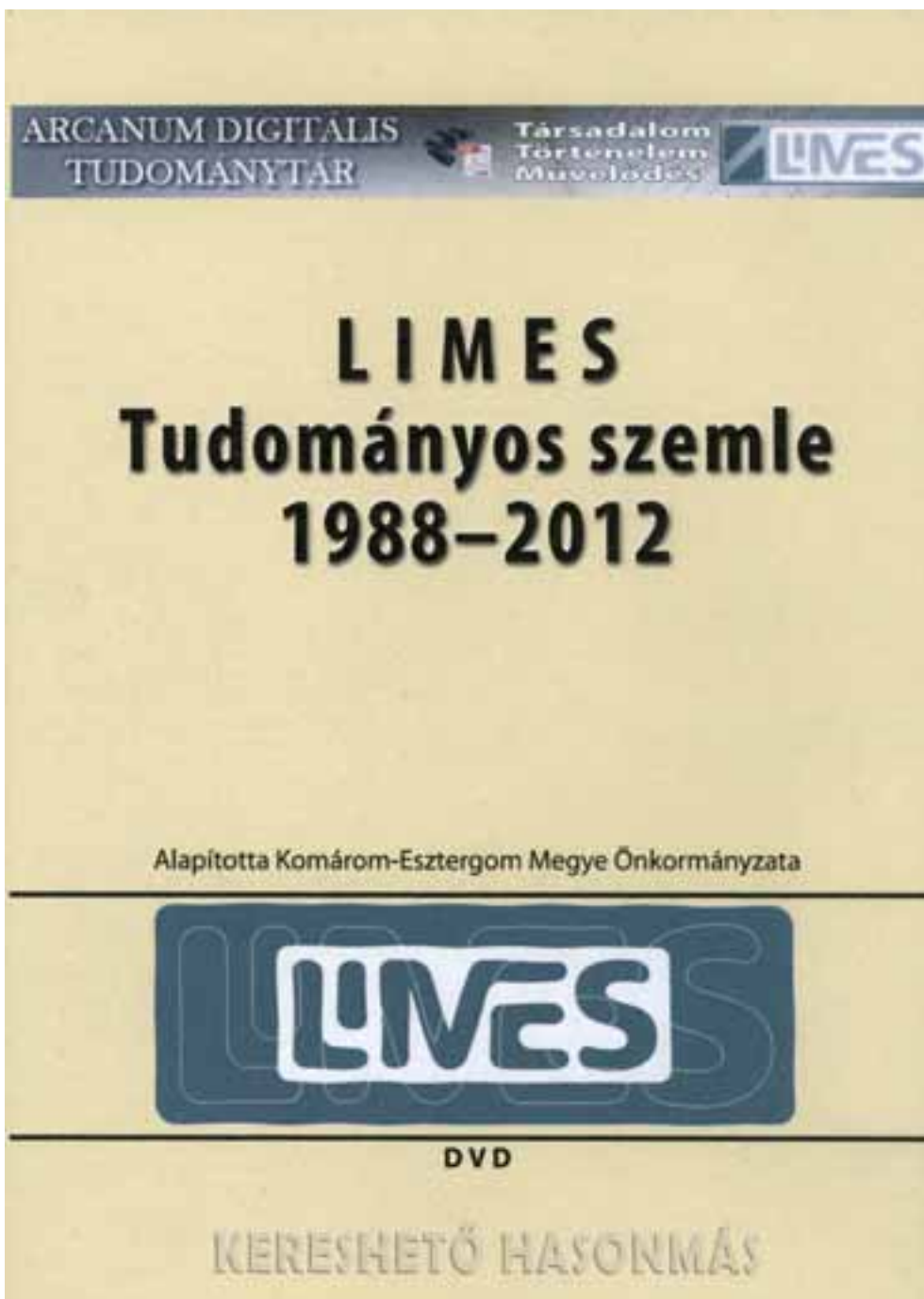
LIVES

Art Limes 1992–2015

DVD

KERESHETŐ HASONMÁS

Megjelent DVD-n az Arcanum-Adatbázis Kft. kiadásában a LIMES tudományos-történelmi szemle valamennyi száma (25 évfolyam, 95 szám, 14 000 oldal.) További információk a kiadó honlapján

ART LIVES MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT
 BÁB TÁR • BÉR TÁR • KISFESTÉNY
 JOURNAL OF PUPPETRY AND ART

[Hír](#)
[Bábművészet](#)
[Kisfestészet](#)
[Színház](#)
[Grafika](#)
[Létes](#)
[Kapcsolat](#)

Amikor az ördög még alszik

Legfrissebb cikkek

Húszedik alkalommal rendez Sopronban
Érembiennálót

„Ha Érembiennálót, akkor Sopron” – „Ha Sopron, akkor Érembiennálót”. A színházi fórumokon és kiállításokon is a színház hangját adó és a színházi biennálét.

Amikor Nyergesújfalun volt a vil...

JELEN-LÉT...

VÉGVÁRI BÉ...
művészeti...

Jelen az aggregat...

Kövessen minket!

Aktuális

